

MUHASEBE VE DENETİME

BAKİŞ

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year : 16 • Sayı/Issue : 49 • Eylül/September 2016 • 10.00 TL • ISSN:1307-6639

- ✍ Hastane İşletmelerinde Müşteri Karlılığının Faaliyete Dayalı Maliyet Yöntemi İle Analiz Edilmesi ve Örnek Bir Uygulama
Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ - Uzman İbrahim YÜKSEL
- ✍ Muhasebe Manipülasyon Yöntemlerinden Agresif Muhasebe ve Bir Uygulama
Prof. Dr. Mikail EROL - Öğr. Gör. Dr. Muhsin ASLAN
- ✍ Türkiye’de Bağımsız Denetimde Mesleki Yargı Kullanımında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri
Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA - Arş. Gör. Dr. Elçin ŞİŞMANOĞLU
- ✍ Turizm Alt Sektörlerinin Finansal Performanslarının Oran Yöntemiyle Karşılaştırmalı Analizi
Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ - Arş. Gör. Selda DALAK
Arş. Gör. Mehmet BEYAZGÜL - Arş. Gör. Fatih GÜNAY
- ✍ Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34) ve UFRS, US GAAP, Alman GAAP Karşılaştırması Kapsamında Türkiye’deki Muhasebe Uygulamaları
Doç. Dr. Volkan DEMİR - Ece GÜR
- ✍ Yıllara Yaygın İnşaat, Taahhüt ve Onarım İşlerinin Muhasebeleştirilmesinde TMS 11 ile Türkiye Mevzuatının Karşılaştırılması ve Uygulama Örneği
Yrd. Doç. Dr. Adem ALTAY - Gulnur SULTANKHANOVA
- ✍ Kurumsal Sosyal ve Çevresel Raporlama Performansının Ölçülmesi İçin Bir Modelleme Yaklaşımı
Yrd. Doç. Dr. Sevgi AYDIN
- ✍ Çok Uluslu İşletmelerin Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Finansal Raporlama Sorunları
Öğr. Gör. Dr. Hakan BAYRAKTAROĞLU

MUHASEBE VE DENETİME BAKIS

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year:16 Sayı/Issue: 49 Eylül/September 2016

TÜRMOB ADINA SAHİBİ

Owner on behalf of TURMOB

Nail SANLI

&

Genel Yayın Yönetmeni

Executive Editor

Zeki DİRLİK

&

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Responsible For Desk Editor

Ali E. DOĞANOĞLU

&

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı

Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

&

Yayın Kurulu / Editorial Board

Erdoğan ARSLAN

Hakan AY

Garip AYAZ

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Semih ÖZ

Doç. Dr. C. Yiğit ÖZBEK

&

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yayın Türü : Süreli Yaygın

Publication Type : Periodical issue

&

TÜRMOB MU-DEN A.Ş. tarafından yayınlanmaktadır

İdari Merkez / Administrative Office

Gençlik Cad. No:107 Anıttepe/ANKARA

Tel: (0.312) 232 50 60

E-mail : alid@turmobil.org.tr

<http://www.turmobil.org.tr/TurmobilWeb/EKutuphane/EKAnasayfa.aspx>

&

Basım Yeri / Published in : ANKARA

Basım Tarihi / Date of Publication : 17.08.2016

Dört ayda bir yayımlanır

Published four times a year

&

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler

Veri Tabanı'na (SBVT) kayıtlıdır.

EBSCO tarafından taranmaktadır.

Registered in TÜBİTAK-ULAKBİM Turkish Social Sciences

Database. Indexed by Ebscohost Academic Search

Complete

&

Dizgi Düzenleme

Tuncay TEKYILDIZ

&

Baskı / Print

Ziraat Gurup Matbaacılık A.Ş.

İstanbul Yolu Trafo Karşısı Varlık/ANKARA

Tel : (312) 384 73 44

&

ISSN: 1307-6639

BİLİM HAKEM KURULU ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali Alagöz

Doç. Dr. Tamer Aksoy

Prof. Dr. Doğan Argun

Osman Arıoğlu

Erdoğan Arslan

Prof. Dr. Sinan Aslan

Hakan Ay

Prof. Dr. Yıldız Ayanoglu

Garip Ayaz

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

Prof. Dr. Kerim Banar

Cansen Başaran

Prof. Dr. Ercan Bayazitli

Prof. Dr. Selim Bekçioğlu

Recep Bıyık

Kadir Boy

Prof. Dr. Kamil Büyükmirza

Prof. Dr. Yurdakul Çaldağ

Prof. Dr. Orhan Çelik

Prof. Dr. Ferruh Çömlekcı

Doç. Dr. Volkan Demir

Prof. Dr. N. Cömert Doyrangöl

Prof. Dr. A. Hayri Durmuş

Dr. Fatih Kemal Ebiçlioğlu

Prof. Dr. Selman Aziz Erden

Prof. Dr. Halim Ergen

Doç. Dr. Deniz Umut Erhan

Prof. Dr. Fatih Coşkun Ertaş

M. Nazmi Esen

Prof. Dr. A. Ümit Gökdeniz

Prof. Dr. Recep Güneş

Prof. Dr. Kadir Gürdal

Prof. Dr. Ali Ersin Güredin

Prof. Dr. Rüstem

Hacıüstemoğlu

Prof. Dr. Cemal İbiş

Prof. Dr. Mustafa İpçi

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Aydın Karapınar

Prof. Dr. Reşat Karcıoğlu

Prof. Dr. Uğur Kaya

Prof. Dr. Sait Yüksel Kaygusuz

Sami Kazıcı

Prof. Dr. Sadık Kırbas

Prof. Dr. Şükrü Kızılot

Doç. Dr. Murat Kiracı

Özcal Korkmaz

Prof. Dr. Güray Küçükkoçaoğlu

Prof. Dr. Ganite Kurt

Prof. Dr. Nihat Küçüksavaş

Prof. Dr. Ömer Lalik

Prof. Dr. Beyhan Marşap

Eray Mercan

Prof. Dr. Can Şimga Mugan

Prof. Dr. Rifat Ortaç

Mehmet Ferudun Ökten

Prof. Dr. Semih Öz

Derya Özalp

Doç. Dr. Yiğit Özbek

Mustafa Özdil

Prof. Dr. Salih Özel

Prof. Dr. Yıldız Özerhan

Prof. Dr. Bülent Pamukçu

Prof. Dr. Recep Pekdemir

Prof. Dr. Alparslan Peker

Prof. Dr. Necdet Sağlam

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış

Doç. Dr. Zafer Sayar

Prof. Dr. Mehmet Sayarı

Prof. Dr. Nevzat Saygılıoğlu

Prof. Dr. Güven Sayılan

Prof. Dr. Seval Kardeş Selimoğlu

Dr. Veysi Seviğ

Prof. Dr. Orhan Sevilengül

Prof. Dr. Fevzi Stürmeli

Prof. Dr. Münir Şakrak

Prof. Dr. Macide Şoğur

Prof. Dr. Hülya Talu

Prof. Dr. Selahattin Tuncer

Prof. Dr. Tuğrul Tüfekçioğlu

Yrd. Doç. Dr. İpek Türker

Dr. Masum Türker

Prof. Dr. Selçuk Uslu

Doç. Dr. Özgür Özmen Uysal

Prof. Dr. Şaban Uzun

Bülent Üstünel

Mahmut Vural

Doç. Dr. Serap Yanık

Prof. Dr. Yüksel Koç Yalçın

Prof. Dr. F. Münevver Yılancı

Prof. Dr. Göksel Yücel

Prof. Dr. Süleyman Yükcü

Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Prof. Dr. Figen Zaif

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Prof. Dr.
Süleyman YÜKÇÜ
Uzman
İbrahim YÜKSEL

Hastane İşletmelerinde Müşteri Karlılığının Faaliyete Dayalı Maliyet Yöntemi İle Analiz Edilmesi ve Örnek Bir Uygulama
Analysis of Consumer Profitability With Costing System Based On Activity in Hospital Businesses and a Case Study **1**

Prof. Dr. Mikail EROL
Öğr. Gör. Dr.
Muhsin ASLAN

Muhasebe Manipülasyon Yöntemlerinden Agresif Muhasebe ve Bir Uygulama
Aggressive Accounting From Methods of Accounting Manipulation And an Application **19**

Prof. Dr.
Dursun ARIKBOĞA
Arş. Gör. Dr.
Elçin ŞİŞMANOĞLU

Türkiye’de Bağımsız Denetimde Mesleki Yargı Kullanımında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri
Problems Which Encountered in Using Professional Judgment And Solution Suggestions in Independent Auditing in Turkey **29**

Doç. Dr.
Erdiñ KARADENİZ
Arş. Gör. Selda DALAK
Arş. Gör.
Mehmet BEYAZGÜL
Arş. Gör. Fatih GÜNAY

Turizm Alt Sektörlerinin Finansal Performanslarının Oran Yöntemiyle Karşılaştırmalı Analizi
Cross Sector Comparison of Financial Performance Analysis Of Tourism Sub Sectors in The Context Of Ratio Method **49**

Doç. Dr. Volkan DEMİR
Ece GÜR

Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34) ve UFRS, US GAAP, Alman GAAP Karşılaştırması Kapsamında Türkiye’deki Muhasebe Uygulamaları
Directive of EU on Accounting (2013/34) and Accounting Practices in Turkey with the Scope of the Comparison of IFRS, US GAAP and German GAAP **69**

Yrd. Doç. Dr.
Adem ALTAY
Gulnur
SULTANKHANOVA

Yıllara Yaygın İnşaat, Taahhüt ve Onarım İşlerinin Muhasebeleştirilmesinde TMS 11 ile Türkiye Mevzuatının Karşılaştırılması ve Uygulama Örneği
The Comparison of IAS 11 And Turkish Legislations on Accounting of Areas on Construction, Commitments and Repair Works Spread Over Years and A Case Study **89**

Yrd. Doç. Dr.
Sevgi AYDIN

Kurumsal Sosyal ve Çevresel Raporlama Performansının Ölçülmesi İçin Bir Modelleme Yaklaşımı
A Modeling Approach for Measuring Corporate Social and Environmental Reporting Performance **103**

Öğr. Gör. Dr. Hakan
BAYRAKTAROĞLU

Çok Uluslu İşletmelerin Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Finansal Raporlama Sorunları
Financial Reporting Problems of Multinational Enterprises in Terms of International Accounting Standards **113**

HASTANE İŞLETMELERİNDE MÜŞTERİ KARLILIĞININ FAALİYETE DAYALI MALİYET YÖNTEMİ İLE ANALİZ EDİLMESİ VE ÖRNEK BİR UYGULAMA

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ*

Uzman İbrahim YÜKSEL**

Makale Gönderim Tarihi : 08.03.2016 / Kabul Tarihi : 15.07.2016

ÖZ

Son yıllarda öne çıkan işletmecilik kavramları işletmelerin rekabet edebilirlik ve sürdürülebilirlik kavramlarıdır. İşletmelerin hangi sektörde olursa olsun rekabet etmesi ve faaliyetlerini kesintisiz sürdürebilmesi için kar etmesi gerekmektedir. Kar edemeyen işletmelerin faaliyetlerini sürdürmesi oldukça güçtür. Bu nedenle, işletmeler karlılık analizlerini en doğru şekilde yaparak elde ettikleri karı ve karlılıklarını arttırmalıdır. Karlılık analizleri yapılırken sadece ürün ve hizmet için karlılık analizi değil aynı zamanda müşteri ve müşteri grupları için de karlılık analizinin yapılması gerekmektedir. Müşteri karlılık analizi bir yönetim muhasebesi yaklaşımı olup müşterilerin işletmeye ne kadar katkı sağladıklarını ortaya koymaktadır. Müşteri karlılık analizi işletme yöneticilerine alınacak stratejik kararlarda önemli bir yol göstericidir. Son yıllarda sağlık sektöründe rekabet artmış ve hastane işletmeleri açısından da hem maliyet analizleri hem de karlılık analizleri ön plana çıkmıştır. Özellikle, müşteri karlılık analizi sayesinde hastane işletmeleri maliyet ve müşteri karlılık analizlerini doğru şekilde yaparak önemli stratejik kararlar alabilmekte ve yapacakları yatırımlar ile ilgili doğru kararlar verebilmektedirler. Bu çalışmanın amacı, hastane işletmelerinde faaliyet tabanlı maliyet sistemi kullanarak müşteri karlılık analizinin uygulanabilirliğini göstermektir.

Anahtar Sözcükler: Hastane İşletmeleri, Müşteri Karlılık Analizi, Faaliyete Dayalı Maliyet Yöntemi.

ANALYSIS OF CONSUMER PROFITABILITY WITH COSTING SYSTEM BASED ON ACTIVITY IN HOSPITAL BUSINESSES AND A CASE STUDY

ABSTRACT

Businesses terms that have stood out recently are businesses' competitiveness and sustainability terms. Businesses need to make profit in order to compete with each other and to continue their actions without interruption no matter what sector they are in. The businesses which cannot make profit are quite difficult to sustain their actions. Therefore, businesses should increase the profit they make and their profitability by making an appropriate profitability analysis. While profitability analyses are performed, profitability analysis in terms of not only the product and service but also customer and customer groups needs to be conducted. Consumer profitability analysis is a method of administrative accounting and shows how much customers contribute to the business. Consumer profitability analysis is an important guideway for business administrators in the strategic decisions to be made. Nowadays, competition has increased in health sector, and both cost analyses and profitability analyses stand out for hospital businesses. Especially thanks to consumer profitability analysis, hospital businesses can take important strategic decisions and make right decisions related to the investments they plan to make by conducting cost and consumer profitability analyses appropriately. The purpose of this study is to show the feasibility of consumer profitability analysis by using a costing system based on activity in hospital businesses.

Keywords: Hospital Businesses, Consumer Profitability Analysis, Costing System Based on Activity

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Fakültesi, İşletme Bölümü, suleyman.yukcu@deu.edu.tr

** Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, i.yuksel@deu.edu.tr

1. GİRİŞ

İşletmeler arasındaki rekabet son yıllarda hız kazanmakta ve işletme yöneticileri rekabet gücünü arttırmak için çeşitli analiz yöntemleri geliştirmektedir. Bu analiz yöntemlerinin başında maliyet ve kar analizleri gelmektedir. Bu analizler tüm işletmelerde olduğu gibi sağlık sektöründe hizmet veren işletmeler için de önem arz etmektedir.

Sağlık sektöründe hizmet veren işletmelerin başında hastane işletmeleri gelmektedir. Hastane işletmeleri matris yapıda sağlık hizmetini kesintisiz üreten işletmelerdir ve üretilen sağlık hizmeti çeşitlilik arz etmektedir. Her hasta veya hasta grubuna yapılan tedaviler birbirinden farklılık göstermektedir. Bu yüzden, hasta veya hasta grupları için maliyet ve kar analizi yapmak da oldukça güçtür.

Hastane işletmelerinin temel amacı sağlık hizmeti üretmek olmasına rağmen her işletme gibi varlığını kesintisiz sürdürebilmesi için kar etme amacı da gütmek zorundadırlar. Bu nedenle hastane yöneticilerinin hem sağlık hizmeti hem de hasta grupları açısından doğru karlılık analizi yapmalarıdır. Hasta gruplarının karlılık analizi bir yönetim muhasebesi metodu olan müşteri karlılık analizi ile yapılabilmektedir.

Müşteri karlılık analizi, belirli müşterilere hizmet sunumunda kullanılan kaynakların belirlenmesi ve bu müşterilerden elde edilen gelirlerin kıyaslanması amacıyla kullanılan bir yönetim muhasebesi aracı olup; hem maliyet hem de kar analizi yapılmasını sağlamaktadır (Koşan,2007:37). Özellikle son dönemde işletmeler sadece ürün ve hizmet karlılığına değil; aynı zamanda müşteri ve müşteri gruplarının karlılığı üzerinde de yoğunlaşmaktadır. Doğru ve eksiksiz yapılan analizler işletmelerin finansal durumunu ortaya çıkararak rekabet konusunda yeni stratejiler oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı hastane işletmelerinde faaliyete dayalı maliyet yöntemi kullanılarak hasta grupları için müşteri karlılık analizinin yapılabilirliğini sınamaktır. Çalışmanın uygulama aşamasında bir kamu hastanesine başvuran belirli hasta gruplarının karlılık analizi yapılacaktır.

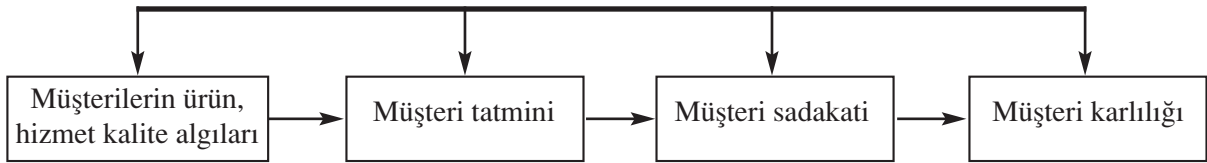
2. MÜŞTERİ KARLILIK ANALİZİ

Müşteri kavramı, ticaretin var olması ile ortaya çıkmış , değiş tokuşun başladığı zamanlardan günümüze kadar ortak ve değişmeyen bir unsur olarak kalmış ve dünyanın küreselleşmesine paralel olarak müşteriye bakış açısında ve dolayısıyla müşteri tanımında bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. İşletme açısından müşteri, pazarlama, satış, üretim, hizmet, zaman, kaynak dağılımı, karlılık gibi kavramların odak noktasıdır ve aktiflerin en değerlisidir (Sarıgül,2014:145).

İşletmelerin, 1950'li yıllarda başlayan müşteriler için kurulmuş oldukları görüşü, 1990'lı yıllarda müşteri odaklı olmanın başarı için en önemli faktör olduğu açıklamalarıyla devam etmiştir. Bu bakımdan, bütün işletmelerin rekabet avantajı yaratmak için düzenli olarak müşterilerle ilgili araştırmalar yapması ve sunmuş olduğu hizmetlerin müşteri odaklı olması gerekmektedir (Koşan,2007:33). İşletmelerin müşteri odaklı olmaları sonucu katlanacakları maliyetler artış göstermektedir. Özellikle farklı istek ve ihtiyaçlarda bulunan müşteri grupları için pazarlama, dağıtım, satış, müşteri hizmeti vb. maliyetler ortaya çıkmakta işletme yönetimi tarafından stratejik amaçlarda kullanılabilmesi için müşteri bazında doğru bir şekilde hesaplanması gerekmektedir (Koşan,2007:29). Müşteri karlılığı hesaplanırken daha küçük satış hacmine sahip müşterilerin kar paylarının daha yüksek olduğu, tersine, büyük satış hacmine sahip müşterilerin ise kar paylarının daha düşük olduğu durumlarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle her müşteri veya müşteri grubuna ait maliyetlerin belirlenmesi ve bu maliyetlerin müşterilerden elde edilen hasılat ile

karşılaştırılması ve sonuç olarak müşteri veya müşteri gruplarının karlılıklarının ortaya çıkarılması gerekmektedir (Yükçü,2007:270).

Müşteri kârlılığının yönetimine yönelik işletmeler, müşteri istek ve ihtiyaçları ile yapmak istedikleri veya makul bir fiyata yapabildikleri arasındaki dengesizliğin farkında olacaklardır. Bazı işletmeler bu durumu yönetmek için üstünlük sağlayacak bir tepki verirken, diğerleri sadece bir uyumsuzluk veya kriz ortaya çıktığında tepki gösterirler. Müşteriler ve onlara ürün/hizmet sağlayanlar arasında şekil 1’de görüldüğü gibi bir ürün/hizmetkâr zinciri bulunmaktadır. Bu ilişkide, müşterilerin sağlanan ürün/hizmet hakkındaki kalite algıları müşteri tatminine, müşteri tatmini müşteri sadakatine ve bu da müşteri karlılığına neden olmaktadır. Bu zincir bir döngü şeklinde devam etmektedir (Özdemir ve Kaygusuz,2009:91),(Bkz. Şekil 1).

Şekil 1: Ürün/Hizmet-Kâr Zinciri

Müşteri karlılık analizi, gelir ve maliyetlerin spesifik müşteri veya müşteri gruplarına göre analiz edilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Scarlett,2003:26). Diğer bir tanıma göre ise, müşteri karlılık analizi, müşterileri maliyet nesnesi olarak kabul eden ve neden oldukları gelirleri, giderleri, varlıkları ve borçları onlara atayan bir yöntemdir. Bu nedenle her müşteri veya müşteri grubuna ait maliyetlerin belirlenerek bu müşterilerden elde edilen gelirlerle karşılaştırılarak müşteri veya müşteri gruplarının karlılıklarının belirlenmesi gerekmektedir (Koşan,2008:287). Müşteri karlılık analizi, “müşteri gelirleri” ve

“müşteri maliyeti” olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Müşteri gelirleri, müşterilere sağlanan ürünler ve hizmetlere karşılık olarak müşteriden firmaya gerçekleşen varlık akışı, yani işletmeye kazandıklarıdır. Müşteri maliyeti ise ürün veya hizmetin müşteri tarafından satın alınmasına kadar katlanılan araştırma, üretim, pazarlama ve diğer tüm maliyetlerin toplamıdır (Sarıgül,2014:148). Müşteri karlılık analizi her bir müşteri ve müşteri grubu için saptanan maliyetlere odaklanmaktadır. Ayrıca her bir müşteri ve müşteri grubu için net gelirleri saptayarak müşterilerin karlılık durumlarını belirlemektedir (Elias ve Hill,2010:2).

Müşteri kârlılık analizinin amacı, gelir, maliyet ve işletmenin varlık ve kaynaklarını müşteriler ile ilişkilendirmektir. Analizin başlangıç noktası ürün maliyetlerinin hesaplanmasıdır. Sonraki aşamada pazarlama ve satış sürecine göre giderler

müşterilere yüklenir. Daha sonra her müşterinin toplam maliyeti hesaplanır. Son olarak hesaplanan bu toplam maliyetler müşterilerden elde edilen gelirlerle karşılaştırılarak müşteri karlılığı hesaplanır. Görüldüğü gibi gelir ve maliyet verilerinin birleştirilmesiyle ortaya konan müşteri kârlılık analizi, müşteri temeline göre yönetime önemli bilgiler sağlamakta ve bu bilgiler uzun dönemli kararlar için temel oluşturmaktadır (Özdemir ve Kaygusuz,2009:92). Özellikle, işletme yöneticilerine her bir müşterinin karlılığını arttırmak için bir mikro strateji hazırlanmasını sağlamaktadır (Howell ve Soucy,1990: 47).

Müşteri karlılık analizinin faydalarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Mevcut kar getiren müşterilerin korunmasını sağlar,
- Yüksek ücretli hizmetlerin tekrar fiyatlandırılmasını sağlar,
- Yüksek kar getiren müşterilerin rakiplerden ele geçirilmesini gerçekleştirir, (Epstein ve Jones,2002:14)
- Maliyet yönetimi ve kar geliştirme ile ilgili süreçleri ortaya çıkarır,
- Müşteriler için en uygun fiyat kararlarının verilmesini sağlar,
- Stratejik planlama çerçevesinde kar ve maliyetlere göre müşterileri gruplandırır(örneğin, altın, gümüş, demir, kurşun müşteriler vb.) (Van Raaij ve Diğerleri,2003:574).

Müşteri karlılık analizini yapmak isteyen yönetimin güvenilir müşteri gelir ve müşteri maliyet akışları geliştirmeli ve tüm işletme faaliyetlerinin ve coğrafik bilgilerin toplandığı bir sistemin oluşturulmalıdır (Foster, ve diğerleri,1996:13). Müşteri karlılık analizinin yapılabilmesi için belirli aşamaların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bahsedilen bu aşamalar şunlardır (Koşan,2008:287):

- Müşteri profilinin oluşturulması, aktif müşterilerin belirlenmesi
- Her bir müşteri veya müşteri grubundan sağlanan gelirin belirlenmesi,
- Müşterilere sunulan ürün ve hizmetlerin maliyetlerinin hesaplanması,
- Gelir ve gider bilgileri karşılaştırılarak müşteri karlılıklarının hesaplanması,
- Müşteri karlılık analizi sonucu elde edilen bilgiler stratejik kararlar için kullanılması.

Yukarıdaki aşamaları yerine getirerek müşteri karlılık analizini uygulayan işletmeler, toplam karlarını yükseltecek, müşteri memnuniyetsizliğini ortadan kaldıracak ve müşterilere sunulacak ek hizmetler için yapacağı yatırımlar konusunda aydınlanacaktır. Dünyada bu analizi özellikle kullanan dev işletmeler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, Dell, Nike, HP, Microsoft, Federal Express ve Marks&Spencer'dır (Yükçü, 2014:269).

3. HASTANE İŞLETMELERİNDE MÜŞTERİ KARLILIK ANALİZİ

Hastaneler sağlık hizmetlerinin sunulduğu ve insanlara sağlık hizmeti üreten önemli işletmelerdir. Sağlık insanlar için önemli bir olgu olması ve hastanelerin sağlıkla ilgili her türlü hizmeti sunması hastanelerin toplum içindeki yerinin ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle kendi sağlığımızla ya da bir yakınımızın sağlığı ile ilgili bir durum olduğunda başvurduğumuz, çare aradığımız tedavi kuruluşu hastanelerdir (Yüksel,2013:11).

Hastane işletmeleri insanlara sağlıklarını kazandırmak gibi kutsal bir hizmeti yerine getirmelerine karşın, varlıklarını sürdürebilmeleri verdikleri hizmetin sonucunda, bu hizmet satışından kar elde etmelerine bağlıdır.

Çok insani bir yaklaşım olmasına karşın “insanları sağlığına kavuşturuyoruz ya zarar etsek de olur” yaklaşımı hastane işletmelerinin sürdürülebilirliği açısından doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Doğru karlılık politikaları için ise müşteri karlılık analizi yaklaşımı hastane işletmelerine en çok yardımcı olabilecek araç olmaktadır.

Karlılık analizi hastane işletmesinden hizmet alan her hasta için tek tek yapılabileceği gibi daha pratik olması bakımından genel cerrahi vb. gibi branşlarda hizmet alanların karşılığı biçiminde bütünleşik bir hesaplama ile analizler yapılabilir. Genel Cerrahi karlılık analizi anlamında genişçe

bir kavram olduğu düşünülebilir. Böyle bir düşünce söz konusu ise Genel Cerrahi bölümünün verdiği hizmetler safra kesesi, mide ve bağırsak, guatr, fıtık vb. gibi operasyonlar biçiminde gruplamaya tabi tutularak da karlılık analizi yapılabilir. Böylesine bir analiz farklı organizasyonların karlılığını farklı bir biçimde görülmesine yardımcı olacağı gibi, doğru fiyat politikalarının belirlenmesi ile bazı hastalıklarda haksız biçimde fazla, bazı hastalıklarda ise düşük fiyatlandırmaların önüne geçilebilir.

4. HASTANE İŞLETMELERİNDE FAALİYETE DAYALI MALİYET YÖNTEMİ ESASINA DAYALI MÜŞTERİ KARLILIK ANALİZİ

Faaliyete dayalı maliyetleme (FDM) yöntemi, geleneksel maliyet sistemlerine alternatif olarak geliştirilen bir yöntemdir. Bu yöntem genel üretim giderleri (GÜG.)'nin mamullere yüklenmesinde faaliyetleri esas almakta ve daha doğru mamul maliyeti hesaplaması yanında, faaliyet analizini esas alarak etkin bir maliyet yönetimini de amaçlamaktadır. Bu yöntemde GÜG.'nin önce faaliyetlere, faaliyetlerden de mamul, hizmet, müşteri ve projelere yüklenmesi öngörülmektedir (Topçu,2005:346).

Faaliyete dayalı maliyet yöntemi bir muhasebe sistemi olduğu kadar daha çok işletme stratejisinin bir aracıdır. Dolayısıyla bu yöntem, bir ürün maliyetleme sistemi yanında faaliyetlerle ilgili bir veri kaynağı oluşturur ve işletmenin diğer fonksiyonlarına ilişkin de önemli bilgiler sunar (Ülker ve İskender, 2005:194).

Faaliyete dayalı maliyetleme yöntemi, hastane işletmelerinde faaliyetleri esas alan ve hasta maliyetlerinin tespitinde bu faaliyetleri kullanan bir maliyet hesaplama yöntemidir (Yee-Ching Lilian,, 1993: 75). Hastane işletmelerinde bu yöntem, işletmeyi bir faaliyetler bütünü olarak yeniden tanımlamakta ve bu faaliyetler tarafından tüketilen

kaynakları belirlemektedir (Yılmaz, 2008:310). Faaliyetler, hastane işletmelerinde sağlık hizmeti sunmak üzere teknoloji, emek, materyal ve becerilerin bir araya gelmesiyle ortaya konulan bir bütündür ve ne iş yapıldığını, yapılan işin ne kadar zaman aldığını ve işin çıktılarını nasıl ulaşılabileceğini tanımlayarak, hastanede verilen hizmetin maliyet unsurları olarak ifade edilmektedirler (Yılmaz,2008:310). Hastanın ameliyata hazırlanması, anestezi uygulaması, ameliyat esnasında yapılan cerrahi müdahaleler, laboratuvar incelemeleri faaliyetlere örnek olarak verilebilmektedir. Faaliyetlerin belirlenmesinde; hastanenin organizasyon şeması, iş akış şeması veya yerleşim planından yararlanılabilmektedir (Erkol ve Ağırbaş,2011:88).

FDM Sistemi işletmede üretilen ürün ve hizmetlerin gerçek maliyetlerini hesapladığı için ürün ve hizmetlerin karlılıklarını daha doğru hesaplayabilmekte müşterilerle, hizmetlerle, ürünlerle ve dağıtım kanalları ile ilgili yerinde kararların alınmasını sağlamaktadır. FDM Sistemi geleneksel yöntemlerin aksine müşterilere ait giderleri doğru maliyet taşıyıcıları vasıtasıyla ilgili oldukları ürün veya hizmetle ilişkilendirdiği için müşterilerle ilgili alınacak kararlarda ve müşteri karlılıklarının belirlenmesinde doğru sonuçlar alınması sağlamaktadır (Koşan,2007:75). FDM Sisteminin yönetim amaçlı kullanım alanlarından biri olan müşteri karlılık analizi, işletmeler açısından müşterileriyle ilgili alacakları stratejik kararlarda büyük önem taşımaktadır (Koşan,2007:76).

5. MÜŞTERİ KARLILIK ANALİZİNİN FAALİYETE DAYALI MALİYET YÖNTEMİ KULLANILARAK BİR HASTANE İŞLETMESİNDE UYGULANMASI

Bu çalışmanın uygulama aşamasında, bir hastane işletmesinde müşteri karlılık analizi yapılacaktır. Bilindiği üzere hastanelerde sunulan sağlık hizmetleri çok çeşitlilik arz etmekte ve her hastaya uygulanan tedaviler birbirinin aynısı olmamaktadır.

Bu nedenle, hastane işletmelerinde her bir hasta için müşteri karlılık analizinin yapılması oldukça güç olduğu için bölümlere başvuran hasta gruplarına dair müşteri karlılık analizlerinin yapılması daha uygun olmaktadır. Örneğin, Genel Cerrahi bölümüne başvuran hastalara uygulanan tedaviler sonucunda, bölüme başvuran hastaların grup olarak karlılık analizi yapılabilmektedir. Böylece, Genel Cerrahi müşteri grubunun hastaneye katkı sağlayıp sağlamadığı görülebilmektedir.

5.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, hastane işletmelerinde hasta (müşteri) gruplarının işletmeye sağladığı ekonomik katkının müşteri karlılık analizi kullanılarak hesaplanabildiğini sınamaktır. Ayrıca, hastane yöneticilerinin bu yöntem ile doğru stratejik karar almasını sağlamak ve geleceğe yönelik yapılacak yatırımlar ile ilgili ışık tutması amaçlanmıştır.

5.2. Araştırmanın Sınırları

Çalışmada uygulama yapılacak hastane 1000 yataklı kamu hastanesidir. Hastane 50 farklı bölüm (Ortopedi, Genel Cerrahi, Psikiyatri, Kardiyoloji vb.) ile sağlık hizmetini aşağıdaki birimler vasıtası ile sunmaktadır:

- Poliklinikler
- Klinikler
- Yoğun Bakımlar
- Ameliyathaneler
- Eczane
- Acil Servis
- Gününbirlik Tedavi Merkezleri
- Laboratuvarlar
- Radyoloji

- Patoloji
- Endoskopi Ünitesi
- EKG Laboratuvarı

Uygulamada, bölümlerin sundukları sağlık hizmeti sonucunda elde ettikleri gelirler Sağlık Uygulama Tebliği üzerinden belirlenmektedir. Müşteri karlılık analizinin diğer unsuru olan maliyetlerin belirlenmesinde ise, Faaliyete Dayalı Maliyet yöntemi kullanılacaktır. Hastane işletmesinde müşteri karlılık analizi için uygulanacak aşamalar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

1. Müşteri Gruplarının(Hastane Bölümlerinin) Belirlenmesi
2. Hastane İşletmesinde Meydana Gelen Faaliyetler
3. Hastane İşletmesinde Meydana Gelen Faaliyetlere Ait Giderlerin Belirlenmesi
4. Hastane İşletmesinde Faaliyet Tabanlı Maliyet Sisteminin Uygulanması
5. Müşteri(Hasta) Gruplarından Elde Edilen Gelirlerin Hesaplanması
6. Bölümlerde Tedavi Gören Hasta Gruplarına Ait Karların Hesaplanması

5.3. Bir Hastane İşletmesinde Örnek Uygulama

5.3.1. Müşteri Gruplarının(Hastane Bölümlerinin) Belirlenmesi

İşletmelerin faaliyet gösterdikleri pazarda yer alan müşteriler ve müşteri grupları birbirinin aynı değildir yani homojen bir pazar yapısı bulunmamaktadır. Her müşteri farklı türde ürün veya hizmet talep etmekte farklı maliyetlere sebep olmakta ve işletme karına farklı katkılar sağlamaktadır. Bu sebeple benzer özelliklere sahip ve benzer faaliyetleri kullanan müşterilerin belirlenerek gruplandırılması gerekmektedir (Ko-

şan,2008:290). Hastane işletmelerinde ise benzer müşteri grupları aynı bölüme tedavi için başvuran hastalardan oluşmaktadır. Çalışmamızda hastanenin tüm müşteri grupları ele alınmayacak olup; altı müşteri grubu(bölüm) üzerinden örnek uygulama yapılacaktır. Bu gruplar aşağıdaki gibidir:

- Genel Cerrahi
- Göz hastalıkları
- Ortopedi
- Kardiyoloji
- Psikiyatri
- İç Hastalıkları

Daha önce ifade edildiği gibi bu branşlar daha alt hastalık gruplarına ayrılarak da bu hastalıkların tedavisi için verilen sağlık hizmetleri ile ilgili karlılık analizi yapılabilir.

5.3.2. Hastane İşletmesinde Meydana Gelen Faaliyetler

Hastane işletmeleri için faaliyetleri belirlenmesi için hasta süreçlerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Hasta süreçlerine dayalı olarak faaliyetler belirlenebilmektedir. Bir hastane işletmesinde genel olarak hasta akış süreci aşağıdaki gibidir:

1. Poliklinik muayene
2. Tetkik işlemleri
 - Kan tetkikleri
 - Tıbbi görüntüleme tetkikleri
 - Patolojik tetkikler
 - Endoskopik tetkikler
 - Elektrokardiyografi çekimi

3. Yatarak tedavi hizmetleri
4. Cerrahi işlemler
5. Yoğun bakım hizmetleri
6. Taburculuk işlemleri

Yukarıdaki hasta akış sürecine göre hastane işletmesindeki faaliyetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

F1: Hasta Kayıt Kabul ve Taburculuk İşlemleri

F2: Poliklinik Muayene

F3: Kan Tetkik İşlemleri

F4: Görüntüleme Çekim İşlemleri

F5: Materyal İnceleme

F6: Endoskopik İşlemler

F7: EKG Çekimi

F8: Yatan Hasta Hizmetleri

F9: Ameliyat- Anestezi İşlemleri

F10: Yoğun Bakım Hizmetleri

5.3.3. Hastane İşletmesinde Meydana Gelen Faaliyetlere Ait Maliyetlerin Belirlenmesi

Müşteri karlılık analizinin önemli unsurlarından biri giderlerdir. Karlılık analizinin yapılabilmesi için giderlerin maliyet hesaplamalarında doğru dağıtılması gerekmektedir. Hastane işletmelerinde sağlık hizmetinin üretilebilmesi için çok çeşitli gider kalemlerinden oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda hastane işletmesine ait gider kalemleri ve bir yıllık altı müşteri grubuna (yukarıda müşteri grupları belirleme kısmında söz edilmişti) ait tahmini gider değerleri ilgili dağıtım anahtarları ile birlikte verilmiştir:

Tablo 1:Hastane İşletmesinde Ortaya Çıkan Maliyetler

	Gider Türü	Dağıtım Anahtarı	Tutar(TL)
G0	Direkt İşçilik (Hekim, hemşire)	Direkt yükleme	5300000,00
G1	Endirekt İşçilik	Personel sayısı	4750000,00
G2	Tıbbi Malzeme	Direkt yükleme	7500000,00
G3	İlaç	Direkt yükleme	6750000,00
G4	Sarf Malzeme	Hasta sayısı	4250000,00
G5	Elektrik	Tüketim miktarı (kwh)	4000000,00
G6	Su	Tüketim Miktarı (m ³)	1500000,00
G7	Isınma	Petek Sayısı	3500000,00
G8	Kırtasiye	Hasta Sayısı	850000,00
G9	Tıbbi Cihaz Bakım Onarım	Tıbbi Cihaz Sayısı	2500000,00
G10	Temizlik	Metrekare	750000,00
G11	Yemekhane	Hasta Sayısı	2700000,00
G12	Amortisman	Hasta Sayısı	3500000,00
G13	Bakım Onarım	Hasta Sayısı	1250000,00
G14	Haberleşme ve Ulaştırma	Hasta Sayısı	950000,00
G15	Vergi ve Harçlar	Hasta Sayısı	1500000,00
G16	Tekstil	Hasta Sayısı	875000,00
G17	Çamaşırhane/Sterilizasyon	Hasta Sayısı	650000,00
G18	Genel Yönetim	Hasta Sayısı	850000,00
	Toplam		53925000,00

Yukarıdaki giderlerin tutarı uygulamaya konu olan kamu hastanesinden esinlenerek belirlenmiştir. Personel giderleri kapsamında hekim ve hemşire direkt işçilik; sağlık teknikeri, laborant, biyolog, kayıt sekreteri, hastabakıcı personel ve temizlik personeli endirekt işçilik gideri olarak kabul edilmektedir. Tıbbi malzeme ve ilaçlar direkt hastaya uygulandığı için direkt ilk madde ve malzeme olarak değerlendirilmektedir. Bu giderler dışındaki giderler ise genel üretim giderleri

kapsamında yer almaktadır. Bu giderlerin tamamı faaliyet tabanlı maliyet sistemi kullanılarak hesaplanacak olan maliyet hesabında kullanılacaktır.

5.3.4. Hastane İşletmesinde Faaliyete Dayalı Maliyet Sisteminin Uygulanması

Hastane işletmesinde faaliyet tabanlı maliyet sisteminin uygulanabilmesi açısından gider merkezlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Hastane

işletmesinde gider merkezleri sağlık hizmetinin gerçekleşmesini sağlayan tıbbi birimlerdir. Uygulamaya konu olan ve giderlerin ilişkilendirileceği gider merkezleri aşağıdaki gibidir:

- Poliklinik (Plk.)
- Klinik (K)
- Laboratuvar (L)
- Radyoloji (R)
- Patoloji (P)
- EKG Laboratuvarı (EKG)

- Endoskopi Ünitesi (EÜ)
- Ameliyathane (A)
- Yoğun Bakım (YB)¹

Hastane işletmesinde oluşan giderlerin gider merkezleri ile ilişkilendirilme aşamasında belli ölçütler kullanılmaktadır. Gider merkezleri ile ilgili ölçütler Tablo 2’de verilmiş olup; direkt işçilik, tıbbi malzeme ve ilaç giderleri dışındaki tüm giderler bu ölçütlere göre dağıtılmıştır. Tablo 3’de giderleri merkezlerine ait toplam gider detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 2 : Maliyet Merkezleri Ölçütleri

	Personel Sayısı		Hasta Sayısı		Su Tüketimi		Petek Sayısı		Tıbbi Cihaz Sayısı		Elektrik Tüketimi	
	Adet	%*	Adet (*1000)	%	m ³ (*1000)	%	Adet	%	Adet	%	Kwh (*1000)	%
Poliklinikler	85	13*	575	26	20	9,5	75	20	10	4,5	1850	6
Klinikler	125	20	160	7	35	16,5	95	25	20	9	9570	30
Laboratuvar	90	14	425	19	40	19	50	13	45	21	2550	8
Radyoloji	70	10	320	15	20	9,5	45	12	35	16	2850	9
Patoloji	65	10	285	13	25	12	35	9,5	40	19	2100	7
EKG Lab.	5	0,7	140	6,2	1	0,5	2	0,5	5	2	40	0,3
Endoskopi Ünitesi	10	2,3	95	4,2	5	2	5	1	15	7,5	450	1,7
Ameliyathane	90	14	110	4,9	35	16,5	25	7	25	12	5450	17
Yoğun Bakımlar	95	16	105	4,7	30	14,5	45	12	20	9	6750	21
TOPLAM	650	100	2215	100	211	100	377	100	215	100	31730	100

* Hesaplamaların tam yapılabilmesi adına ondalık veriler tam sayı olarak yuvarlanmıştır (%13,0769= %13).

1 Parantez içindeki kısaltmalar tablolarda kullanılmak üzere yapılmıştır.

Tablo 3 : Maliyetler-Maliyet Merkezleri İlişkisi*

Gider Merk./ Gider Türü	PİK. (TL)	K (TL)	L (TL)	R (TL)	P (TL)	EKG (TL)	EÜ (TL)	A (TL)	YB (TL)	TOP. (TL)
G0	390	870	570	585	445	160	290	1170	820	5300,00
G1	617,5	950	665	475	475	33,25	109,25	665	760	4750,00
G2	10	1150	250	375	225	55	385	3875	1175	7500,00
G3	25	2050	845	225	170	-	235	1285	1915	6750,00
G4	1105	297,5	807,5	637,5	552,5	255	170	212,5	212,5	4250,00
G5	240	1200	320	360	280	12	68	680	840	4000,00
G6	142,5	247,5	285	142,5	180	7,5	30	247,5	217,5	1500,00
G7	700	875	455	420	332,5	17,5	35	245	420	3500,00
G8	221	59,5	161,5	127,5	110,5	52,7	35,7	41,65	39,95	850,00
G9	112,5	225	525	400	475	50	187,5	300	225	2500,00
G10	45	225	60	67,5	52,5	2,25	12,75	127,5	157,5	750,00
G11	702	189	513	405	351	167,4	113,4	132,3	126,96	2700,00
G12	910	245	665	525	455	217	147	171,5	164,5	3500,00
G13	325	87,5	237,5	187,5	162,5	77,5	52,5	61,25	58,75	1250,00
G14	247	66,5	180,5	142,5	123,5	58,9	39,9	46,55	44,65	950,00
G15	390	105	285	225	195	93	63	73,5	70,5	1500,00
G16	227,5	61,25	166,25	131,25	113,75	54,25	36,75	42,85	41,12	875,00
G17	169	45,5	123,5	97,5	84,5	40,3	27,3	31,82	30,55	650,00
G18	221	59,5	161,5	127,5	110,5	52,7	35,7	41,65	39,95	850,00
TOP.	6800	9008,75	7276,25	5656,25	4893,75	1406,25	2073,75	9450,57	7359,43	53925,00

* Tablo içerisindeki değerler "...bin TL" olarak değerlendirilmiştir.

Maliyet merkezlerine ait maliyetler hesaplandıktan sonra çalışmanın sonraki aşamasında maliyet merkezleri ve faaliyetler arasındaki ilişki belirlenerek faaliyetler ait toplam maliyetler hesaplanacaktır.

Tablo 4'te giderler ve ilişkisi yüzdesel ölçüt de-

ğerleriyle belirlenmiştir. Bu ölçüt değerleri hasta sayısı, personelin işlem için harcadığı süre ve personel sayıları dikkate alınmıştır. Örneğin polikliniğin yüzdesel ölçütü belirlenirken personelin hasta için harcadığı süre baz alınmıştır. Poliklinik muayene süreçlerinde en önemli zaman hasta muayenesinde harcanmaktadır.

Tablo 4: Maliyetler-Faaliyet İlişkisi ve Ölçütler

Faaliyetler/ Gider Merk.	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10
PLK.	%20	%80	-	-	-	-	-	-	-	-
K	%20	-	-	-	-	-	%10	%70	-	-
L	%5	-	%95	-	-	-	-	-	-	-
R	%5	-	-	%95	-	-	-	-	-	-
P	%5	-	-	-	%95	-	-	-	-	-
EKG	%5	-	-	-	-	-	%95	-	-	-
EÜ	%10	-	-	-	-	%90	-	-	-	-
A	%10	-	-	-	-	-	-	-	%90	-
YB	%5	-	-	-	-	-	-	%10	-	%85

Gider merkezlerinde oluşan toplam giderler faaliyet giderlerine Tablo 4'teki ölçütlere göre dağıtılmıştır. Bu sayede sağlık hizmetinin gerçekleşmesini sağlayan faaliyetlere ait giderler he-

saplanmıştır. Hesaplanan faaliyet giderleri ve bu giderlere ilişkin gider merkezleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Gider Merkezleri ve Faaliyet Giderleri*

Faaliyetler/ Gider Merk.	Toplam Gider	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10
		PLK.	6800	1360	5440	-	-	-	-	-	-
K	9008,75	1801,75	-	-	-	-	-	900,87	6306,13	-	-
L	7276,25	363,81	-	6912,44	-	-	-	-	-	-	-
R	5656,25	282,81	-	-	5373,44	-	-	-	-	-	-
P	4893,75	244,69	-	-	-	4649,06	-	-	-	-	-
EKG	1406,25	70,31	-	-	-	-	-	1335,94	-	-	-
EÜ	2073,75	207,37	-	-	-	-	1866,38	-	-	-	-
A	9450,57	945,06	-	-	-	-	-	-	-	8505,51	-
YB	7359,43	367,96	-	-	-	-	-	735,94	-	-	6255,53
TOPLAM	53925,00	5643,76	5440	6912,44	5373,44	4649,06	1866,38	2972,75	6306,13	8505,51	6255,53

* Tablo içerisindeki değerler "...bin TL" olarak değerlendirilmiştir.

Faaliyet giderleri hesaplandıktan sonraki aşamada ise, oluşan faaliyet giderleri müşteri gruplarına dağıtılacaktır. Faaliyet giderlerinin müşteri gruplarına dağıtılması için doğru ve uygun maliyet taşıyıcılarının belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin, poliklinik muayene(F2) faaliyetine ilişkin maliyetlerin dağıtılmasında muayene olunan hasta sayıları baz alınmaktadır. Uygulamaya konu olan hasta işletmesi için belirlenen en uygun maliyet taşıyıcıları aşağıdaki gibidir:

- İşlem Yapılan Hasta Sayısı
- EKG Çekilen Hasta Sayısı
- Yatan Hasta Sayısı
- Ameliyat Olan Hasta Sayısı
- Yatan Hasta sayısı

Tablo 6'da faaliyetlere ilişkin maliyet taşıyıcıları ve bu maliyet taşıyıcılarının müşteri grupları ile ilgili değerleri verilmiştir.

Tablo 6: Faaliyetlere İlişkin Maliyet Taşıyıcıları ve Müşteri Grupları

	FAALİYETLER									
	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10
MALİYET TAŞIYICILARI/ MÜŞTERİLER	Toplam Başvuru Yapan Hasta Sayısı	Muayene Olan Hasta Sayısı	Tetkik Yapılan Hasta Sayısı	Röntgen Çekilen Hasta Sayısı	Materyal Alınan Hasta Sayısı	İşlem Yapılan Hasta Sayısı	EKG Çekilen Hasta Sayısı	Yatan Hasta Sayısı	Ameliyat Olan Hasta Sayısı	Yatan Hasta Sayısı
Genel Cerrahi	37500	32200	33150	21500	8850	1450	14700	5300	4850	3650
Göz	41000	35650	7650	5400	3280	-	11500	5350	5100	1750
Ortopedi	36250	30540	18500	34750	5540	-	12750	5710	5400	2800
Kardiyoloji	38200	33250	32800	27600	-	-	38200	4950	-	3150
Psikiyatri	29600	26500	25600	1650	-	-	2700	3100	-	-
İç Hastalıkları	32350	28400	29600	18750	4600	5570	13500	3950	-	1800

- Toplam Başvuru Yapan Hasta Sayısı
- Muayene Olan Hasta Sayısı
- Tetkik Yapılan Hasta Sayısı
- Röntgen Çekilen Hasta Sayısı
- Materyal Alınan Hasta sayısı

Yukarıda belirlenen maliyet taşıyıcıları baz alınarak tüm faaliyet giderleri ilgili müşteri gruplarına dağıtılmıştır. Dağıtılan bu giderler sayesinde her bir müşteri grubuna ait sağlık hizmet maliyeti ortaya çıkarılmıştır. Tablo 7'de her bir müşteri grubuna ait faaliyet giderleri ve toplam sağlık hizmet maliyetleri verilmiştir.

Tablo 7: Faaliyet Maliyetlerinin Müşteri Gruplarına Dağılımı*

	FAALİYET GİDERLERİ										
	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	TOP.
	5643,76	5440	6912,44	5373,44	4649,06	1866,38	2972,75	6306,13	8505,51	6255,53	53925,00
MÜŞTERİ GRUPLARI											
Genel Cerrahi	984,83	939,04	1555,65	1053,62	1847,52	385,51	468,12	1178,51	2687,41	1736,33	12836,53
Göz	1076,75	1039,65	359,00	264,63	684,73	-	366,22	1189,63	2825,93	832,48	8639,02
Ortopedi	952,01	890,63	868,16	1702,94	1156,52	-	406,03	1269,68	2992,17	1331,98	11570,12
Kardiyoloji	1003,22	969,66	1539,23	1352,55	-	-	1216,49	1100,68	-	1498,47	8680,30
Psikiyatri	777,36	772,81	1201,35	80,86	-	-	85,98	689,32	-	-	3607,67
İç Hastalıkları	849,58	828,22	1389,06	918,85	960,29	1480,87	429,91	878,32	-	856,27	8591,36
TOPLAM	5643,76	5440	6912,44	5373,44	4649,06	1866,38	2972,75	6306,13	8505,51	6255,53	53925,00

* Tablo içerisindeki değerler "...bin TL" olarak değerlendirilmiştir.

5.3.5. Müşteri Gruplarına Ait Gelirlerin Belirlenmesi

Hastane işletmelerine başvuran hasta portföyü dört grupta toplanmaktadır:

- Sosyal Güvenlik Kurumu(SGK)'na tabi hastalar
- Resmi kuruma tabi hastalar
- Özel sigortalı hastalar
- Ücretli hastalar(sosyal güvencesi olmayanlar).

Bu dört hasta grubundan sağlanan gelirler birbirinden farklılık arz etmektedir. SGK grubuna dahil hastalardan Sosyal Güvenlik Kurumu üzerinden gelir sağlanmaktadır. Üretilen sağlık hizmeti sonucunda oluşan faturalar SGK tarafından

hastane işletmelerine ödenmektedir. Resmi kurum hastaları için sağlık hizmet giderlerinin hastane işletmesine ödemesi, kişinin bağlı resmi kurum tarafından yapılmaktadır. Örneğin, ticaret odasına mensup bir hastanın tedavi giderleri hastanın bağlı olduğu ticaret odası tarafından ödenmektedir. Özel sigortaya tabi hastalarda, sağlık hizmet giderleri hastanın dahil olduğu özel sigorta tarafından hastane işletmesine ödenmektedir. Ücretli hastaların sağlık hizmet giderleri ise, bizzat kendileri tarafından ödenmektedir.

Tablo 8'de müşteri gruplarının hastane işletmesine sağladığı gelirler verilmektedir. Bu gelirlerin kapsamını büyük bir bölümü SGK'den sağlanmaktadır. Cerrahi bölümlerin hastane işletmesine sağladığı katkı diğer bölümlere göre daha fazladır.

Tablo 8: Müşteri Gruplarına Ait Gelirler

Müşteri Grupları	Gelir (TL)
Genel Cerrahi	19750000,00
Göz	10548000,00
Ortopedi	17642000,00
Kardiyoloji	12480000,00
Psikiyatri	5250000,00
İç Hastalıkları	11257000,00
TOPLAM	76927000,00

5.3.6. Müşteri Gruplarına Ait Kar Analizinin ve Değerlendirmesinin Yapılması

Çalışmanın yukarıdaki aşamalarında hastane işletmesinin giderleri, müşteri grup maliyetleri ve müşteri grup gelirleri hesaplanmıştır. Gelir ve maliyetler belirlendikten sonraki aşamada müşteri gruplarına ait kar ve karlılık oranları hesaplanmıştır. Tablo 9’da müşteri gruplarına ait kar, karlılık oranları, hasta başı kar ve hasta başı maliyet bilgileri verilmiştir. Bu verilere göre hastane yönetiminin vereceği kararları dört şekilde inceleyebiliriz (Yükçü,2014:276):

1. Hiçbirşey yapmama ve aynen devam etme
2. Zarar ettiren veya kar oranı düşük müşteri(hasta) gruplarına verilen hizmeti kesmek
3. Zarar ettiren veya kar oranı düşük müşteri(hasta) gruplarına daha verimli hizmet vermeye çalışmak.
4. Bütün müşteri(hasta) grupları ile ilgili faaliyet giderlerini düşürmek.

Tablo 9: Müşteri gruplarına Ait Kar Analizi*

	Gelir	Maliyet	Kar	Hasta Sayısı	Karlılık Oranı	Ortalama Hasta Başı Maliyet	Ortalama Hasta Başı Kar
Genel Cerrahi	19750,00	12836,54	6913,47	37500	0,35	0,34	0,18
Göz	10548,00	8639,02	1908,98	41000	0,18	0,21	0,05
Ortopedi	17642,00	11570,12	6071,88	36250	0,34	0,32	0,17
Kardiyoloji	12480,00	8680,3	3799,7	38200	0,30	0,23	0,10
Psikiyatri	5250,00	3607,68	1642,33	29600	0,31	0,12	0,06
İç Hastalıkları	11257,00	8591,37	2665,64	32350	0,24	0,27	0,08
TOPLAM	76927,00	53925,00	23002,00	214900			

* Tablo içerisindeki değerler "...bin TL" olarak değerlendirilmiştir (karlılık oranı hariç).

Çalışmanın son aşamasında yapılan analizlere göre tüm müşteri gruplarının hastane işletmesine katkı sağladığı ve zarar edilen bir müşteri grubu olmadığı görülmektedir. Müşteri grupları içinde en çok katkıyı sağlayan müşterilerin cerrahi bölümler olan Genel Cerrahi ve Ortopedi hastalarıdır. Genel Cerrahi ve Ortopedi bölümlere başvuran hastaların çoğunlukla ameliyat olan hasta grubu olduğu için hastane işletmesine olan katkıyı arttırmaktadır. Kardiyoloji bölümüne başvuran hasta grubu da hastane işletmesine önemli katkıda bulunmaktadır. Özellikle, kardiyoloji bölümüne başvuran hastalara anjiyo, kalp kapak değişimi vb. girişimsel işlemlerin uygulanması gelirleri arttırmaktadır. Göz grubu hastalarının sağladığı katkı değerlendirildiğinde, cerrahi bölüm olması ve başvuran hasta sayısı fazla olmasına rağmen sağladığı katkının yetersiz olduğu düşünülebilir. Bunun en önemli nedeninin yapılan ameliyat ve muayene bedellerinin diğer düşük olmasıdır. Örneğin, Sağlık Uygulama Tebliği'ne göre Kardiyoloji bölümü muayene paket ücreti 68.00 TL, Göz bölümü muayene paket ücreti ise 43.00 TL'dir. Psikiyatri bölümüne ait müşteri grubunun sayısı diğerlerine göre az olmasına karşın karlılık oranının nispeten yüksek olduğu görülmekte; ancak, hasta başı kar oranının düşük olduğu saptanmaktadır. İç Hastalıkları bölümüne başvuran hastalarda girişimsel işlem nadir yapılmakta olmasına rağmen, ağırlık olarak hasta muayenesi yapılmakta ve yatarak ilaç tedavisi uygulanmaktadır. Bu yüzden cerrahi bölüm müşteri gruplarına kıyasla hasta işletmesine sağladığı katkı düşüktür.

Genel değerlendirme yapıldığında, büyük ameliyatların yapıldığı cerrahi bölüm müşteri gruplarının hastane işletmesine sağladığı katkı, dahili branş müşteri gruplarına göre daha fazla olmakla birlikte, kar oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Sonuç olarak hastane işletmeleri açısından cerrahi bölüm hasta grupları daha karlı olduğu için stratejik karar olarak cerrahi bölüm

hasta grubuna ağırlık verilebilir ya da cerrahi bölümler içindeki büyük ameliyat olacak müşteri grubunun sayısı arttırılabilir.

6. SONUÇ

Müşteri karlılık analizi son yıllarda yönetim muhasebesi literatürüne girmiş kısaca müşterilerin veya müşteri gruplarının gelirinin ve bu geliri elde etmek için gereken maliyetlerin ve sonucunda karın belirlendiği bir tekniktir (Koşan,2007:166). Müşteri karlılık analizi ile birlikte ürün veya hizmetten elde edilen kar yerine işletmeye ait müşteri ya da müşteri gruplarının işletmeye sağladığı katkı belirlenmektedir. Bu sayede işletme yöneticileri müşteriler üzerine yoğunlaşarak müşterilerine karşı gereken önemi arttırmaktadır.

Hastane işletmelerinde müşteri veya müşteri grubunu hastalar oluşturmaktadır. Hastane yöneticileri açısından her bir müşterinin sağladığı katkı müşteri karlılık analizi yöntemi ile hesaplanabilmektedir; ancak, bunun değerlendirilmesi oldukça güçtür. Bunun yerine müşteri grupları halinde analiz yapılması hastane yöneticileri açısından daha anlamlıdır. Örneğin, kardiyoloji bölümüne başvuran hasta grubunun karlılık analizinin yapılması tek tek kardiyoloji bölüm hastalarının karlılık analizinin yapılmasından hem daha kolay hem de alınacak stratejik kararlar açısından daha etkilidir. Çünkü, hastaneler ortopedi, genel cerrahi, iç hastalıkları vb. gibi birçok bölümden oluşmakta olup; yönetsel anlamda hastane yönetimleri bölüm bazlı stratejik kararlar almaktadırlar.

Bu çalışmada, hastane işletmelerinde tedavi hizmeti sunan altı bölüm üzerinde durulmuş ve bu bölümlere ait müşteri gruplarının hastane işletmesine sağladığı katkı hesaplanmıştır. Karlılık analizleri için iki önemli unsur olan gelir ve maliyetler ile ilgili hesaplamalar yapılmış ve maliyet hesaplaması için faaliyet tabanlı maliyet yöntemi kullanılmıştır. Faaliyete dayalı maliyet yöntemi, işletmelerde mamul ve hizmet üretmek için kul-

lanılan kaynakları ve bu kaynakların ilişkilendirildiği sürücülerini belirleyerek kaynak maliyetlerini oluşturan bir yöntemdir (Yılmaz,2008: 308). Bu yöntem, hem uygulanabilirlik hem de güvenilirlik açısından değerlendirildiğinde hastane işletmeleri için uygun bir yöntem olduğu düşünüldüğü için kullanılmıştır.

Günümüzde hastane işletmelerinin farklı sosyal güvenlik kurumuna tabi hastalara hizmet vermek durumunda olduğu hatırlanacak olursa, aynı sağlık hizmetini satın alan farklı sosyal güvenlik kurumlarına tabi müşterilerin (hastaların) hastane

işletmesine sağladığı karlılık bile farklı olmaktadır. Bu nedenle, müşteri karlılık analizi hastane işletmeleri açısından önemli hale gelmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma hastane yöneticilerine hasta gruplarının sağladığı katkının analiz edilmesi açısından ışık tutmayı ve müşteri karlılık analizinin mal ve hizmet üreten işletmeler de olduğu gibi hastane işletmelerinde de uygulanabilirliğini göstermeyi amaçlamıştır. Bu analiz hastane yöneticilerinin bölümlere yapılacak yatırımlar konusunda doğru kararlar almasına da yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Elias N. ve Hill, D.,(2010), "Statements on Management Accounting" Published by Institute of Management Accountants. United States of America.
- Epstein M. ve Jones J.H.,(2002), "Customer profitability Analysis". Good Practise Guideline. No:37. s.1-36.
- Erkol Ü., Ağırbaş,İ., (2011), "Hastanelerde Maliyet Analizi ve Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemine Dayalı Bir Uygulama", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt:64, Sayı:2, s.87-95.
- Foster, G. Gupta M. and Sjoblom L., (1996), "Customer profitability analysis: Challenges and new directions", Journal of Cost Management (Spring), s.5-17.
- Howell, R. A. and S. R. Soucy. ,(1990), "Customer profitability: As critical as product profitability", Management Accounting (October), s.43-47.
- Koşan, L.,(2007), "Süreçe Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyet Sisteminin Müşteri Karlılık Analizinde Kullanılması: Bir Konaklama İşletmesinde Uygulama", Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Koşan, L.,(2008), "Faaliyet Tabanlı Müşteri Karlılık Analizi: Bir Konaklama İşletmesinde Uygulama", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, s.285-302.
- Ören V.E., Tetik N.,(2012), "Zaman Etkenli Faaliyet Tabanlı Maliyet Yöntemi İle Müşteri Karlılık Analizi: Seyahat Acentası Örnek Olayı", MÖDAV Dergisi, Sayı:2, s.29-47.
- Özdemir E. ve Kaygusuz S.Y. ,(2009), "Müşteri Kârlılık Analizi: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme İle Ölçümü Ve Pazarlama Kararlarında Kullanımı", İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:11, Sayı:3, s. 87-112.
- Sarıgül, H.,(2014), "Müşteri İlişkileri Yönetimi Perspektifinde Müşteri Karlılık Analizi: Bir Bankada Uygulama", MÖDAV Dergisi, Sayı:1, s.143-167.
- Scarlett B.,(2003), " Are they always right?", CIMA Insider May 2003, s.26.
- Topçu N.,(2005), "Faaliyete Dayalı Maliyetleme Yöntemine Göre Kalite Maliyetlerinin Ölçülmesi-Tekstil Sektöründe Bir Uygulama", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 6, Sayı:2, s. 343-355.
- Ülker, Y. ve İskender, H.,(2005), "Doğru Maliyet Hesaplamada Güvenilir Bir Sistem: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve John Deere Örneği", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:8, Sayı:13, s.189-217.
- Van Raaij E.M., Vernooij J.A.M., Van Triest S.,(2003), "The implementation of customer profitability analysis: A case study", Industrial Marketing Management, No.32, s.573– 583
- Yee-Ching Lilian, C.,(1993), "Improving Hospital Cost Accounting with Activity-Based Costing. Health Care Management Review; Winter", pg.71 <http://sit.tums.ac.ir/UserFiles/mali/Ghavanin2/1activity%20based%20cost%20accounting.pdf>,(05.11.2015).
- Yılmaz, B.,(2008), "Hastane İşletmelerinde Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Faaliyet Esasına Dayalı Maliyetleme Yönetimini Rolü", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:16, s.301-318.
- Yükçü, S.,(2007), "Yöneticiler İçin Yönetim Muhasebesi", İzmir:Altı Nokta Basım Yayın Dağıtım.
- Yükçü, S.,(2014), "Herkes İçin Yönetim Muhasebesi", İzmir: Altı Nokta Basım Yayın Dağıtım.
- Yüksel, İ.,(2013), "Hastanelerde Maliyet Muhasebesi ve Karlılık", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

MUHASEBE MANİPÜLASYON YÖNTEMLERİNDEN AGRESİF MUHASEBE VE BİR UYGULAMA

Prof. Dr. Mikail EROL*

Öğr. Gör. Dr. Muhsin ASLAN**

Makale Gönderim Tarihi : 03.06.2016 / Kabul Tarihi : 04.08.2016

ÖZ

Finansal tabloların güvenilirliğini yakından ilgilendiren muhasebe manipülasyonlarında yöntem olarak kar yönetimi, karın istikrarlı hale getirilmesi, büyük temizlik muhasebesi, agresif muhasebe ve finansal hile kullanılmaktadır. Muhasebe manipülasyonu finansal bilgi kullanıcılarının işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları üzerindeki beklentilerini etkilemeye yöneliktir. İş dünyasında en önemli finansal bilgi kullanıcısı olan yatırımcılar manipülasyonun en önemli hedefi olmuştur. İşletme yöneticileri, muhasebe manipülasyonu ile yatırımcıların kararlarında iyi bir “kar beklentisi” oluşturma ve bu şekilde yatırımcıların yeni hisse senetleri satın almalarını hedeflemektedirler.

Bu çalışmada muhasebe manipülasyonlarından yöntem olarak Agresif Muhasebenin kullanımı anlatılmış daha sonra ise anlatılan konu ile ilgili uygulama yapılarak agresif muhasebenin etkileri uygulamalı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe manipülasyonu, Agresif Muhasebe, Uygulama

AGGRESSIVE ACCOUNTING FROM METHODS OF ACCOUNTING MANIPULATION AND AN APPLICATION

ABSTRACT

Earning management, stabilizing the profit, big bath accounting, aggressive accounting, financial fraud are used as methods at the accounting manipulations concerning the reliability of statements of accounts closely. Accounting manipulation is oriented to influence the expectations of the information users about the business financial position and operating results. The most important target of the manipulation has been the investors as the most important financial information users in the world of business. Business managers intend to create a good “profit expectation” by means of accounting manipulation and by this way lead the investors to buy new stocks.

In this study, , especially the usage of methods of aggressive accounting has been explained by mentioning briefly the methods of accounting manipulation, afterwards, the effects of aggressive accounting has been demonstrated in practice by performing an application related to the topic.

Keywords: Accounting manipulation, Aggressive Accounting, Application

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, mikailerol@comu.edu.tr

** Yıldız Teknik Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, muhsin@yildiz.edu.tr

1. GİRİŞ

İşletmeler tarafından piyasaya arz edilen bilgilerin muhasebeleştirme manipülasyonları nedeni ile işletmelerin gerçek finansal yapılarını ve faaliyet sonuçlarını yansıtmaması, bir taraftan bu işletmelerin hisse senetlerine yatırım kararı alan yatırımcıların zarara uğramalarına ve sisteme olan güvenlerinin sarsılmasına, diğer taraftan da yanlış bilgi üzerine alınan menkul kıymet alım-satım kararları nedeniyle fonların yanlış ve verimsiz alanlara kaymasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada muhasebe manipülasyon yöntemlerinden agresif muhasebenin kullanımı ele alınmıştır. Çalışma giriş bölümü dışında beş bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölümde konuya giriş yapılmış, ikinci bölümde muhasebe manipülasyonları ele alınmış, üçüncü bölümde, muhasebe manipülasyon yöntemleri incelenmiş, dördüncü bölümde Agresif Muhasebe ele alınmış, beşinci bölümde ise Agresif Muhasebe ile ilgili uygulama yapılmıştır.

2. MUHASEBE MANİPÜLASYONLARI

2000'lerden sonra dünya kamuoyuna yansıyan büyük ölçekli muhasebe skandalları (Enron, Lucent, Xerox, ve Türkiye'de İmar Bankası gibi) finansal raporlama sürecinin etkinliği konusunda önemli tereddütlerin oluşmasına neden olmuştur (Küçük & Uzay, 2009, s. 240).

Muhasebe manipülasyonu, raporlanan karı artırmaya veya azaltmaya yönelik olarak istenildiği zaman kullanılabilir olan imkanlar; (Ayaroğlu, 2007, s. 8) amacı ise genel olarak muhasebe ilke ve standartlarının sunduğu esnekliklerin, finansal raporlama sürecinde işletmenin çıkarları doğrultusunda manipülatif olarak kullanılması ve finansal faaliyet sonuçlarını yöneticilerin beklentileri doğrultusunda ayarlanması (Varıcı & Er, 2013) şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer taraftan Bezirci ve Karahan (2015) manipülasyonu

daha geniş bir tanımla ele almış ve kasıt unsuru olmasa da "işletmenin muhasebe ilke ve standartlarına aykırı olarak gerçekleştirdiği her kayıt ve muhasebeden sorumlu kişi veya kişilerin bilerek veya bilmeyerek yaptıkları her yanlış kaydı" muhasebede manipülasyon olarak değerlendirmişlerdir (Bezirci & Karahan, 2015, s. 216). Lev (2003)'e göre işletmeler nakit akışlarının veya yatırım, üretim, pazarlama faaliyetlerinin etkisi olmadan muhasebe kayıtlarında değişiklik yaparak raporlanan kazançları manipüle edebilmektedir (Lev, 2003, s. 33).

İşletme ile ilgili çıkar gruplarının bilgilendirilmesinde kullanılan en önemli araç olan muhasebe kanalıyla işletmeler bazen faaliyet sonuçlarını gerçekçi bir şekilde açıklamaktan kaçınılmaktadırlar ve bu durumda işletmeler mevcut durumda muhasebedeki esnekliklerden yararlanma yolunu seçmektedirler (Aygün, 2013, s. 49).

Gowthorpe & Amat (2005) ilişkili taraflara sunulan finansal tablolardaki ekonomik gerçeklerin manipülasyonu konusunu iki temel başlıkta ele almıştır. Birincisi 'makro manipülasyon'; düzenleyici kuruluşları lobi faaliyetleri etkileyerek süreçle ilgili düzenlemeleri etkilemek, ikincisi ise 'mikro manipülasyon'; bireysel düzeyde ve varlık düzeyinde önyargılı bir durum elde etmek için muhasebede rakamların yönetimi şeklinde açıklamıştır. Gowthorpe & Amat (2005) her iki kategoride de manipülasyonun, finansal tablo hazırlayıcıları tarafından yaratıcılık olarak görülebildiğini (Gowthorpe & Amat, 2005) belirtmişlerdir. Kamu Gözetim Kurumu (KGK)'nın yayınladığı Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 240 denetçileri ilgilendiren iki tür kasıtlı yanlışlıktan bahsetmektedir. Hileli finansal raporlamadan kaynaklanan yanlışlıklar ve varlıkların kötüye kullanılmasından kaynaklanan yanlışlıklar (Kamu Gözetim Kurumu, 2013).

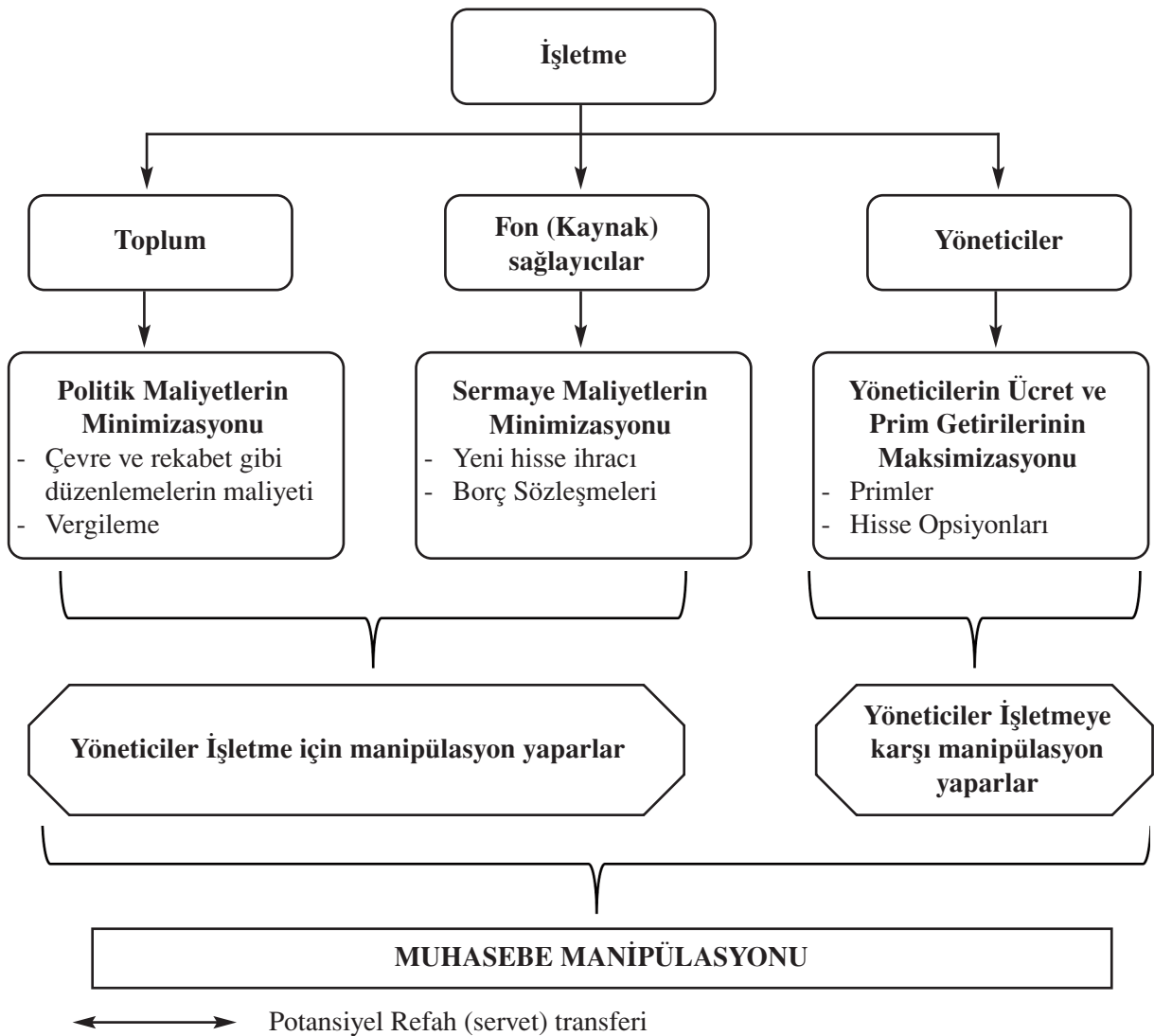
Küçük & Uzay (2009) hileli finansal raporlamayla ilgili faktörler olarak; zayıf kurumsal yapı,

kuvvetli iç ve dış baskı ve zayıf iç kontrol sistemini saymıştır (Küçük & Uzay, 2009, s. 254).

Muhasebe manipülasyonlarının en önemli amacı, işletme performansının ve finansal yapısının gerçekte olması gerektiğinden farklı gösterilerek işletme çevresindeki aktörler arasındaki refah transferinin gerçekleştirilmesi olarak ortaya çıkmaktadır (Demir & Bahadır, 2007, s. 102). Özel-

likle işletmelerin tepe yönetimi, muhasebe politikalarındaki esnekliklerden yararlanarak, işletmelerin görünümünü istedikleri hedeflere ulaşacak şekilde düzenleyebilmektedirler (Çıtak, 2009, s. 83).

Stolowy&Breton (2013) bu durumu şekilde (Şekil 1) daha açık bir şekilde ortaya koymuşlardır (Stolowy & Breton, 2013, s. 34).

Şekil 1: Muhasebe Manipülasyonunun Temelleri

Kaynak: Hervé Stolowy & Gaétan Breton (2013), Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework. s. 34, Eighth draft, 13.01.2013.

Bazı muhasebe manipülasyonları, muhasebe ilkeleri ve standartlarının sağladıkları esnekliklerden faydalanılarak finansal bilgi kullanıcılarının işletme performansı ve işletmenin finansal yapısı hakkındaki kararlarını etkilemeye yöneliktir. Muhasebe manipülasyonlarının finansal bilgi kullanıcılarının işletme üzerindeki beklentilerini etkilemeye yönelik olduğu görülmektedir. Birçok muhasebe manipülasyonu, en önemli finansal bilgi kullanıcısı olan yatırımcılarda iyimser bir “kar beklentisi” yaratarak yeni hisse senetleri satın alınmasını açıklamaktadır (Demir & Bahadır, 2007, s. 107).

Kara vd. (2015) göre ise muhasebe çıktısı olarak üretilen finansal tablolarda yapılan çarpıtmalar mali tablolara olan güveni azaltmaktadır. Manipülasyonlar sonucu ortaya çıkan hileli finansal raporlar, mali tablo kullanıcılarını yanıltmakta veya yanlış yönlendirmektedir (Kara, Uğurlu, & Körpi, 2015, s. 21).

3. MUHASEBEDE MANİPÜLASYON YÖNTEMLERİ

Muhasebe manipülasyon yöntemleri aşağıda sayılmıştır.

Kar Yönetimi: İşletme yöneticileri tarafından raporlanan kısa vadeli dönem karını etkilemek için yapılan faaliyetler olarak tanımlanır. Faklı bir deyişle; kar yönetimi yatırımcıların yada diğer finansal bilgi kullanıcılarının karar ve düşüncelerini etkilemeye yada değiştirmeye yönelik olarak, muhasebe bilgisinin bilinçli olarak yanlış açıklanması yada hiç açıklanmamasıdır (Demir & Bahadır, 2007, s. 111). Ocak (2014)’a göre kar yönetimi yaratıcı muhasebeden daha geniş kapsamlıdır (Ocak & Güçlü, 2014, s. 132). Çünkü yaratıcı muhasebe genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartlarındaki esneklikleri kullanarak işletmenin finansal tablolarını olduğundan iyi göstermek iken, kar yönetiminde ise sadece iyi göstermek değil yerine göre ilgili finansal tablo-

ların olduğundan kötü gösterilmesi ve kötüleştirilmesi uygulamaları da kapsama girmektedir (Ocak & Güçlü, 2014, s. 132) (Saltoğlu, 2003).

Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi: Yapay ya da gerçek değişkenlerin manipülasyonu yoluyla raporlanan dönem karının hedeflenen seviyesinin etrafındaki dalgalanmalarını azaltmak için yöneticiler tarafından kullanılan bir araç olarak tanımlanabilir (Demir & Bahadır, 2007, s. 112).

Büyük Temizlik Muhasebesi: İşletmelerde yönetimin değiştiği dönemlerde, yeni yönetimin bazı verimsiz aktifleri gider yazmak suretiyle bilançosundan çıkarması, böylece bir taraftan geçmiş yönetimin görevde olduğu dönemi olduğundan daha zararlı, diğer taraftan gelecek dönemlerin daha karlı olduğu izlenimi yaratılmasına yönelik bir muhasebeleştirme manipülasyonu olarak ortaya çıkmaktadır (Küçüksözen, 2005, s. 55).

Agresif Muhasebe: İşletmenin finansal tablolarının süslenmesi kapsamında muhasebe standartları ve politikalarının zorlanarak gerçekleştirilmemiş gelirlerin kaydedildiği ve döneme ait giderlerin gelecek dönemlere aktarıldığı yöntemdir (Elitaş, 2013, s. 48).

Finansal Hile: Hile, finansal tabloları önemli ölçüde yanlış gösteren herhangi bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Demir & Bahadır, 2007, s. 115).

Gerçek hile olarak tanımlanan eylemler ise belge ve dokümanları değiştirmek, kayıtlardan işlemleri silmek, hayali işlemleri kaydetmek veya önemli bilgileri yok etmek örnekleri ile açıklanmaktadır (Demir & Bahadır, 2007, s. 115).

Ağca ve Önder (2016) işletmelerde zayıf yönetim yapısı ile kötü mali raporlama kalitesi, kar manipülasyonu ve finansal hile arasında bir ilişki olduğu tespitinden yola çıkılarak, işletmelerin finansal raporlama kalitesini arttırması ve sonuç

olarak finansal hile ya da kar manipülasyonlarını azaltması için kurumsal yönetimin geliştirilmesini önermişlerdir (Ağca & Önder, 2016, s. 25).

4. AGRESİF MUHASEBE

Agresif muhasebe, işletmenin finansal tablolarının süslenmesi kapsamında muhasebe standart ve politikalarının zorlanarak gerçekleştirilmiş veya kesinleşmemiş gelirlerin (örneğin konsinye satışların ve faturası kesilmiş ama henüz müşteriye sevk edilmemiş mal tutarlarının) (Bezirci & Karahan, 2015, s. 225) kaydedildiği ve döneme ait giderlerin gelecek dönemlere aktarıldığı (Elitaş, 2013, s. 48) yöntemdir. İşletmeler bazen muhasebe ilke ve standartlarındaki kuralları zorlayarak muhasebe manipülasyonları yaparlar. Muhasebe ilkelerinin agresif biçimde uygulanmasındaki amaç finansal sonuçların ve finansal yapının olduğundan farklı gösterilerek işletme performansının iyi olduğu izlenimini vermektir (Demir & Bahadır, 2007, s. 114). Mulford ve Comiskey agresif muhasebeyi; genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartlarıyla uyumlu olup olmamasına bakılmaksızın, tipik olarak daha yüksek kazanç elde etme gibi muhasebe ilkelerinin zorlanarak ve kasıtlı olarak istenilen sonucu elde etme yönünde harcanan çabalar (Mulford & Comiskey, 2002, s. 3) şeklinde tanımlamıştır.

Agresif muhasebe, kısaca istenilen amaçlara ulaşmak için muhasebe ilke ve standartlarının bilinçli olarak seçilmesi ve uygulanmasıdır (Kızıl, Çelik, Akman, & Şener, 2016, s. 6).

Agresif muhasebe uygulamalarının bir diğer bölümü de maddi duran varlıkların amortismanına tabi tutulmasıyla ilgilidir. Maddi duran varlıkların maliyetleri faydalı ömürleri boyunca amortismanına tabi tutularak hurda değerine getirilmektedir. Hurda değer, varlığın hizmet dışı kaldığı andaki tahmini gerçeğe uygun değeri olarak tanımlanmaktadır.

Faydalı ömür ise, varlığın faaliyetlerde kullanıldığı

tahmini süreyi göstermektedir (Demir & Bahadır, 2007, s. 84).

Finansal hile ve agresif muhasebe uygulamaları ile kurumsal yönetim ve iç kontrol sisteminin yakından ilgisi bulunmaktadır.

Kurumsal yönetim ölçümleri hissedarların güçlendirilmesi amaçlı kazanç yönetimine izin verir. Örneğin yöneticilerin özel kazançları beklentilerinin altında bile olsa sermaye maliyetini düşürmek için gelir elde etme gibi (Riley, 2006, s. 9).

Bu durum göz önüne alındığında kurumsal yönetim çalışmalarının finansal raporlamayı koruması beklenir. Çünkü sonuçta hissedarlara faydalı bir şekilde genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri dahilinde kazançları yönetmek için kazançların gerçekleştirilmiş olması şart değildir (Riley, 2006, s. 9). Örneğin bir işlemin yapılması için ilgili işlemle ilgili satış kontratının yapılması kazanç yönetimi içerisinde değerlendirilebilir. Nitekim borsaya kote şirketlerde önemli bir ihale kazanıldığında Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)'na ilgili gelişmeyi duyurmaktalar ve bu durum ilgili şirketin hisse senetleri fiyatlarına yansımaktadır.

Kazanç ve finansal raporlama kalitesinin erezyona uğramasında; 1) yöneticilerin iç kontrol sistemini etkin olarak disipline edememeleri, ve 2) SEC'in genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri (GAAP) çerçevesinde yapmış olduğu kaynak sınırlamaları, etken olarak gösterilebilir. Bu faktörlerin kombinasyonunun yanında diğer kurumsal hileler yöneticilerin sıklıkla kazanç manipülasyonuna başvurmalarına sebep olmaktadır (Desai, Hogan, & Wilkins, 2006, s. 84).

Etkin iç kontrol sisteminin olduğu firmalarda hile, agresif muhasebe ve benzer aktivitelere kalkışan yöneticilerin kontrol edilebilmesi için kurumsal yönetim mekanizmaları bulunmaktadır. Yine de bu mekanizmaların bulunması bu tarz

uygulamaların tamamen bitebileceği anlamına gelmez. Benzer davranışları önleyecek iç kontrol mekanizması dizaynını oluşturma ve üst yönetici değiştirme her ikisi de son derece maliyetlidir. Ancak ortaya çıkan hile veya agresif muhasebe uygulama sonuçları firma değerinde büyük düşüşe neden olursa firma bu değişimi/maliyeti göz önünde bulundurabilir (Desai, Hogan, & Wilkins, 2006, s. 86).

Yapılan çalışmalarda denetim kalitesiyle agresif muhasebe arasında ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin iki yönlü olabileceği tespit edilmiştir (Riley, 2006, s. 12). DeAngelo (1981) bulguları ile uyumlu olarak ismi/markası tehlikede olan itibar sorunu yaşayan muhasebe firmalarının agresif muhasebe uygulamalarına girme olasılığı daha düşüktür ve böyle bir riske ancak müşterilerini korumak için girebilirler (Aktaran Riley, 2006, s. 12). Palmrose (1988)'un bulguları ile tutarlı olarak markalaşmış isim yapmış daha iyi denetim firmalarının daha iyi denetçi oldukları için agresif muhasebe ile daha az ilişkili olabileceği görüşü ortaya atılmıştır (Aktaran Riley, 2006, s. 12).

5. AGRESİF MUHASEBE UYGULAMALARI

“X” işletmesinde belirli dönemlerde normal amortisman yöntemi kullanılarak duran varlıklarla ilgili 7.000,- TL amortisman ayrıldığı, dönem satışlarının 10.000,- TL olduğunu ve direkt muhasebeleştirme yönteminin kullanıldığını kabul edersek;

_____ / _____	
770 Genel Yönetim Giderleri H.	7.000,-
255 Demirbaşlar H.	7.000,-
_____ / _____	
632 Genel Yönetim Giderleri H.	7.000,-
761 Genel Yönetim Giderleri Yans.H.	7.000,-
_____ / _____	

_____ / _____	
771 Gen.Yönet.Gid.Yans.H.	7.000,-
770 Genel Yönetim Giderleri H.	7.000,-
_____ / _____	
690 Dönem K/Z H.	7.000,-
632 Genel Yönetim Giderleri H.	7.000,-
_____ / _____	
600 Yurtiçi Satışlar	10.000,-
690 Dönem K/Z H.	10.000,-
_____ / _____	
690 Dönem K/Z H.	3.000,-
590 Dönem Net Karı H.	3.000,-
_____ / _____	
İlgili uygulamada amortismanların 2.000,- TL olduğunu kabul edersek,	
_____ / _____	
770 Genel Yönetim Giderleri H.	2.000,-
255 Demirbaşlar H.	2.000,-
_____ / _____	
632 Genel Yönetim Giderleri H.	2.000,-
771 Gen.Yönet.Gid.Yans.H.	2.000,-
_____ / _____	
771 Gen.Yönet.Gid.Yans.H.	2.000,-
770 Genel Yönetim Giderleri H.	2.000,-
_____ / _____	
690 Dönem K/Z H.	2.000,-
632 Genel Yönetim Giderleri H.	2.000,-
_____ / _____	
600 Yurtiçi Satışlar	10.000,-
690 Dönem K/Z H.	10.000,-
_____ / _____	
690 Dönem K/Z H.	8.000,-
590 Dönem Net Karı H.	8.000,-
_____ / _____	

Muhasebe kayıtları incelendiğinde, amortismanlarla ilgili agresif muhasebe uygulanmış ve işletme

dönem karı 3.000,- TL'den 8.000,- TL'ye çıkarılmıştır.

Konsinye satışlarla ilgili bir başka örnek de aşağıdadır.

1.11.20..: Konsiyatör X firması konsinyi Y firmasına birim satış fiyatı 10,- TL ve birim maliyeti 4,- TL olan ticari mallardan 10.000,- adet ticari malı satması için konsinye mal olarak teslim etmiştir. Y firmasına satış fiyatı üzerinden %15 satış komisyonu ödenecektir.

10.11.20..: Konsinyi Y firması elindeki X firmasına ait konsinye mallardan Z firmasına 2.000,- adedini satmıştır.

a) Konsinyatör X firması konsinye satışla ilgili aşağıdaki kayıtları yapmıştır (Satışlarda KDV ve Dönem karı vergi karşılıkları ihmal edilmiştir).

_____	01/11/20..	_____
120 ALICILAR H.	100.000,-	
600 YURTIÇİ SATIŞLAR H.	100.000,-	
Konsinye satış		
_____	10/11/20..	_____
102 BANKALAR H.	20.000,-	
120 ALICILAR	20.000,-	
Satış = 2.000 X 10 = 20.000,-		
_____	10/11/20..	_____
760 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.	3.000,-	
320 SATICILAR	3.000,-	
Komisyon gideri		
20.000,- X %15 = 3.000,-		
_____	31/12/20..	_____
621 SATILAN TİC.MAL.M. H.	40.000,-	
153 TİCARİ MAL.H.	40.000,-	
10.000,- X 4,- = 40.000,-		
_____	31/12/20..	_____
631 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.	3.000,-	
761 PAZ.SAT.DAĞ.YANS.H.	3.000,-	

_____	31/12/20..	_____
761 PAZ.SAT.DAĞ.YANS.H.	3.000,-	
760 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.	3.000,-	
_____	31/12/20..	_____
690 DÖNEM K/Z	40.000,-	
621 SATILAN TİC.MAL.M. H.	40.000,-	
_____	31/12/20..	_____
690 DÖNEM K/Z	3.000,-	
631 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.	3.000,-	
_____	31/12/20..	_____
600 YURTIÇİ SATIŞLAR H.	100.000,-	
690 DÖNEM K/Z	100.000,-	
_____	31/12/20..	_____
690 DÖNEM K/Z	57.000,-	
590 DÖNEM NET KARI	57.000,-	
_____	31/12/20..	_____

b) Tahakkuk esaslı muhasebeye göre yapılması gereken kayıt ise;

_____	01/11/20..	_____
153 TİCARİ MALLAR H.	100.000,-	
153.99 Konsinye Gönderilen Mallar		
153 TİCARİ MALLAR	100.000,-	
153.10 Stoktaki Mallar		
Konsinyi Y firmasına gönderilen mallar		
_____	10/11/20..	_____
120 ALICILAR H.	20.000,-	
600 YURTIÇİ SATIŞLAR	20.000,-	
Satış = 2.000 X 10,- = 20.000,-		
_____	10/11/20..	_____
621 SATILAN TİC.MAL.M. H.	8.000,-	
153 TİCARİ MAL.H.	8.000,-	
2.000 X 4,- = 8.000,-		
_____	10/11/20..	_____
760 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.	3.000,-	
320 SATICILAR	3.000,-	
Komisyon gideri		
20.000,- X %15 = 3.000,-		

_____ 31/12/20.. _____		
631 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.	3.000,-	
761 PAZ.SAT.DAĞ.YANS.H.		3.000,-
_____ 31/12/20.. _____		
761 PAZ.SAT.DAĞ.YANS.H.	3.000,-	
760 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.		3.000,-
_____ 31/12/20.. _____		
690 DÖNEM K/Z		8.000,-
621 SATILAN TİC.MAL.M. H.		8.000,-
_____ 31/12/20.. _____		
690 DÖNEM K/Z		3.000,-
631 PAZARLAMA SAT.DAĞ.H.		3.000,-
_____ 31/12/20.. _____		
600 YURTİÇİ SATIŞLAR H.	20.000,-	
690 DÖNEM K/Z		20.000,-
_____ 31/12/20.. _____		
690 DÖNEM K/Z		9.000,-
590 DÖNEM NET KARI		9.000,-
_____ 31/12/20.. _____		

Tahakkuk esaslı muhasebede (b) konsinye satışların dönem karına etkisi 9.000,- TL olması gerekirken, işletme agresif muhasebe uygulamış (a) konsinye satışların dönem karına etkisini henüz gerçekleşmemiş satışları gerçekleşmiş gibi göstererek 57.000,- TL olarak kayıtlara geçirmiştir.

6. SONUÇ

Manipülasyonlar finansal tablo yararlanıcılarının kararlarını etkileyebileceği gerçeğinden yola çıkılarak değerlendirildiğinde yatırımcıların manipüle edilmiş finansal tablolara dayanarak yatırım kararı vermeleri durumunda zarara uğraması riskini artırmaktadır. Ancak muhasebenin en temel ilkelerinden sosyal sorumluluk ilkesinde “muhasebe, görevini yerine getirirken hukuki sorumluluktan daha geniş bir sorumluluğu anlatan sosyal sorumluluk anlayışı ile hareket etmek zorundadır” (Sevilengül, 2001, s. 22) görüşü çerçevesinde bütün tarafların çıkarlarını koruyacak şekilde objektif, özün önceliği kavramına uygun kayıtlar yapılmalıdır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları çerçevesinde değerlendirilen agresif muhasebe finansal tablolarda karın yüksek gösterilmesi için genellikle muhasebe ilke ve standartlarının zorlanmasıyla muhasebe kayıtlarında yapılan manipülasyon türüdür.

Muhasebe manipülasyonları incelendiğinde bunun işletme kaynaklı olduğu ve bu manipülasyonlarında sıklıkla muhasebe ilke ve standartları kullanılarak yapıldığı gözlenmektedir. Muhasebe ilke ve standartları kullanılarak yapılan manipülasyonların kurumsal yönetim ilkeleri, iç kontrol sistemleri, denetim ilke ve standartları ile birlikte ele alınarak incelenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağca, A., & Önder, Ş. (2016, Ocak). İşletmelerde Kar Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Yapıları Arasındaki İlişki: BIST Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Denetime Bakış*(47), 23-42.
- Ayaroğlu, M. A. (2007). Kar Yöntemi Uygulamaları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Test Edilmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Aygün, D. (2013, Ekim). Yaratıcı Muhasebe Stratejileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(2), 49-69.
- Bezirci, M., & Karahan, N. S. (2015, Nisan). Muhasebe Kayıt Sürecindeki Manipülasyonların Neden ve Sonuç İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(29), 216-240.
- Çıtak, N. (2009). Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama mıdır? *Mali Çözüm Dergisi*(91), 81-109.
- Demir, V., & Bahadır, O. (2007). Muhasebe Manipülasyonu - Yöntemler ve Teknikler -. *Mali Çözüm Dergisi*(84), 103-119.
- Desai, H., Hogan, C. E., & Wilkins, M. S. (2006, Ocak). The Reputational Penalty for Aggressive Accounting: Earnings Restatements and Management Turnover. *The Accounting Review*, 81(1), 83-112.
- Elitaş, B. L. (2013). Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(58), 41-53.
- Gowthorpe, C., & Amat, O. (2005). Creative Accounting: Some Ethical Issues of Macro- and Micro-Manipulation. *Journal of Business Ethics*, 55-64. doi:DOI 10.1007/s10551-004-3822-5
- Kamu Gözetim Kurumu. (2013). *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*. Kamu Gözetim Kurumu.
- Kara, E., Uğurlu, M., & Körpi, M. (2015). Using Beneish Model in Identifying Accounting Manipulation: An Empirical Study. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(1), 21-39.
- Kızıl, C., Çelik, İ. E., Akman, V., & Şener, S. (2016). Yaratıcı Muhasebe Yöntemleri ve Finansal Bilgilerin Manipülasyonu: Profesyonel Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Örnek Bir Uygulama. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-18.
- Küçük, E., & Uzun, Ş. (2009). Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(32), 239-258.
- Küçüksözen, C. (2005). *Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 183.
- Lev, B. (2003). Corporate Earnings: Facts and Fiction. *Journal of Economic Perspectives*, 17(2), 27-50.
- Mulford, C. W., & Comiskey, E. E. (2002). *The Financial Numbers Game Detecting Creative Accounting Practices*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Ocak, M., & Güçlü, F. C. (2014). Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 123-135.
- Riley, C. A. (2006). *Corporate Governance and the Relation with Aggressive Accounting Practices*. The Florida State University College of Business. ProQuest Information and Learning Company.
- Saltoğlu, M. (2003, Eylül). Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve ENRON Örneği. *Muhasebe ve Denetime Bakış*(10), 107-116.
- Sevilengül, O. (2001). *Genel Muhasebe* (Genişletilmiş 10. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.

Stolowy, H., & Breton, G. (2013). *Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework*.

Varıcı, İ., & Er, B. (2013, Ocak). Muhasebe Manipülasyonu ve Firma Performansı İlişkisi: İMKB Uygulaması. *Ege Akademik Bakış*, 13(1), 43-52.

TÜRKİYE’DE BAĞIMSIZ DENETİMDE MESLEKİ YARGI KULLANIMINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*

Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA**

Arş. Gör. Dr. Elçin ŞİŞMANOĞLU***

Makale Gönderim Tarihi : 28.06.2016 / Kabul Tarihi : 11.07.2016

ÖZ

Hızla değişen dünyada muhasebe sürecinde olduğu gibi bağımsız denetim sürecinde de yeni çıkan konular ve standartlar doğrultusunda finansal raporlamanın özünü de oluşturan farklı düzeylerde mesleki yargı kullanım gerekliliği bağımsız denetçiler için de önemli konuların başında gelmektedir. Türkiye’deki bağımsız denetçiler Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK) tarafından yayınlanmakta olan Bağımsız Denetim Standartlarını (BDS) dikkate alarak denetim çalışmalarını yürütmektedirler. Bununla birlikte, bağımsız denetçiler denetim faaliyetlerini yürütürken bazı konularda kendi mesleki yargılarını kullanmak durumundadırlar. Bu çalışmada, Türkiye’de bağımsız denetimde mesleki yargı kullanımına ilişkin bağımsız denetçilerin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bağımsız denetçilerin tecrübeleri ve konu ile ilgili bireysel görüşleri önemli olduğu için bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları dikkate alınarak, Türkiye’de bağımsız denetimde mesleki yargının kullanıldığı alanlar, mesleki yargı kullanımında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Bağımsız Denetim Standartları, Mesleki Yargı.

PROBLEMS WHICH ENCOUNTERED IN USING PROFESSIONAL JUDGMENT AND SOLUTION SUGGESTIONS IN INDEPENDENT AUDITING IN TURKEY

ABSTRACT

Using professional judgment, which constitutes the essence of financial reporting in accordance with newly released issues and standards in the audit process at different levels, is the leading important issues for independent auditors as well as accounting process in the rapidly changing world. Independent auditors in Turkey perform their auditing works by taking into account Independent Auditing Standards which have been published by Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority. However, independent auditors are in the position of using their own professional judgment in some issues in performing audit activities. In this study, the opinions related to the using professional judgment in independent auditing in Turkey have been determined. Due to importance of experiences and individual opinions of independent auditors, qualitative research method has been used in this study. Using the research results, areas where professional judgment is used, problems which encountered in using professional judgment and solution suggestions in independent auditing in Turkey have been determined.

Keywords: Independent Auditing, Independent Auditing Standards, Professional Judgment.

* Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nce kabul edilen “Bağımsız Denetçinin Mesleki Yargısı ve Türkiye’de Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinin bir kısmından derlenmiştir.

** İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme Bölümü, dursuna@istanbul.edu.tr

*** İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme Bölümü, elcins@istanbul.edu.tr

1. GİRİŞ

Kişisel değerlendirmeler hayatımızda önemli bir rol oynamaktadır. Olası belirsizlik durumlarında aldığımız kararlar, ulaştığımız sonuçlar, önerdiğimiz yorumlar genellikle hep kendi yargımıza dayanarak ortaya çıkmaktadır (Kahneman ve Tversky, 2006: 32). Yargı kavramı genel anlamda bir fikir, görüş ya da bir olay, durum ve konuya ilişkin tahmin oluşturma anlamına gelmektedir (Bonner, 1999: 385). Türk Dil Kurumu'na göre yargı, "kavrama, karşılaştırma, değerlendirme vb. yollara başvurularak kişi, durum veya nesnelere eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2016). Yargı ve meslek kavramlarının tanımları ve literatürdeki diğer çalışmalar dikkate alınarak, çalışmanın ana konusunu oluşturan mesleki yargı kavramı ise, genel olarak benzersiz ve belirsiz olaylar ve durumlarda karar alma ve bir sonuca ulaşmak için ilgili mesleki bilgi ve deneyimin uygulanması şeklinde tanımlanabilir (Johnstone, 2014: 127). Mesleki yargı uzman ve tecrübeli kişilerce yapılan bir eylemdir. Bu eylemin gerçekleştirilmesi için ilk önce olayların bilişsel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmeler yapılırken de her mesleğin kendine özgü olan kuralları dikkate alınmalıdır.

Denetimde mesleki yargı, denetimin yürütülmesi sırasında mevcut olan durumlara uygun olarak atılacak adımlara ilişkin bilgiye dayalı kararlar alınırken; ilgili mevzuat, Bağımsız Denetim Standartları (BDS), muhasebe standartları ve etik standartlar çerçevesinde, sahip olunan eğitim, bilgi ve deneyimin kullanılmasıdır (BDS 200, prg. 13f).

Dünyada muhasebe ve raporlama alanlarında değişimlerin yaşanması ile birlikte şirketlerin raporlama süreci daha karmaşık bir yapı almaya başlamıştır. Böyle karmaşık yapıda da denetçilerin daha fazla mesleki yargı kullanmaları gerektiği

açıktır. Bu nedenle bu çalışmada, ülkemizdeki bağımsız denetçilerin mesleki yargı kullanım alanları ve mesleki yargının kullanılması durumunda karşılaşılan zorluklar incelenmektedir.

2. BAĞIMSIZ DENETİMDE MESLEKİ YARGI

Mesleki yargı, denetimin temel taşı oluşturmaktadır. İlk olarak Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA), 1955'te denetim yapılırken yargının önemli olduğunu belirtmiştir. 1959 yılında da Mautz, denetimde yargının kaçınılmaz bir şekilde önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Bağımsız denetimde mesleki yargının kullanım sürecini ise sistematik olarak 1974 yılında Ashton analiz etmiş olup, bu tarihten sonra denetçinin mesleki yargı süreci ile ilgili dikkate değer çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir (Messier vd., 1992: 123).

Denetimde mesleki yargı, denetimin yürütülmesi sırasında mevcut olan durumlara uygun olarak atılacak adımlara ilişkin bilgiye dayalı kararlar alınırken; ilgili mevzuat, BDS'ler, muhasebe standartları ve etik standartlar çerçevesinde, sahip olunan eğitim, bilgi ve deneyimin kullanılmasıdır (Trotman, 2006: 6-7).

Denetçilerin mesleki davranışlarının ana merkezinde, denetçinin mesleki yargısı ve karar alma sürecinin yer aldığı görülmektedir. Deneyimli bir denetçi denetim işini yürütürken, mesleki yargı ve karar almayı nasıl oluşturacağı üzerine odaklanmalıdır. Bu açıdan mesleki yargı ve karar alma, denetim işinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için denetçinin mesleki yetkinliğe sahip olmasını gerektirmektedir (Bik, 2010: 28). Denetçinin mesleki yetkinliği de aldığı eğitim, edindiği bilgi ve tecrübe ile oluşmaktadır.

Bu belirtilen durumların yanı sıra dünyada muhasebe ve raporlama alanlarında gelişmelerin yaşanması ile birlikte şirketlerin faaliyetlerine

ilişkin raporlama sürecinin de daha karmaşık bir yapı almaya başlaması, denetçilerin edinmiş oldukları bilgi, eğitim ve deneyim ile daha fazla mesleki yargı kullanmalarını gerektirmektedir (IAASB, ICAS, IAAER, 2015: 3). Bu nedenden, denetçilerin işletmenin faaliyette bulunduğu sektör, finansal bilgilerin hazırlanmasında uygulanan sistem ve ekonomiye ilişkin genel bilgilere de sahip olması çok önemlidir (The Canadian Institute of Chartered Accountants, 1995: 29).

Denetim standartları da genellikle denetçilerden, denetimde mesleki yargıda bulunurken finansal tablolar üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilecek olayların, işlemlerin ve uygulamaların anlaşılabilmesi için yeterli bilgi seviyesinin edinilmesi gerektiğini belirtmektedir. Belirli bir sözleşme için belirlenen denetçinin bilgi seviyesi bilindiği gibi denetlenen işletmenin yönetimi tarafından sahip olunandan daha az olmaktadır. (The Canadian Institute of Chartered Accountants, 1995: 29). Bu noktada da mesleki yargı kullanımını gündeme gelmektedir. Fakat mesleki yargının doğru oluşturulması ve uygulanmasının nasıl olacağı her zaman zorluk içermektedir. Zorluklarından biri, var olan olaylar ve durumların uygulanması sırasında uygun yargının gösterilememesidir (Turner, 2014). Ayrıca denetçiler elde ettikleri bilgilerin maliyet ve faydasını da düşünmek zorundadırlar. Çünkü her toplanan ilave kanıt zaman, çaba ve para gerektirmektedir. İyi bir denetçi ilave kanıtın ne zaman gerekip gerekmediğinin doğru zamanını bilmelidir. Buna karşın, bazı denetçiler denetim sürecinin çok erken aşamasında denetim kanıtı toplamayı durdurabilmektedir. Bu durum da denetçiler için karar alma sürecinde yetersiz kanıt toplanmasına neden olabilmektedir. Denetçinin yeterli kanıtı sahip olmasına rağmen, hala kanıt toplamaya devam etmesi durumunda da denetimde etkili olamama ve karlılığın azalmasına neden olabilmektedir (Johnstone, 2014: 127).

Bu belirtilen zorluklar dışında, aynı zamanda

yasal mevzuattan ya da denetim firmasından kaynaklı zaman baskısı da, finansal tablo denetimlerinde denetçilerin mesleki yargısını etkin bir şekilde kullanamamasına neden olabilmektedir. Böyle bir durumda da denetçiler finansal tablolar ile ilgili önemli yanlışları tespit edememektedirler. Dolayısıyla da denetim çalışması sonucunda ulaşılan yargının kalitesi de düşük olabilmektedir (Tanç ve Gümrah, 2015: 530). Denetçiler zaman zaman denetim çalışmalarını tamamlamada da zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların bazıları işin yapısından kaynaklanmaktadır. İş baskısı, yetersiz kaynaklar, iş gücü, iş belirsizleri vb. zorluklar örnek olarak verilebilmektedir. Bu belirtilen zorluklar denetçiler arasında fikir birliği oluşturulamamasına ve doğru olmayan mesleki yargı kullanımlarına da yol açabilmektedir (Mohd-Sanusi ve Mohd-Iskandar, 2007: 35).

3. BDS'LERDE DENETÇİNİN MESLEKİ YARGI KULLANMASINI GEREKTİREN DURUMLAR

Mesleki yargı bağımsız denetimin bakış açısında giderek artan bir öneme sahiptir. Genel kabul görmüş denetim standartları, denetim çalışmasının nasıl ve ne şekilde yürütüleceğini; bağımsız denetim ve güvence standartları da bağımsız denetçilerin denetim sürecine ilişkin sorumluluklarını tanımlamaktadır. Bağımsız denetçiler de, denetim süreci içerisinde bu sorumluluklarını göz önünde bulundurarak, denetim çalışmaları içinde önemliliği belirlemek, hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerini tanımlamak, uygun ve yeterli kanıtların toplanmasını sağlamak vb. gibi durumlarda mesleki yargılarını kullanmaktadırlar (Schmutte ve Duncan, 2009: 32).

Finansal tablo denetiminde geleneksel yaklaşımda, bağımsız denetim sürecinde müşterinin kabulü, denetimin planlaması, denetim çalışmalarının yürütülmesi ve denetim raporunun oluşturulması olarak dört temel aşama bulunmaktadır. 2000'li yıllardan sonra yaşanan muhasebe skandalları

nedeniyle risk bazlı denetim yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde bağımsız denetim süreci risk değerlendirme, riske karşılık verme ve raporlama süreçleri olarak tanımlanmıştır. Uygulamada 3R yaklaşımı olarak da ifade edilmektedir. Risk bazlı denetimde denetçinin amacı, işletmenin iç kontrolü dahil işletme ve çevresini tanımayla birlikte, finansal tablo ve yönetim beyanı düzeylerinde hata ya da hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerini belirlemek ve değerlendirmektir. Böylece değerlendirilmiş önemli yanlışlık risklerine karşı yapılacak işlerin tasarlanması ve uygulanması için bir dayanak oluşturulmaktadır (BDS 315, prg. 3). Öncelikle kabul edilen denetim çalışması için risk değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu risk değerlendirmesinin sonuçlarına bağlı olarak da denetim stratejisi ile detay denetim planı hazırlanmaktadır. Denetimin planlanma aşamasında müşteri işletmenin nasıl çalıştığı, süreçler içindeki risklerin tespit edilmesi, bu risklere ilişkin işletmenin iç kontrolleri belirlenmektedir. Belirlenmiş olan iç kontroller önce ilgili riskin ortadan kaldırması açısından değerlendirilir. İşletmede etkin iç kontrollerin olması denetçinin hesap bakiyelerine ilişkin detay testleri daha sınırlı, etkin iç kontrollerin olmaması durumunda ise denetçilerin detay testlerini daha fazla sayıda uygulamasına neden olmaktadır. Son olarak da yapılan tüm çalışmalar için denetim raporu oluşturulmaktadır (Şavlı, 2016: 8-16). Denetim faaliyetleri sürdürülürken bu temel aşamaların bir de alt aşamaları bulunmaktadır. Denetçiler genellikle bu alt aşamalarda mesleki yargılarını kullanarak denetim faaliyetlerini yürütmektedirler.

Son yıllarda düzenleyici kurumların denetim firmaları üzerindeki kontrollerinin arttığı görülmektedir. Çünkü, birçok şirket batmadan kısa bir süre önce denetim kuruluşlarından olumlu denetim raporu almışlardır (Grout vd., 1994: 307). Düzenleyici kuruluşlar, günümüzde denetim faaliyetlerinin standartlara uygun bir şekilde yürütülmesine ve denetim firmalarından denetim kalitesinin sağlanması için kontrol sistemlerinin etkin olduğunu göstermelerini istemektedirler. Tespit edilen usulsüzlüklerle ilgili olarak da para cezaları uygulanmaktadır. Denetim kalitesinin gözlemlenmesi çok kolay olmamaktadır. Bu durum denetimde zorluklar yaratmakta olup, düzenleyiciler denetim kalitesini değerlendirmek için firmaların politikalarından, teknolojilerinden ve çalışma kağıtlarından elde ettikleri kanıtlar ile kısmen çözüme ulaşmaktadırlar (Dowling ve Leech, 2014: 230).

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants - IFAC) bünyesinde kurulan Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB) dünyada uluslararası yeni denetim standartlarının geliştirilmesinde, bağımsızlığın sağlanmasında ve kalite kontrol prosedürlerinin uygulanmasında aktif hale gelmiştir. Uluslararası Denetim ve Kalite Kontrol Standartları 15 Aralık 2009 tarihinden sonra başlayan dönemlerin denetiminde uygulanmak üzere IFAC tarafından ilk olarak 2009 yılında el kitabı olarak yayımlanmış ve 2010 yılında güncellenmiştir (Şavlı, 2016: 2). Ülkemizde ise 26/12/2012 tarihli Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nde BDS yayımlama yetkisi 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle (KHK) Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK)'na verilmiştir. KGK'da IFAC tarafından yayımlanan standartları referans olarak aynen tercüme etmeyi benimsemiştir. Bu tercih ülkemizin Avrupa Birliği adaylık sürecinin de bir gereği olup, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nda da aynen kabul görmüştür.

IAASB tarafından bağımsız denetim, sınırlı bağımsız denetim, diğer güvence denetimleri ve ilgili hizmetlere ilişkin standartlar yayımlanmış olup, söz konusu standartların genel yapısı aşağıda özetlendiği gibidir (KGK Bilgi Notu):

- Uluslararası Kalite Kontrol Standartları (UKKS 1-99)
- Uluslararası Güvence Denetimlerine İlişkin Çerçeve
 - Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları (UBDS 100-999)
 - Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları (UBDS 2000-2699)
 - Uluslararası Güvence Denetim Standartları (UGDS 3000-3699)
 - Uluslararası İlgili Hizmetler Standartları (UIHS 4000-4699)

Standartlarda denetçilerin raporları için önerilmiş birçok önemli değişiklik bulunmaktadır. Örneğin; raporların içinde denetçilerin sorumluluklarının açıklanmasına ve denetçilerin fikirlerine daha fazla önem verilmesine yer verilmiştir. Önerilen en temel değişikliklerden biri “BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi” başlıklı yeni bir taslak standart üzerinde odaklanılmasıdır. Tasarlanan bu standart, denetçilerin mevcut finansal tabloların denetiminde mesleki yargıları doğrultusunda en önemli buldukları konuları ele almalarına içeren yeni bir bölüm içermesidir. Bu önemli konular standart bir kalıp içerisinde belirtilen ifadeler değildir. Bunlar belirli bir firma ve belirli bir denetim hakkında neyin özgün olduğunun belirlenmesi ile ilgili dikkatli düşünce ve mesleki yargı gerektiren konulardır (Schilder, 2013: 3).

BDS 200’e göre, denetimin bütün aşamalarında genellikle mesleki yargının kullanıldığı belirtilmektedir. Pillar’ın 2005 yılında yaptığı çalışmaya göre de uluslararası denetim standartlarında 244 defa mesleki yargı kullanımının gerektiği belirtilmiştir (Trotman, 2006: 6-7). BDS’ler dikkate alındığında, önemli mesleki yargılara örnek olarak aşağıdakiler verilebilir (BDS 610, prg. A19):

- Önemli yanlışlık risklerinin değerlendirilmesi,
- Uygulanacak testlerin yeterliliğinin değerlendirilmesi,
- Yönetimin işletmenin sürekliliği varsayımını kullanmasının uygunluğunun değerlendirilmesi,
- Önemli muhasebe tahminlerinin değerlendirilmesi,
- Finansal tablo açıklamalarının yeterliliğinin ve denetçi raporunu etkileyen diğer hususların değerlendirilmesi.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu kısmında, dünyada ve Türkiye’de denetim çalışmalarının yürütülmesi aşamasında bağımsız denetçilerin mesleki yargılarını kullanmalarına yönelik yapılmış bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Socol “*Bir Denetim Kapsamında Mesleki Yargı ve Sübjektiflik Arasında Önemlilik*” adlı araştırmasında, denetimde sübjektiflik ve mesleki yargı arasındaki temel farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu çalışmada, önemlilik seviyesi belirlenirken mesleki yargının kullanımının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, denetçinin mesleki yargısını etkileyen faktörler arasında denetimin faaliyet ortamı, denetçinin karakter özelliği, denetim kanıtları ve karar verme sürecinin yer aldığı belirtilmiştir (Socol, 2008: 209-216).

Dalkılıç “*Ulusal ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında Mesleki Yargının Rolü*” adlı çalışmasında, genel olarak birçok işletmeyi ilgilendiren ve mesleki yargı gerektiren durumların çok önemli olduğu düşünülen dokuz adet standart seçerek inceleme konusu yapmıştır. Standartlarda tespit edilen 111 adet yargı gerektiren durumun yaklaşık üçte birinin karşılıklar, koşullu borçlar ve koşullu varlıklar standardında yer aldığı, diğer standartlarda yer alan yargı sayılarının ise birbi-

rinden farklılık gösterdiği belirtilmiştir (Dalkılıç, 2008).

Kızılgöl vd. “*Denetim Riskinin Belirlenmesinde Mesleki Yargının Denetçiler Tarafından Kullanılması*” adlı araştırmalarında, denetçilerin mesleki yargılarını oluşturma süreçlerinin anlaşılmasına yönelik kavramsal bir çalışma yapmışlardır. Denetim risk modeli çerçevesinde, denetçilerin denetim riskini belirlerken mesleki yargılarını nasıl oluşturdukları kuramsal bir boyutta incelenmiştir. (Kızılgöl ve İşgüden, 2011: 1-33).

Karaoğlan “*Muhasebe Bilgilerinin Güvenirliğinde Mesleki Yargının Önemi*” adlı çalışmada, küreselleşme ile alanı giderek genişleyen ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) nedeni ile yeniden gündeme gelen ve IFAC tarafından yayınlanan eğitim standartları arasında etik kurallar ile birlikte öğretilmesi tartışılan muhasebe, raporlama ve denetim alanında kullanılan mesleki yargı konusunu tartışmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde de muhasebe uzmanı bilirkişilerin hazırlamış oldukları raporlarda yer alan mesleki yargı kullanımı iki farklı bakış açısıyla ele alınıp değerlendirilmiştir (Karaoğlan, 2011).

Altınsoy “*Muhasebe Standartlarının Uygulanmasında Mesleki Yargı Gerektiren Durumlar*” adlı çalışmada, muhasebe meslek mensubunun bir işletmenin muhasebe kayıtlarına yansıtılması gereken işlemlerinin, muhasebe standartları paralelinde muhasebeleştirilmesi ve raporlanması esnasında mesleki yargı kullanımına gerek duyulacak durumları araştırmıştır (Altınsoy, 2013).

Uludağ “*Denetçi Yargısının Nesnelleştirmesinde Bayes Yaklaşımı ve Bir Uygulama*” adlı çalışmada, denetçi yargısının nesnelleştirilmesi için Bayes yaklaşımını kullanmıştır. Bu amaçla, öncelikle denetim süreci bir karar alma süreci olarak ele alınmış ve bu süreçte denetçi yargısının önemi vurgulanmıştır. Sonuçta, denetim sürecinin

öznelliğinin bu sürecin zayıf yönü olmadığı ve Bayes yaklaşımına bağlı uygulamaların tüm süreçte kullanılmasıyla, güçlü yön hale getirilebileceği vurgulanmıştır (Uludağ, 2013).

Bayraktar “*Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Mesleki Yargı Kullanımının Değerlendirilmesi: Borsa İstanbul (BİST) 100 Endeksi’ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma*” adlı çalışmada, BİST 100 Endeksi’ndeki şirketlerin muhasebeci ve denetçilerinin mesleki yargı algısı ve kullanımında karşılaşılan zorluklar, mesleki yargı ile etik ve mesleki yargı ile muhasebe bilgi kalitesi ilişkisi konularına bakış açılarını araştırmıştır (Bayraktar, 2015).

Tuna “*Türkiye Finansal Raporlama Standartlarında Mesleki Yargı Kullanımı Gerektiren Durumlar: İSO 500 ve BİST Şirketleri Üzerinde Uygulama*” adlı çalışmada, Türkiye’de çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren firmaların muhasebe yöneticilerinin, standartlar kapsamında mesleki yargı uygulamalarının nasıl gerçekleştiği; yaş, cinsiyet, mesleki tecrübe, ilgili firmanın borsa ya da İSO 500 kapsamında olup olmaması, mesleki unvanının etkilerini uygulanan anket aracılığıyla değerlendirmiştir (Tuna, 2015).

5. TÜRKİYE’DEKİ BAĞIMSIZ DENETÇİLERİN MESLEKİ YARGI KULLANIMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yapılan literatür çalışmada, Türkiye’de denetçilerin mesleki yargılarını oluşturma ve karar alma süreçleri üzerine yapılmış çok sayıda araştırma olmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki bağımsız denetçilerin görüşlerine dayanarak bağımsız denetimde mesleki yargının kullanıldığı alanları ve mesleki yargı kullanımında karşılaşılan sorunları tespit etmektir. Bu araştırmada, Türkiye’deki bağımsız denetimde mesleki yargı kullanımına yönelik bağımsız denetçilerin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bağımsız denetçilerin tecrübeleri ve bireysel gö-

rüşleri önemli olduğu için de nitel araştırma yönetimi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, olaylar arasındaki ilişkilerin tanımlanması, betimlenmesi ve açıklanmasının sağlanmasıdır (Ataseven, 2012: s. 547).

Araştırmanın örneklemini 2014 yılı şeffaflık raporlarına göre bağımsız denetim gelirleri 1 milyon TL'nin üstünde olan, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK) tarafından yetkilendirilen bağımsız denetim kuruluşları (Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar-KAYİK dahil bağımsız denetim yapan) oluşturmaktadır. Bu şirketlerin seçilme nedeni bağımsız denetimden elde edilen gelirleri açısından bu grubu % 92.04 oranında temsil etmeleridir. Şeffaflık raporlarına göre bağımsız denetim geliri 1 milyon TL'yi geçen toplam 12 şirket olmakla birlikte, 1 şirket bu çalışmada yer almak istemediğini belirtmiş, bu nedenle 11 bağımsız denetim firmasından 14 sorumlu ortak baş denetçi ve 1 baş denetçi ile görüşülmüştür. 4 büyük denetim firmasında denetçilerin reel kesim ve finans kesimi şeklinde uzmanlaşmaları söz konusu olduğu için bu firmalardan reel kesim denetimi yapan ve finans kesimi denetimi yapan ikişer denetçi ile görüşme yapılmıştır. Verileri toplamak için yüz yüze yapılandırılmış mülakat tekniği seçilmiştir. Yüz yüze mülakat yapılmadan önce soruların anlaşılabilirliğinin test edilebilmesi için 4 büyük denetim firmasından birer sorumlu ortak baş denetçi ile görüşülerek pilot çalışma yapılmıştır. Katılımcılara önce konulara ilişkin kapalı uçlu sorular sorulmuş, sonrasında da alınan cevaplara göre gerekçelerin detaylı bir şekilde açıklanması istenmiştir. Bu çalışmada mülakatlar sonucu elde edilen verilerin sınıflandırılması, özetlenmesi ve belirli kodlamaların yapılabilmesi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

5.1. Genel Bilgiler

Bu kısımda öncelikle, araştırmaya katılan bağımsız denetçiler hakkında tanımlayıcı bilgilere yer ve-

rilmış, daha sonra da bağımsız denetçilerin mesleki yargı ile ilgili sorulara vermiş olduğu cevaplar değerlendirilmiştir.

% 80'i evli olan bağımsız denetçilerin % 27'sini kadınlar, % 73'ünü erkekler oluşturmaktadır. Denetçilerin % 73'ü 35-45, % 14'ü 46-55 ve % 13'ü 56-65 yaşları arasındadır. Bağımsız denetçilerden 14 denetçi yurtiçinde lisans, 1 denetçi de yurtdışında lisans eğitimi aldığını belirtmiştir. Ayrıca, yurtiçinde lisans eğitimi tamamlayan 1 denetçi, yurtdışında lisansüstü eğitim aldığını da belirtmiştir.

Görüşülen 15 bağımsız denetçiden sadece 1 kişi baş denetçi, diğer 14 denetçi ise sorumlu ortak baş denetçidir. 14 sorumlu ortak baş denetçiden 8'i 1-5 yıl, 3'ü 6-10 yıl, 1'i 11-15 yıl ve 2'si de 16-20 yıl arasında, baş denetçi ise 1 yıldır şirkette bu pozisyonda görev aldığını belirtmişlerdir.

Bağımsız denetçilere sertifika ve unvanlarına ilişkin sorulan soruda 8 denetçi SMMM, Sermaye Piyasası Bağımsız Denetim Lisansı (SPBDL) ve Kamu Gözetim Kurumu Denetçisi (KGKD); 1 denetçi SMMM, CPA, CIA, SPBDL ve KGKD; 1 denetçi SMMM, CPA, SPBDL ve KGKD; 1 denetçi SMMM, CIA, SPBDL ve KGKD; 1 denetçi SMMM, SPBDL, KGKD ve Diğer (Hazine Denetçisi); 1 denetçi YMMM, CPA, SPBDL ve KGKD; 1 denetçi YMMM, SPBDL ve KGKD; 1 denetçi de sadece YMMM sertifikalarına sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Bağımsız denetçilerin bağımsız denetçilikte geçirdikleri toplam süre ve önceki iş deneyimleri ile ilgili soruda % 57'si 16-20 yıl, % 36'sı 11-15 yıl ve % 7'si 1-5 yıldır bağımsız denetim yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca 7 denetçi sorumlu ortak baş denetçi olmadan önce Mali İşler Müdürlüğü (Chief Financial Officer - CFO), Hesap Uzmanlığı, SPK Denetçiliği, Baş Hesap Uzmanlığı, Kurumsal Yönetim ve Mali İşler Koordinatörlüğü, Aracı Kurumlarda Genel Müdürlük,

SPK'da Mufettişlik ve Vergi Mufettişliği görevlerinde yer aldıklarını belirtmişlerdir.

Bağımsız denetçilere en çok hangi sektörde denetim çalışması yürüttüklerine ilişkin sorulan soruda 8 denetçi reel kesim, 4 denetçi finans kesimi ve 3 denetçi de hem reel hem de finans kesiminde denetim çalışması yürüttüğünü belirtmişlerdir.

Bağımsız denetçiler ile ilgili genel özelliklerinden sonra, aşağıda çalışmanın asıl konusunu oluşturan bağımsız denetimde mesleki yargının kullanıldığı alanlara ve mesleki yargı kullanımında karşılaşılan zorluklara ilişkin mülakat yolu ile denetçilerden elde edilen sonuçların içerik analizine yer verilmektedir. Her bir soruya ilişkin aşağıda tablo

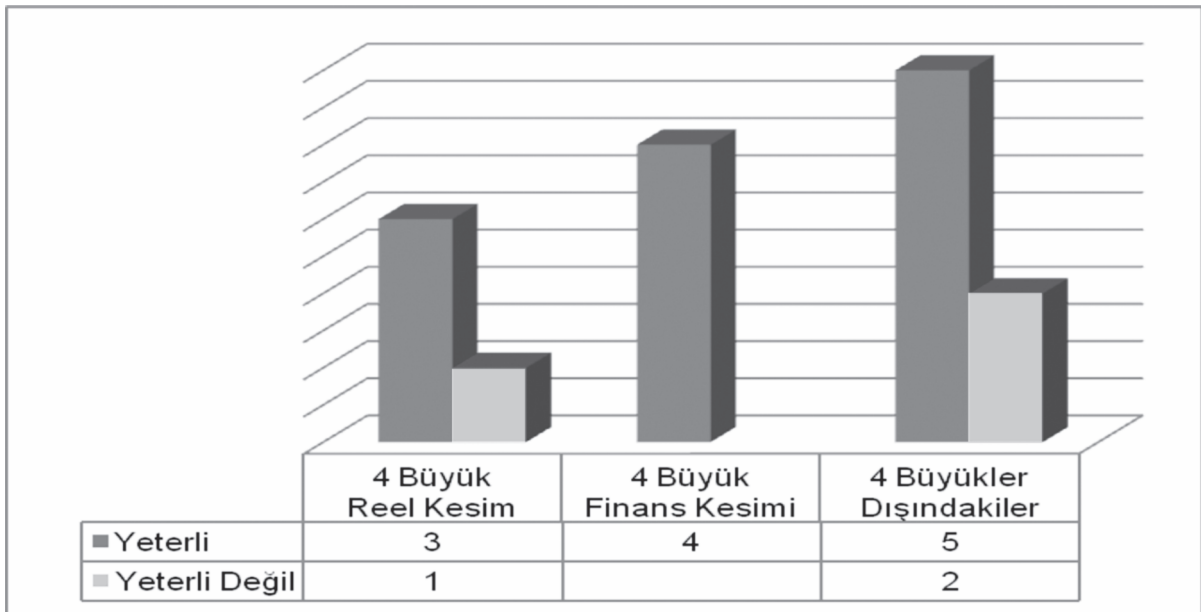
oluşturulurken, görüşülen bağımsız denetçiler 4 büyük reel kesim, 4 büyük finans kesimi ve 4 büyükler dışındaki denetim firmalarında görev alan bağımsız denetçiler olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Böylelikle elde edilen verilerin hangi gruptaki bağımsız denetçi tarafından açıklandığı detaylı bir şekilde görülebilmektedir.

5.2. Mesleki Yargının Kullanıldığı Alanlara İlişkin Bilgiler

Bu bölümde, mesleki yargının kullanıldığı alanlara ilişkin bağımsız denetçiler ile yapılan mülakattan elde edilen verilerin analizine yer verilmiştir.

Grafik 1'de, mesleki yargı açısından BDS'lerin yeterli olup olmadığı sorusundan elde edilen bilgilere yer verilmektedir.

Grafik 1: Mesleki Yargı Açısından Bağımsız Denetim Standartları Yeterli midir?

Görüşülen bağımsız denetçilerden 12 katılımcı mesleki yargı açısından BDS'lerin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu 12 katılımcıdan 3 denetçi 4 büyük reel kesim, 4 denetçi 4 büyük finans kesimi ve 5 denetçi de 4 büyükler dışındaki de-

netim firmalarında görev almaktadır. Mesleki yargı açısından BDS'lerin yeterli olup olmama sorusu ile ilgili katılımcılardan elde edilen cevaplar içerik analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1'de detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 1: Mesleki Yargı Açısından Bağımsız Denetim Standartlarının Yeterli Olup Olmadığı ile İlgili Değerlendirmeler

Kodlar	4 Büyük Reel Kesim	4 Büyük Finans Kesimi	4 Büyükler Dışındakiler	Toplam
BDS'ler dışında 4 büyüklerin kendi içerisinde metodolojisi ve kalite kontrol biriminden çok detaylı, hap şeklinde rehberimiz de olduğu için mesleki yargı ile ilgili konularda da eksiklik yaşanmıyor.	2	1	1	4
Standartlarda detay çok fazla.			2	2
Standartlardaki detayların hepsi uygulanınca, maliyet sıkıntısı yaşanıyor.			1	1
Tam olarak da mesleki yargı alanları yeterli değildir.			1	1
Standartlara uyulması gerektiğinden, gerçek mesleki yargı kullanılmıyor.			1	1
Etik ilkelerin ve bağımsızlığın ülke şartlarına uyumlaştırılması gerekiyor.			1	1
Yerel firmaların BDS'ler ile ilgili denetim tecrübelerinin olmaması en büyük sıkıntı olduğundan, standartlar ciddi manada uygulanamıyor.			1	1
BDS'lere göre bağımsız denetimde ücret alınmazsa, bir sonraki sene müşteri ile sözleşme yapılmaması isteniyor. Ama biz esneyebiliyoruz.			1	1
İlerde mali tablo denetimlerinin daha otomasyon kapsamında yapılacağını düşünüyorum.	1			1
Bilgi artık şirketlerde o kadar yoğun ki geleneksel yöntemlerle yapılan iş, bazen yeterli olmuyor. Denetim mesleğinin biraz şekil değiştirmesi gerektiğini düşünüyorum.	1			1
Denetçi açısından yeterli ama denetlenen tarafından BDS'ler yeterince bilinmediği için (bilgi eksikliklerinden dolayı) bazı durumlarda sıkıntı yaşanıyor.		1		1
Mesleki yargımızı kullanmamız gereken konularda bir takım karar araçları var.		1		1
Mesleki yargınızı kullanırken tam olarak da bağımsız değilsiniz.			1	1
Mesleki yargıyı kullanabilmek için denetçilerin biraz korunuyor olması gerekiyor. Ya BDS'ler de ya da BDS'ler den atıfta bulunarak TTK'da, müşterilere yönelik ilgili düzenlemelerin yapılması gerekiyor.			1	1
Türkiye'deki bağımsız denetim firmalarının büyük bir çoğunluğu tam bir kurumsal yapıya sahip olmadığı için standartların tam olarak uygulanıp uygulanmadığı tartışmalıdır.			1	1

Türkiye'deki bağımsız denetim kuruluşlarının % 60 - %70'nde ne dosya düzenleri, ne kalite standartları kesinlikle tam olarak uygulanmıyor.			1	1
Her defasında yeni bir alan çıktığı için standartlarda kullanılması gereken mesleki yargı alanları sürekli değişim gösterecektir.	1			1
Tecrübeli kişiler tarafından kullanılması gerekli mesleki yargı alanlarında güncellemelerin yapılması gerekiyor.	1			1
Yargı alanı çok daraltıldığı zaman inanılmaz bir kuralcı yapı olur ve yeni bir konu çıktığında uygulamada zorluk olabilir.		1		1
Standartlarda yazılı olduğu için çokta sorgulamıyoruz, standartlar ne diyorsa onu yapıyoruz.			1	1

Grafik 1’de, katılımcıların 12’si mesleki yargı açısından BDS’leri yeterli bulduklarını, 3’ü ise yeterli bulmadıklarını belirtmişti. 4 büyük reel kesim alanında denetim çalışması yürüten sadece bir katılımcı mesleki yargı açısından BDS’leri yeterli bulmamıştır. Bunun nedeni olarak da değişen dünyada sürekli yeni konu çıktıkça BDS’lerde de güncelleme yapılması gerektiğini, o yüzden bu standartların hiçbir zaman yeterlilik seviyesine çıkamayacağını belirtmiştir. Bir başka katılımcı da artık bilginin çok yoğun olduğunu ve geleneksel yöntemlerle denetimin yapılmasının yeterli kalmadığını, ilerde denetimin şekil değiştirerek daha otomasyon kapsamında yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 1’deki içerik analizinden görüldüğü üzere özellikle yine 4 büyüklerden bazı denetçiler mesleki yargı açısından BDS’lerde istedikleri cevapları bulamadıkları durumlarda, mesleki yargılarını nerede ve nasıl kullanmaları gerektiği ile ilgili şirket içi yorumların kendilerine rehberlik ettiğini belirtmişlerdir. Bu şirket içi yorumlarda da mesleki yargı alanları ile ilgili bir takım karar ağaçlarının olduğunu iletmişlerdir. Ama görüşmeler sonucunda 4 büyükler dışındaki denetim firmalarının böyle bir imkana sahip olmadığı tespit edilmiştir. Hatta 4 büyükler dışındaki denetim firmalarından bir katılımcı Türkiye’deki bağımsız denetim firmalarının büyük bir çoğun-

luğu tam bir kurumsal yapıya sahip olmadığı, bu nedenle standartların tam olarak uygulanıp uygulanmadığının da tartışmalı bir konu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bazı bağımsız denetçiler tarafından standartta çok fazla detay bilgi verildiği ve standartlara bağlı kalmak zorunda oldukları için de gerçek mesleki yargılarını kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan 4 büyükler dışındaki bir denetim firmasında sorumlu ortak baş denetçi standartlardaki detayların tamamının uygulanmaya çalışılması durumunda maliyet sınırlaması yaşadıklarını belirtmiştir.

Yine BDS’lerde mesleki yargı alanları ile ilgili yaşanan sıkıntılardan biri olarak mevzuatın yurtdışı kökenli olması nedeniyle, özellikle bağımsızlık ve etik ilkelerin Türkiye şartlarına göre uyumlaştırılması gerektiği belirtilmiştir. Mesleki yargı kullanılırken normalde bağımsız olunması gerektiği ama Türkiye koşullarında tam olarak da bağımsız olunamadığı vurgulanmıştır. Katılımcılara göre BDS’lerin denetçi açısından yeterli ama denetlenen tarafından yeterince bilinmediği için (bilgi eksikliklerinden dolayı) bazı durumlarda sıkıntı yaşandığı vurgulanmıştır. Ayrıca denetçilerden biri mesleki yargılarını etkin bir şekilde kullanabilmeleri için korunmaları gerektiğini belirtmiştir. Günümüz düzenlemelerinde yapılan her olumsuz durumda ya da olayda denetim firmalarının cezalandırıldığı, müşteri şirketler için

herhangi bir yaptırımın olmadığı iletilmiştir. Bunun için de ya BDS'lerde ya da BDS'lerden yapılacak atıfla TTK'da ilgili düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Tablo 2'de, katılımcıların denetim sürecinde en fazla hangi aşamalarda mesleki yargılarını kullandıklarına yönelik sorulan sorudan elde edilerek yapılan içerik analizi sonucu gösterilmektedir.

Tablo 2: Denetim Sürecinin Hangi Aşamalarında Mesleki Yargınızı En Fazla Kullanmaktasınız?

Kodlar	4 Büyük Reel Kesim	4 Büyük Finans Kesimi	4 Büyükler Dışındakiler	Toplam
Risk değerlemesi, riski tespit aşaması, risk karneleri.	2	3	8	13
Denetim sürecinin her aşamasında.	3			3
Önemlilik.		2	1	3
Karşılıklar.	1		2	3
Tahminler, değerlemeler.	1	1	1	3
Riske karşılık verme.	1		1	2
Denetim kanıtlarının yeterliliği.	1	1		2
İç kontrol sistemi.			2	2
Riski raporlama.			1	1
Hile denetimi.			1	1
Müşterilerin anlaşılmaya çalışıldığı planlama aşamalarında.		1		1
Müşteri kabul süreci.			1	1
Denetim tekniklerinin belirlenmesi.		1		1
Bulguların değerlendirilmesi.		1		1
Hataların bilinçli ya da bilinçsizce yapılması.	1			1
İşin icra etme ve planlama kısmında.	1			1

Tablo 2'den görüldüğü üzere, hem 4 büyükler hem de 4 büyükler dışındaki denetim firmalarındaki katılımcılara göre denetim sürecinde mesleki yargının en fazla kullanıldığı aşama raporda sonucu etkileyen en önemli kısım olduğu için risk değerlemesi olarak belirtilmiştir. Risk değerlemeleri yapılırken bütün risklerin tespit edilmesi ve kontrol altına alınabilmesi için risk karneleri oluşturulmaktadır. Bu risk karneleri ile belirlenen riskler bir önceki dönemin riskleri ile karşılaştırılarak aynı risklerin olup olmadığı tespit edilmekte, yeni riskler varsa ilave edilmektedir. Riskler iyi değerlendirilebilirse denetim programları da ona göre daha sistematik olarak hazırlanabilmektedir. Ancak küçük şirketlerin risk yönetim sistemlerine sahip olmaması da bu şirketlerde denetçilerin daha fazla sorumluluk üstlenmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca sektöre özgü risklerin bilinmesi de bir denetimde mesleki yargı kararları verilirken önemli konuların başında yer almaktadır. Örneğin; inşaat sektöründe tamamlanma dereceleri ile ilgili mühendislerin onayı alınmaz, maliyetle orantı kurulmazsa tamamlanma derecelerinde çok büyük riskler ortaya çıkabilmektedir.

Risk değerlemesi dışında bir grup katılımcı denetim sürecinin başından sonuna kadar her aşamada mesleki yargının kullanılması gerektiği için özellikle bir alanın vurgulanmasının doğru olmayacağını, eğer bir alanda kullanılmazsa bütün denetim sürecine hasar verilebileceği belirtilmiştir.

Katılımcılardan bir kısmı da önemlilik kriterinin belirlenme aşamasında en fazla mesleki yargıyı kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun nedeni olarak da Türkiye'de denetim mesleğinin yanlış yorumlandığını, özellikle denetledikleri işletmelerin patronlarının denetim firmalarından % 100 güvence aldıklarını düşünmelerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Aslında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bağımsız denetçiler belirli bir güven aralığında güvence vermektedirler.

Önemlilik kriterini aşan işletmelerden denetim firmaları tekrar ilgili hesaplarda değerlendirmeler ve düzeltmeler yapmalarını istemektedirler. Bunu düzeltmek istemeyen müşteriler de ise, denetim firmaları şartlı görüş veya olumsuz görüş verebilmektedirler.

Katılımcılar açısından karşılıkların ve tahminlerin de yine önemli konular olduğu belirtilmekle beraber, aslında bu tahminler ve karşılıklar ile ilgili hesaplama işlemlerinin işletmeler tarafından yapılması gerektiği, kendileri tarafından sadece denetlenmiş olması gerektiği belirtilmektedir. Fakat denetçiler, Türkiye'deki birçok işletmenin halen Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını (TFRS) nasıl yorumlayıp, uygulaması gerektiğini bilmediklerini vurgulamışlardır. Dolayısıyla da her ne kadar doğru olmasa da denetçiler tahminler ve karşılıklar için kendi yaptıkları varsayımları kendi mesleki yargıları ile denetlemiş olmaktadır. Kendi kendine denetim tehdidi ortaya çıkabilmektedir.

Katılımcılardan bir kısmı mesleki yargıda zaman alıcı kısımların iç kontrol sistemi ve hile denetim süreçlerinin olduğunu belirtmiştir. Önem verilen konulardan biri olarak da müşterinin anlaşılmaya çalışıldığı planlama aşaması olduğu vurgulanmıştır. Bu kısımda denetçiler için şüphe uyandıran bir durum olması halinde yanlış ortaya çıkarılabilmesi için sorgulama yapılarak yine risklerin tespit edilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bazı denetçiler, mesleki yargı açısından müşterinin kabul sürecine özellikle önem verdiklerini vurgulamışlardır. Çünkü belirli bir büyüklüğe ulaşmış denetim firmaları için sermaye ile bağlantılı olarak isimlerinin muhafaza edilmesinin çok önemli olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, denetçiler itibar riskini göz önünde bulundurmaktadırlar.

Tablo 3'de, şirket hiyerarşisi içinde hangi denetçinin hangi aşamada ne kadar mesleki yargı kullandığı ile ilgili verilen cevaplara yapılan içerik analizi gösterilmektedir.

Tablo 3: Şirket Hiyerarşisi İçinde Kim Ne Kadar Hangi Aşamalarda Mesleki Yargısını Kullanıyor?

Kodlar	4 Büyük Reel Kesim	4 Büyük Finans Kesimi	4 Büyükler Dışındakiler	Toplam
Kıdemli müdür, müdür ve ortak kullanıyor.	4	3	4	11
Kıdemli müdür ve ortak bütün olayların değerlendirilmesinde kullanıyor.	3	3	3	9
Asistanlar kullanmaz.	1	2	4	7
Asistan fatura örnekleme seçiminde kullanıyor.	2	2		4
Asistanlar çalışma kağıtlarının hazırlanmasında kullanıyor.	2			2
Konu ayrılmaksızın eşit düzeyde herkes mesleki yargısını kullanıyor. Ancak istişare esastır.			1	1
Kıdemli müdür, müdür ve ortak daha çok riskli bulunan alanlarda kullanıyorlar.			1	1
Kıdemli müdür, müdür ve ortak, denetim raporunun hazırlanması ve görüş oluşturulması aşamalarında kullanıyor.			1	1
Kıdemli müdür ve ortak mali tablolarda çıkan hataların değerlendirilmesinde kullanıyor.	1			1
Varsayımsal süreçlerde kıdemli müdür ve üstü, daha rutin olaylarda müdür ve üstü değerlendirmeler yapıyor.		1		1
Yargı için bence en fazla olay ortağa gelir. Çünkü en son imzayı atan, riski alan ortaktır.			1	1
Ortak, denetimin sonuçlarında ve görüşün oluşturulmasında en çok mesleki yargısını kullanıyor.			1	1
Müdür, asistanların getirdiği kanıtlardan bir sonuç elde etmede, bunları değerlendirmede kullanıyor.			1	1
Asistan, detay testlerde, analitik testlerde mesleki yargısını kullanıyor.	1			1
Asistan, daha mekanik işlerde mesleki yargısını kullanıyor.	1			1
Asistan mesleki yargısını evrak toplamada, denetim kanıtları toplamada kullanıyor.			1	1

Tablo 3'ten görüldüğü üzere, hem 4 büyükler hem de 4 büyükler dışındaki denetim firmalarındaki katılımcılara göre denetim sürecinde bütün olayların değerlendirilmesinde mesleki yargıyı en fazla kıdemli müdür, müdür ve sorumlu

ortak baş denetçi tarafından kullanıldığı belirtilmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı çoğunlukla asistanların mesleki yargı kullanmadığını belirtmişlerdir. Asistanlarının da mesleki yargı kullandığını belirtenler ise yalnızca fatura örnekleme

seçimi, analitik testlerin yapılması, evrak ve denetim kanıtlarının toplanması ve çalışma kağıtlarının hazırlanması aşamalarında olduğu belirtilmiştir.

4 büyükler dışındaki denetim firmalarından bir katılımcı şirket genelinde herkesin her seviyede eşit bir şekilde mesleki yargısını kullandığını, başka bir katılımcı sadece riskli alanlar bulunduğu, başka bir katılımcı da denetim raporu oluşturulması kısmında mesleki yargılarını kullandıklarını belirtmişlerdir.

4 büyük finans kesimi alanında çalışan bir katılımcı varsayımsal süreçlerde kıdemli müdür

ve üstü tarafından, daha rutin olaylarda ise müdür ve üstü tarafından mesleki yargının kullanıldığını belirtmiştir.

5.3. Mesleki Yargı Kullanımında Karşılaşılan Zorluklara İlişkin Bilgiler

Bu bölümde, mesleki yargı kullanımında karşılaşılan zorluklara ilişkin bağımsız denetçiler ile yapılan mülakattan elde edilen verilerin analizine yer verilmiştir.

Tablo 4’te, bağımsız denetçilerin mesleki yargılarını uygularken karşılaştıkları zorlukların neler olabileceği ile ilgili vermiş oldukları cevaplara yapılan içerik analizi gösterilmektedir.

Tablo 4: Mesleki Yargınızı Uygularken Karşılaştığınız Zorluklar Nelerdir?

Kodlar	4 Büyük Reel Kesim	4 Büyük Finans Kesimi	4 Büyükler Dışındakiler	Toplam
Türkiye’de gerekli bilgiye zamanında ulaşamama problemi ile karşılaşıyor. Özellikle ilk defa denetlenecek şirketlerde.	2	1	2	5
Müşterilerin standartları bilmemesi.	2		2	4
Sübjektif bir değerlendirme ve genelleme yapıldığı zaman oralarda kanıt eksikliği çıkabiliyor.	1	1	1	3
Bilgi belge akışı sıkıntılı.			2	2
Bağımsız denetim kültürünün oluşmaması.			2	2
Müşterilere bazı şeyleri kabul ettirtmekte, yaptırmakta zorlanıyoruz.			2	2
Müşteri baskısı.	1		1	2
Planlamanın eksik olması.			1	1
Yıl bittikten sonra denetim yapılıyor. Gerekli değişikliklerin yaptırılmasında zorlanılıyor.			1	1
Tek düzen hesap planına göre muhasebe kayıtlarını tutan firmalar olayları çok basite alıyor.			1	1
Rekabet ettiğimiz firmalar olduğu için fiyatlarda esnemeye gidiyoruz. Bizden çok daha ufak olan ama bizden çok daha az maliyetle bu işleri yapabildiğini iddia eden firmalarla mücadele ediyoruz.			1	1

Tecrübesizlik, sektör ve mesleki bilgisizlik gibi faktörler söz konusu olabiliyor.	1			1
Riskleri görülemiyorsa, karar verme süreci uzuyor, yargıya varmak zaman alıyor.	1			1
Yönetimin baskısı, olayları olduğundan farklı göstermeye çalışmaları.	1			1
Hakim olunmayan yeni bir konunun varlığı.		1		1

Tablo 4'ten görüldüğü üzere, görüşülen bağımsız denetçilerden mesleki yargılarını uygularken karşılaşılabilecekleri zorluklarda, Türkiye'de gerekli bilgilere zamanında ulaşamamanın en önemli sorun olduğu belirtilmiştir. Denetlenen müşterilerin standartları bilmemelerinin de yine bir başka önemli sorun olduğu söylenmiştir. Bunlar dışında kanıt eksikliğinden kaynaklı subjektif bir değerlendirme ve genelleme yapıldığı zaman mesleki yargı üzerinde olumsuz bir etkinin söz konusu olduğu belirtilmiştir. Müşterilerin bilgi belge akışında sıkıntı yaratmaları da yine mesleki yargılarını kullanırken karşılaştıkları zorluklardan bir diğeri olarak vurgulanmıştır. Denetimde ba-

ğımsız denetim kültürünün oluşmaması, müşterilere bazı şeylerin yaptırılmaması ve müşterisi baskısı olması gibi durumların da mesleki yargıları üzerinde olumsuz etkiye neden olduğu belirtilmiştir. Planlamaların eksik olması, tecrübesizlik, mesleki bilgisizlik, fiyat baskısı, yönetim baskısı, hakim olunmayan yeni bir konunun varlığı ve tek düzen hesap planına göre muhasebe kayıtlarını tutan firmaların olayları basite almaları da yine belirtilen başka zorluklardır.

Tablo 5'te, bağımsız denetçilerin mesleki yargılarını uygularken karşılaştıkları zorlukların nasıl aşılabileceği ile ilgili vermiş oldukları cevaplara yapılan içerik analizi gösterilmektedir.

Tablo 5: Mesleki Yargınızı Uygularken Karşılaştığınız Zorlukların Aşılma Yöntemleri Nelerdir?

Kodlar	4 Büyük Reel Kesim	4 Büyük Finans Kesimi	4 Büyükler Dışındakiler	Toplam
Zorluklarda daha önceki uygulamalarımıza bakıyoruz. Şirket içi metodolojilerimizden yararlanıyoruz ve teknik ekibe sorarak danışmanlık alıyoruz ya da yurtdışı kaynaklara soruyoruz.	2	2		4
Gerekli bilgiler elde edilene kadar müşterilere ısrarcı davranılıyor, toplantılar yapılıyor, uzmanlardan yardım alınıyor.	1	1	1	3
Zorlukları aşmak için bir mevzuat bilgisi kullanılması gerekiyor.			1	1
Benzer denetimde, benzer firmaların yöntemlerine bakılarak objektif değerlendirmeler yapılması gerekiyor.			1	1
Mevzuat yönünden benzer yöntemlerle sistematik program çerçevesinde değerlendirmeler yapılarak zorluklar aşıyor.			1	1
Ara değerlendirme toplantıları yaparak, adım adım ilerlemek.			1	1

Zorluklar, standartlar takip edilerek aşılımaya çalışılıyor.			1	1
Süreçler arasındaki geçişlerde sıkıntı varsa, iç kontrol testleri artırılarak oradaki mekanizma anlaşılımaya çalışılıyor.			1	1
Mesleki yargı için en büyük olayımız denetlediğimiz insanların eğitilmesi olduğu için onlara eğitimler veriyoruz.			1	1

Tablo 5’te, mesleki yargıyı uygularken karşılaşılan zorlukları aşma yöntemlerinde şirket içi metodolojilerine bakılarak önceki uygulamalardan yararlanıldığı, teknik ekibe ve yurtdışına sorularak danışmanlık alındığı belirtilmiştir. Denetçiler müşterilerinden bilgi alma konusunda sıkıntı yaşadıkları zamanlarda da müşterilerine daha baskıcı davranarak, toplantılar yaparak mesleki yargılarını kullanmaları için gerekli olan bilgileri elde etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Zorlukları aşmak için kullanılan diğer yöntemler içinde mevzuat bilgisinin kullanıldığı, benzer denetimlerde benzer firmaların değerlendirmelerine baktığı, ara dönem toplantıları yapılarak olaylara adım adım yaklaşıldığı ve denetlenen müşterilere eğitimler verilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

6. SONUÇ

Bağımsız denetim, bir işletmenin ekonomik faaliyetleri sonucunda hazırlanan finansal tablo bilgilerinin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğunu ve doğruluğunu makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun denetim kanıtları ile BDS’ler de öngörülen gerekli denetim tekniklerinin uygulanarak, sonuçlarının bir rapora bağlanmasıdır. Bir başka ifadeyle, bir işletmenin finansal bilgilerinin tecrübeli kişilerce önceden belirlenen ilke ve kurallara göre uygunluğunun denetlenmesidir. Böyle bir denetlenmenin yapılabilmesi için de öncelikle denetlenecek işletmeden ilgili denetim kanıtları toplanmalı ve bu kanıtların yeterliliği ve uygunluğu değerlendirilmelidir. Değerlendirmeler yapıldıktan sonra da denetim sürecinin en son aşamasında işletme ile ilgili bir denetim görüşü oluşturulmalıdır. Denetim sürecinde gerekli değerlendirmelerin yapılıp, denetim görüşünün

oluşturulabilmesi için denetçilerin bazı konularda mesleki yargı kullanmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Denetçilerin mesleki davranışlarının merkezinde, mesleki yargı süreci yer aldığı için bir denetçinin denetim faaliyetini yürütürken mesleki yargıyı nasıl oluşturacağı üzerine odaklanması gerekmektedir.

Hızla değişen dünyada yeni kurallar, yeni enstrümanlar çıktığı sürece mesleki yargı gerekliliği her daim var olmaya devam edecektir. Denetim standartlarının mesleki yargı kullanımına imkan vermesi de önemli bir hususdur. Çünkü eğer bir standart herhangi bir olay ya da durumda mesleki yargı kullanımına izin vermezse, yeni gelişen bir sorunda o standardın artık uygulanabilmesi mümkün olamaz. Ayrıca, BDS’ler her zaman her problemi tam olarak çözmeyebilir. Böyle bir sorunla karşılaşan denetçiler de, denetim çalışmalarını yürütürken bazı aşamalarda mesleki tecrübelerini dikkate alarak karşılaştıkları durumlara ilişkin mesleki yargı kullanmaktadırlar.

Genel kabul görmüş denetim standartları, denetim çalışmasının nasıl ve ne şekilde yürütüleceğini; bağımsız denetim ve güvence standartları da bağımsız denetçilerin denetim sürecine ilişkin sorumluluklarını tanımlamaktadır. Bağımsız denetçiler de, denetim süreci içerisinde bu sorumluluklarını göz önünde bulundurarak, denetim çalışmaları içinde önemliliği belirlemek, hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerini tanımlamak, uygun ve yeterli kanıtların toplanmasını sağlamak vb. gibi durumlarda mesleki yargılarını kullanmaktadırlar.

Yapılan literatür taramasında, Türkiye’de denet-

çilerin mesleki yargılarını oluşturma ve karar alma süreçleri üzerine yapılmış çok sayıda araştırma olmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki bağımsız denetçilerin görüşlerinden hareketle, bağımsız denetimde mesleki yargının kullanıldığı alanları ve mesleki yargı kullanımında karşılaşılan sorunları tespit etmektir.

Mesleki yargı pek çok faktörden etkilendiği için kişiden kişiye değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle, bir yargıda bulunma işleminin çok da kolay olduğunu söylemek mümkün değildir. Denetçilerin, finansal tablo denetimlerinde bazı durumlar için sübjektif, yani kişisel değerlendirmeler yapmaları gerekmektedir. Bu sübjektif bilgileri, doğası gereği direkt olarak açıklayabilmek mümkün değildir. Bu çalışmanın kısıtı, bu sübjektif değerlendirmelerin ölçülmeye çalışılmasıdır. Sübjektif değerlendirmelerin ölçülmesi çok zor bir durum olduğu için bu çalışmada mülakat yönetimi ile nitel araştırma yapılmıştır. Ölçülmesi çok zor olan mesleki yargı ile ilgili bağımsız denetçilerden daha detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Aynı soruların, aynı katılımcılara farklı bir zamanda sorulmasında elde edilecek bilgilerin buradaki sonuçlardan farklı olma ihtimali de yüksek olacaktır. Ancak, sübjektif ve ölçülemeyen faktörler de ölçülebilir faktörler kadar önemlidir. Sübjektif bilgilerin direkt olarak açıklanamıyor olması, yargıda bulunacak kişilerin kararlarında sübjektif unsurları kullanmadıkları anlamına gelmez. Bütün kararlar ölçülebilir ve doğrulanmış verilerle yapılıyor olabilseydi, her şey bir bilgisayar sistemi tarafından yerine getirileceğinden, yargıya gerek olmazdı.

Araştırma sonuçlarına göre, bağımsız denetim sırasında karşılaşılan, denetçinin mesleki yargısı üzerinde olumsuz etkiye neden olan bazı önemli faktörler aşağıda belirtildiği gibidir:

- Türkiye'de muhasebe kültürünün ve denetime bakış açısının halen tam olarak olgunlaşmaması

nedeniyle, denetçilerin denetim sürecinde mesleki yargılarını kullanırken büyük resmi kaçırabilmeleri,

- Küreselleşen dünyada fiyat ve rekabet baskısının varlığı,
- Müşteri işletmelerin gerekli bilgileri sağlamada gecikmeler yaşatması,
- Müşteri işletmelerde bağımsız denetim kültürü oluşmaması,
- Yasal mevzuattan kaynaklı denetimin tamamlanacağı sürenin kısa olması,
- Riski yüksek olan denetimlerde süreç uzamasından dolayı maliyetlendirme sıkıntılarının olması,
- Elde edileceği beklenen bilgilerin zamanında elde edilememesi,
- İlgili firmanın CFO'sunun bağımsız denetçiyi yönlendirmeye çalışması.

Sonuç olarak, bağımsız denetçilerden denetim süreci boyunca kamu yararını da gözeterek şekilde mesleki etik kurallara bağlı kalmaları beklenmektedir. Müşteri ya da denetim firmasının üst yönetimi tarafından yapılabilecek baskıların farkında olunmalı ve tarafsızlık korunmalıdır. Denetçiler itibarlarını etkileyecek her türlü olumsuz durumdan uzak durmalıdırlar. Ayrıca, BDS'lerin genel olarak denetçi açısından yeterli ama denetlenen tarafından yeterince bilinmediğinden müşterilere, eğitim kurumları ve mesleki odalar tarafından BDS'ler kapsamında eğitimler verilmesi faydalı olacaktır. Denetçiler müşterilerinden bilgi alma konusunda sıkıntı yaşadıkları zamanlarda müşterilere daha baskıcı davranılarak, sorunlar büyümeden olaylar adım adım değerlendirilerek ara dönem toplantıları yapılabilir. Çözülmemeyen durumlarda diğer meslek mensuplarına, odalara ve konu ile ilgisi bulunan uzman kişilere de danışılması mesleki yargı sürecinin bir parçası olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altınsoy, Nur Baran, “Muhasebe Standartlarının Uygulanmasında Mesleki Yargı Gerektiren Durumlar”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof.Dr. Ersin GÜREDİN), 2013.
- Ataseven, Burcu, “Nitel Bilimsel Araştırmalarda Veri Kalitesinin Önemi”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 2, 2012, s. 543-564.
- Bayraktar, Yaşar, “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Mesleki Yargı Kullanımının Değerlendirilmesi: Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi’ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof.Dr. Yusuf Sürmen”, 2015.
- Bik, Olof P. G., *The Behaviour of Assurance Professionals: A Cross-Cultural Prospective*, Eburon Delft, 2010.
- Bonner, Sarah E., “Judgment and Decision-Making Research in Accounting”, *Accounting Horizons*, Vol: 13, No: 4, December 1999, s. 385-398.
- Dalkılıç, Ali Fatih, “Ulusal ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında Mesleki Yargının Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Danışman: Prof.Dr. Nergis TEK), 2008.
- Dowling, Carlic ve Leech, Stewart A., “A Big 4 Firm’s Use of Information Technology to Control the Audit Process: How an Audit Support System is Changing Auditor Behavior”, *Contemporary Accounting Research*, Vol: 31, No: 1, 2014, s. 230-252.
- Grout, Paul, Ian, Jewitt, Chris, Pong ve Geoff, Whittington - Mathias, Dewatripont - Guy: Laroque, “‘Auditor Professional Judgement’: Implications for Regulation and the Law”, *Economic Policy*, Vol: 9, No: 19, October 1994, s. 307-351.
- IAASB, ICAS, IAAER, “Research Finding Opportunity”, s. 3, 2015, (Çevrimiçi), http://files.iaaer.org/news/2015_IAASB_ICAS_IAAER_Research.pdf?1427121305, 25 Şubat 2016.
- Johnstone, Karla M. - Gramling, Audrey A. - Rittenberg, Larry E. *Auditing: A Risk-Based Approach to Conducting A Quality Audit*, 9 edition, South-Western Cengage Learning, 2014.
- Kahneman, Daniel ve Tversky, Amos, “Subjective Probability: A Judgment of Representativeness”, *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*, (Ed. By Daniel Kahneman, Paul Slovic, Amos Tversky), Cambridge University Press, 2006.
- Kamu Gözetim Kurumu, (Çevrimiçi), <http://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/bilgiNotu.pdf>, 05 Şubat 2016.
- Kamu Gözetim Kurumu, (Çevrimiçi), https://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/BDS_200.pdf, 05 Şubat 2016.
- Kamu Gözetim Kurumu, (Çevrimiçi), https://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/BDS_315.pdf, 05 Şubat 2016.
- Kamu Gözetim Kurumu, (Çevrimiçi), https://www.kgk.gov.tr/contents/files/bds/bds_610.pdf, 05 Şubat 2016.
- Karaoğlan, Mehmet, “Muhasebe Bilgilerinin Güvenirliğinde Mesleki Yargının Önemi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof.Dr. Ülkü ERGUN), 2011.
- Kızılgöl, Ömür ve İşgüden, Burcu, “Denetim Riskinin Belirlenmesinde Mesleki Yargının Denetçiler Tarafından Kullanılması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 4, 2011, s. 1-33.
- Messier, William F, William, Jr. Quilliam ve Quilliam, C., “The Effect of Accountability on Judgment: Development of Hypotheses for Auditing”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol: 11, 1992, s. 123-138.
- Mohd-Sanusi, Zuraidah ve Mohd-Iskandar, Takiah, “Audit Judgment Performance: Assessing the Effect of Performance Incentives, Effort and Task Complexity”, *Managerial Auditing Journal*, Vol: 22, No: 1, 2007, s. 34-52.
- Schmutte, James ve Duncan, James R., “Professional Judgment: A Model for Accounting and Auditing Decisions”, *The CPA Journal*, 2009, s. 32-35.
- Schilder, Arnold, “The Changing Audit Environment”, s. 3, 2013, (Çevrimiçi), <http://www.ifac.org/news-events/2013-12/changing-audit-environment>, 06 Nisan 2014.

Socol, Adela, “Materiality in the Context of an Audit Between Professional Judgment and Subjectivism”, *Annals of the University of Petroşani, Economics*, 8(2), 2008, s. 209-216.

Şavlı, Tuba, “Uluslararası Denetim Standartları Kapsamında Bağımsız Denetim Süreci”, s. 8-16, (Çevrimiçi), <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/10/tr/tubasavli.pdf>, 11 Mart 2016.

Tanç, Ahmet ve Gümrah, Abdurrahman, “Bağımsız Denetimde Mesleki Muhakeme Becerisini Etkileyen Faktörlerin Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 3, 2015, s. 525-538.

The Canadian Institute of Chartered Accountants, *Professional Judgment and the Auditor*, CICA Research Report, 1995.

Trotman, Ken, *Professional Judgement: Are Auditors being Held to A Higher Standard than Other Professionals?*, The Institute of Chartered Accountants in Australia, 2006.

Tuna, Vedat Ender, “Türkiye Finansal Raporlama Standartlarında Mesleki Yargı Kullanımı Gerektiren Durumlar: İSO 500 ve BİST Şirketleri Üzerinde Uygulama”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Danışman: Prof.Dr. Selahattin KARABINAR), 2015.

Turner, Eric, “Addressing the Challenge of Professional Judgment”, (Çevrimiçi), <http://www.cica.ca/focus-on-practice-areas/audit-and-assurance/conversations-about-audit-quality/entries/item68594.aspx>, 14 Nisan 2014.

Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=YARGI; 25 Şubat 2016.

Uludağ, Sezen, “Denetçi Yargısının Nesnelleştirmesinde Bayes Yaklaşımı ve Bir Uygulama”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Danışman: Prof.Dr. Nurten ERDOĞAN), 2013.

TURİZM ALT SEKTÖRLERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ ORAN YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ*

Arş. Gör. Selda DALAK**

Arş. Gör. Mehmet BEYAZGÜL***

Arş. Gör. Fatih GÜNAY****

Makale Gönderim Tarihi : 30.05.2016 / Kabul Tarihi : 26.07.2016

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı Türk turizm sektörünü oluşturan Konaklama, Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri, Seyahat Acentesi ve Tur Operatörlüğü Faaliyetleri ve Spor Faaliyetleri, Eğlence ve Dinlence Faaliyetleri alt sektörlerinin performanslarının oran analizi yöntemiyle karşılaştırılmasıdır. Bu kapsamda, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) sektör bilançolarından faydalanılarak alt sektörlerin 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ait finansal tabloları kullanılarak her bir sektör için 25 oran hesaplanmıştır. Çalışma sonucunda Türk turizm alt sektörlerinin finansal performanslarının oran grupları arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Likidite analizi sonuçları incelendiğinde en iyi performansın konaklama alt sektörüne ait olduğu belirlenmiştir. Varlık kullanım analizi bağlamında en iyi performansın yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörüne ait olduğu saptanmıştır. Nakit dönüşüm süresi bağlamında en iyi performansla sahip alt sektörün yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Karlılık analizi bağlamında ise en iyi performans gösteren alt sektörün konaklama hizmetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Yine finansal yapı bağlamında alt sektörlerde ağırlıklı olarak kısa vadeli yabancı kaynağın tercih edildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Alt Sektörleri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Oran Analizi, Sektör Bilançoları, Finansal Performans

CROSS SECTOR COMPARISON OF FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS OF TOURISM SUB SECTORS IN THE CONTEXT OF RATIO METHOD

ABSTRACT

The main purpose of this study is to compare financial performances of Turkish tourism sub-sectors which are Accommodation Activities, Food and Beverage Service Activities, Travel Agency and Tour Operator Activities, Sports Activities and Amusement and Recreation Activities sub-sectors by ratio analysis. In this context Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) company accounts data are used of the tourism sub-sectors between the years 2012-2014. 25 ratios were calculated for each sub-sector. It was determined as a result of the study is financial performance of ratio groups vary among sub-sectors. Accommodation sub-sector is the best for the liquidity analysis and profitability analysis results. Food and beverage services sub-sector is the best for the activity ratios and cash conversion cycle. Another important result of the study is sub-sectors prefer mainly short-term debts for the financial structure.

Keywords: Tourism Subsectors, Central Bank of the Republic of Turkey, Ratio Analysis, Company Accounts, Financial Performance.

* Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, drekaradeniz@gmail.com

** Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, seldakhl@mersin.edu.tr

*** Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, mehmetbeyazgul@mersin.edu.tr

**** Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, fgunay@mersin.edu.tr

1. GİRİŞ

Turizm sektörü kendi içinde birbirine bağlı çok sayıda alt sektörü içeren büyük bir yapıdan oluşmaktadır. Bu bağlamda sektörlerin farklı yapılar ve kendilerine has özellikler taşımaları turizm sektörünün daha kırılgan ve karmaşık bir hal almasına neden olmaktadır. Turizm işletmeleri, değişken talep düzeyi, ekonomik ve siyasi bağlamda yüksek risk ve belirsizlik ortamının yanı sıra sabit sermaye yatırımlarının genel olarak yüksek, bununla birlikte operasyonel maliyetlerin de kontrolünün günden güne zorlaştığı, düşük kar marjı ve yüksek döviz kuru riskinin olduğu bir sektörde faaliyet göstermektedir. Bununla beraber turizm işletmelerinin hızlı ve dengesiz büyümeleri nedeniyle varlık ve kaynak yapılarını dengeleyememeleri, döviz kurlarındaki dalgalanmalar, Euro bölgesinde yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlar, bölgesel siyasi riskler, kredi faiz oranlarındaki yükseliş, oda fiyatlarındaki düşüş ve enerji maliyetlerindeki artış gibi sebeplerden dolayı finansal performansları zayıflayabilmektedir. Bunun sonucunda kısa ve uzun dönemde vadesi gelen borçlarının anapara ve faizinin ödenmesi konusunda finansal sıkıntılarla hatta iflas riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Son yıllarda birçok büyük turizm işletmesinin bu açıdan finansal sıkıntıya girdiği veya iflas ve iflas erteleme başvurusunda bulunduğu veya el değiştirdiği görülebilmektedir. Bu duruma örnek verilmek istenirse dünyanın sayılı golf otelleri arasında sayılan Lykia World Antalya ve Lykia World Fethiye'nin sahibi Silkar Turizm'in yaşadığı iflas erteleme süreci (Gökçe; 2015) veya Starwood Otelcilik Grubu'nun el değiştirme süreci örnek gösterilebilir.

Bu bağlamda turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin başarılı olabilmelerinin yolu, uygun varlık ve finansman yapılarını belirleyerek yatırımlarını gerçekleştirmeleri, varlıklarını etkin kullanmaları, gider ve maliyet kontrolünü etkin

gerçekleştirmeleri ve nakit akışlarına dikkat ederek firma değerini maksimize etmelerinden geçmektedir. Her işletmede olduğu gibi turizm işletmelerinin de çeşitli paydaşları bulunmaktadır. Bu paydaşlardan işletmeye yatırım yapanlar yaptıkları yatırımının karlılığını ve gelecekte işletmenin durumunun nasıl olacağını belirlemek isterler. Kredi kurumları ve tedarikçiler turizm işletmesinin kredibilitelerini değerlendirmek isterler. Devlet, turizm işletmesinin vergi ve diğer yasal yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini saptamak istemektedir. Çalışanlar turizm işletmesinin finansal durumuna bakarak kendilerine sunulan imkanların yeterli olup olmadığını belirlemek isterler. Turizm işletme yöneticileri ise kendi performanslarını belirleyerek gelecekle ilgili yatırım ve genişleme stratejilerinin planlamasını yapabilmek isterler (Toroslu ve Durmuş, 2016; Elmas, 2015). Bu nedenle turizm sektöründeki risk ve belirsizlik, sabit sermaye yatırımlarının yüksekliği, faiz ve döviz kuru dalgalanmalarına duyarlılık nedeniyle hem turizm işletmelerinin hem de paydaşlarının kendi bakış açlarına göre finansal analizi gerçekleştirmeleri önem arz etmektedir. Finansal analiz genel olarak, işletmelerin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının, finansal açıdan yeterli olup olmadığını saptamak ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilmek amacıyla, finansal tablolarda yer alan hesaplar arasındaki ilişkilerin ve bunların yıllar içindeki gelişimlerinin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Akgüç, 1998: 20). Finansal analiz, işletmelerin sağlıklı karar alma, planlama ve denetim işlevlerini etkin biçimde yürütmelerine imkan sağlamaktadır. Çünkü finansal analiz, işletmenin likidite durumu, karlılık durumu, varlıklarını kullanma durumu, borç ve özkaynak kullanma durumu ve işletme ile ilgili önemli gelişmeler hakkında bilgi sağlamaktadır (Toroslu ve Durmuş, 2016). Finansal yöneticiler, finansal performans ölçütlerini kullanarak gerçekleştirdikleri finansal analizle daha başarılı ve etkin

bir yönetim stratejisi yürüterek firma değerini arttırabilmektedir (Aydeniz, 2009: 264). Finans teorisine bakıldığında finansal analizde girdi olarak finansal tablolar kullanılmaktadır. Finansal tablolarda yer alan çeşitli hesaplar arasındaki ilişkiler, ilgili hesap tutarları üzerinden yapılan bazı aritmetik işlemler neticesinde ortaya konulmaktadır. Sözkonusu ilişkiler yüzdeler, trend yüzdeleri, tutarlar ve oranlar aracılığı ile belirlenmektedir (Toroslu ve Durmuş, 2016; Bakır ve Şahin, 2009). Finansal analizde en fazla kullanılan analiz yöntemlerinden birisi oran analizidir. Oran, finansal tablolarda veya faaliyet raporlarında yer alan bir kalemin tutarını, finansal açıdan ilişkili bir başka kalemin tutarına bölünmesiyle hesaplanır. Oran analiziyle bir işletmenin likidite, kaldıraç, aktif kullanım, karlılık ve borsa performansları analiz edilebilir (Met, 2013; Şamiloğlu ve Akgün, 2015).

Bu çalışmanın amacı, Türk Turizm Sektörü'nü oluşturan Konaklama, Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri, Seyahat Acentesi ve Tur Operatörlüğü Faaliyetleri, Spor Faaliyetleri, Eğlence ve Dinlence Faaliyetleri alt sektörlerinin 2012, 2013 ve 2014 yıllarındaki finansal performanslarının karşılaştırmalı olarak analiz edilerek alt sektörler arasındaki farklılıkların ortaya konmasıdır. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sektör Bilançoları (TCMB) yardımıyla konaklama, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri ve spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ait finansal tabloları üzerinde oran analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda alt sektörlerin likidite, mali yapı, aktif kullanımı ve karlılık performansları karşılaştırmalı olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Belirlenen amaçlar doğrultusunda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuyla ilgili daha önce gerçekleştirilmiş çalışmalar sunulmuştur. İkinci bölümde çalışmanın veri ve yöntemi hakkında bilgiler sunulmuştur.

Üçüncü bölümde analiz ve bulgular yer almaktadır. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde turizm sektörüne yönelik işletmelere yönelik oran analizi yönteminin kullanıldığı ve finansal performans ile arasındaki ilişkiyi farklı zaman dilimleri içerisinde inceleyen çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Genel olarak konuyla ilgili turizm sektörüne yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda turizm işletmelerinin finansman tercihleri ve bu tercihleri etkileyen unsurlar, turizm işletmelerinde finansal analiz tekniklerinin kullanımı, oran analizi yöntemiyle finansal performanslarının analizi ve finansman veya sermaye yapısı kararlarının finansal performansa olan etkilerinin araştırıldığı görülmektedir.

Sing ve Schmidgall (2001), Amerika'daki konaklama işletmelerinde finansal yöneticilerin kullandıkları oranların değerlendirilmesini yapmışlardır. Değerlendirmede en önemli ve sık kullanılan finansal oranların sırasıyla likiditeyle ilgili oranlar, karlılık oranları ve faaliyet oranları olduğu belirlenmiştir.

Schmidgall ve Defranco (2004), ağırlama endüstrisinin önemli bir kolu olan kulüp sektöründe, personel maliyetleri, satılan yiyeceklerin maliyeti, satılan içeceklerin maliyeti, cari oran ve borç-öz sermaye oranlarının en sık kullanılan oranlar olduğu sonucuna varmışlardır.

Kim ve Ayoun (2005), çalışmalarında 1997-2001 yılları arasında turizmde konaklama, havayolu, eğlence ve restoran alt sektörlerinin oran analizi yöntemiyle finansal performansları karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Çalışma sonucunda analizde yer verilen oranlar bağlamında konaklama, havayolu, eğlence ve restoran alt sektörlerinin finansal performanslarının farklı olduğu belirlenmiştir.

Küçükaltan ve Eskin (2008), turizm şirketlerinin 2006-2007 yıllarında kalkınma bankası kredilerinden yararlanma düzeyinin düşük olduğu, otel işletmelerinin uzun vadeli finansman kullanımında bankalardan yararlandıklarını belirlemişlerdir.

Bichon (2009), Avrupa'da faaliyet gösteren otellerin kredi taleplerini incelediği çalışmasında, kredilendirme sürecinde performans, imaj ve varlık yapılarına dikkat edildiğini belirlemiştir.

Küçükaltan ve Açıkgöz (2011), İMKB'de işlem gören turizm şirketlerinin 2005-2009 yılları arasında ağırlıklı olarak yabancı kaynak kullanımına yöneldiklerini ve özkaynak seviyelerini belirli bir noktada tuttuklarını saptamışlardır.

Karadeniz vd. (2012), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın yayımladığı oteller ve lokantalar sektör bilançoları üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada 1990 ve 2009 yılları arasında sektörün kaynak yapısında daha çok uzun vadeli yabancı yabancı kaynak kullanıldığı ve varlıkların finansmanında devamlı sermayeye ağırlık verildiğini saptamışlardır.

Karadeniz ve Kahiloğulları (2013), Akdeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinde finansal oranların kullanım sıklığını ve önem derecesini belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada otel işletmelerinin en sık kullandığı ve önem verdikleri oran grubunun otel faaliyet oranları olduğu belirlenmiştir. Ayrıca nakit oranı, borçlanma oranı, alacak devir hızı oranı, faaliyet karlılığı, net kar marjı oranı, satılabilir odabaşına gelir oranı ve ortalama oda fiyatının en sık kullanılan ve en fazla önem verilen oranlar olduğu belirlenmiştir.

Civan ve Cenger (2013), halka açık turizm şirketlerinde 2009-2012 yıllarında finansman yapısı ve karlılık arasında direkt bir ilişkinin olmadığını belirlemişlerdir.

Fritsch ve Ivy (2014), finansal piyasalardaki ya-

tırımcıların ve sigorta şirketlerinin, otelere finansör olma konusunda daha istekli olduklarını fakat daha yüksek getiri belediklerini belirlemişlerdir.

Serrasqueiro ve Nunes (2014), Portekiz'deki KOBİ statüsündeki otellerin finansman sürecinde öncelikle içsel fonları, daha sonra yabancı kaynakları ve son olarak öz kaynakları tercih ettiklerini saptamışlardır.

Ecer ve Günay (2014), Türkiye'de BİST'te işlem gören 9 turizm şirketinin finansal performanslarını oran analizi yöntemiyle ölçtükleri çalışmada şirketlerinin finansal performansında en önemli göstergenin kaldıraç oranları olduğunu saptamışlardır.

Bhamorasathit ve Katawande (2014), Tayland'da halka açık turizm şirketlerinin 2010-2012 yıllarına ait finansal tabloları üzerinde rasyo analizini gerçekleştirdikleri çalışmada cari oran ve asit-test oranı 1'in altında hesaplamışlar ve bu bağlamda halka açık turizm şirketlerinin kısa vadeli borç ödeme düzeyine dikkat etmeleri gerektiğini belirlemişlerdir.

Kahiloğulları ve Karadeniz (2015), hisseleri Avrupa ve Türkiye borsalarında işlem gören konaklama şirketlerinin finansman yapılarını oran analizi yöntemiyle belirlemişlerdir. Çalışmanın sonucunda Türkiye'deki halka açık konaklama şirketlerinin ağırlıklı olarak öz kaynak ile finansmanı, buna karşın Avrupa'daki halka açık konaklama şirketlerinin yabancı kaynak ile finansmanı tercih ettikleri ve finansal kaldıraçtan daha fazla faydalandıkları saptanmıştır.

3. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) sektör bilançoları üzerinde turizm sektörünü oluşturan alt sektörlerin 2012, 2013 ve 2014 yıllarındaki finansal performanslarının oran analizi yöntemiyle karşılaştırmalı

olarak ortaya konulmasıdır. Çalışmada turizm alt sektörlerinin belirlenmesinde TCMB'nin yapmış olduğu, Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE) dikkate alınmıştır. Bu kapsamda yapılan alt sektör sınıflandırması; konaklama, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri, spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri olmak üzere 4 alt sektör başlığı altında toplanmıştır.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda bilgi edinme yasası kapsamında konaklama, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri ayrıca spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ait sektör bilançoları elektronik ortamda TCMB'den istenmiştir. İşletmelerin gönüllülük esasına bağlı olarak tablolarını paylaşması ile söz konusu alt sektörlerin mali tablolarının düzenlenmesinde en geniş bilgiye sahip olması ve verilerin standartlara uygun bir biçimde düzenlenmesi nedeniyle TCMB'ye başvurulmuştur. Bu bağlamda konaklama sektöründe 421, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri sektöründe 72, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri sektöründe 52, son olarak spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri sektöründe 17 işletmenin finansal durum tablolarının ayrı ayrı konsolide edilmesinden oluşturulan sektör bilançoları üzerinde oran analizi yöntemi kullanılmıştır.

Firmaların varlığını sürdürebilmesi ve rekabet avantajı elde edebilmesi ile bunun sürdürülebilirliğinin tespiti için finansal performans ölçütlerine

ihtiyaç vardır. Finansal performans analizi ile firmalar sağlıklı karar alma, planlama ve denetim işlevlerini etkin biçimde yürütebilmektedir. Firma yöneticileri, finansal performans ölçütleri ile başarılı finansal performans yönetimini gerçekleştirebilmekte ve firma değerini arttırabilmektedir (Aydeniz, 2009: 264). Finansal analiz genel olarak "işletmelerin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının, finansal açıdan yeterli olup olmadığını saptamak ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilmek amacıyla, finansal tablolarda yer alan hesaplar arasındaki ilişkilerin ve bunların yıllar içindeki gelişimlerinin incelenmesi" olarak tanımlanmaktadır (Akgüç, 1998: 20). Finansal tablolarda yer alan iki kalem arasındaki ilişkinin matematiksel olarak ifadesine oran veya rasyo denilmektedir (Langemeier, 2004; Ceylan ve Korkmaz 2008). Bu bakımdan oran analizi, finansal tablolarda yer alan finansal kalemlerin kullanılmasıyla şirketler veya sektörler hakkında daha detaylı bilgi edinilmesine imkân tanımaktadır. Çalışmanın amaçları doğrultusunda analizde konaklama alt sektörü, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörü, spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin her biri ve her yıl için 25 adet oran hesaplanmıştır. Çalışmada dört alt sektör ve 2012, 2013 ve 2014 yılı için toplamda 300 gözlem gerçekleştirilmiştir. Analizde kullanılan oran grupları, bu oranların hesaplanma yöntemleri ve ne ifade ettikleri tablolar yardımıyla açıklanmıştır. Tablo 1 de likidite oranları hesaplanma biçimi ve kullanım amacı yer almaktadır.

Tablo 1: Likidite Oranları

Likidite Oranları	Hesaplanış Şekli	Kullanılış Amacı
Cari Oran	Dönen Varlıklar/ Kısa Vadeli Borçlar	İşletmenin Kısa Süreli Borçlarını Ödeme Gücünü Ölçmek
Asit-Test Oranı	(Dönen Varlıklar-Stoklar) /Kısa Vadeli Borçlar	İşletmenin satışlarının durması durumunda Kısa Süreli Borçlarını Ödeme Gücünü Ölçmek
Nakit Oran	Hazır Değerler + Serbest Menkul Değerler/ Kısa Vadeli Borçlar	İşletmenin Satışlarının Durması ve Alacaklarını Tahsil Edememesi Durumunda Kısa Vadeli Borçlarını Ödeme Gücünü Ölçmek

Kaynak: (Andrew ve Schmidgall; 1993, Brealı ve diğ.; 1995, White, Sondhive Fried; 1997, Jagels ve Coltman; 2004, Önal, Karadeniz ve Koşan , 2006, Ceylan ve Korkmaz; 2008).

Tablo 2’de varlık kullanım (Faaliyet) oranları, hesaplanma biçimleri ve kullanım amaçları verilmektedir.

Tablo 2: Varlık Kullanım Oranları

Varlık Kullanım Oranları	Hesaplanış Şekli	Kullanılış Amacı
Stok Devir Hızı	Satışların Maliyeti /Ortalama Stok	İşletmenin stoklarının yılda kaç defa paraya dönüştüğünü ölçmek.
Stok Devir Süresi	360 / Stok Devir Hızı	İşletmenin stoklarını yılda kaç günde devrettiğini ölçmek.
Alacak Devir Hızı	Kredili Satış Tutarı /Ortalama Ticari Alacaklar	İşletmenin alacaklarının yılda kaç defa tahsil ettiğini ölçmek.
Alacak Devir Süresi	360/Alacak Devir Hızı	İşletmenin alacaklarını ne kadar sürede tahsil ettiğini ölçmek.
Varlık Devir Hızı	Net Satışlar/Ortalama Varlık Toplamı	İşletmenin varlık kullanımının etkinliğini ölçmek.
Ticari borç devir hızı	Satılan Malın Maliyeti /Ticari Borç	İşletmenin ticari borçlarını yılda kaç defa ödediğini ölçmek.
Ticari borç devir süresi	360/Ticari Borç Devir Hızı	İşletmenin ticari borçlarını kaç günde bir ödediğini ölçmek.
Nakit dönüşüm süresi	Alacak Devir Süresi + Stok Devir Süresi - Ticari Borç Devir Süresi	İşletmenin varlıklarını ne kadar sürede nakde

Kaynak: (Andrew ve Schmidgall; 1993, Brealı ve diğ.; 1995, White, Sondhive Fried; 1997, Jagels ve Coltman; 2004, Önal, Karadeniz ve Koşan , 2006, Ceylan ve Korkmaz; 2008).

Tablo 3'te finansal yapı oranları, hesaplama şekilleri ve kullanım amaçları yer almaktadır.

Tablo 3: Finansal Yapı Oranları

Finansal Yapı Oranları	Hesaplama Şekli	Kullanım Amacı
Kaldıraç Oranı	Yabancı Kaynak / Varlık Toplamı	İşletmenin varlıklarının ne kadarını yabancı kaynaklarla finanse edildiğini ölçmek.
Öz Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı	Öz kaynak / Toplam kaynak	İşletmenin varlıklarının ne kadarının öz sermaye ile finanse ettiğini ölçmek.
Toplam Yabancı Kaynakların Öz Kaynaklara Oranı	Toplam Yabancı Kaynak / Öz kaynak	İşletmenin borçları ile öz kaynak arasındaki ilişkiyi ölçerek firmanın finansal riskini belirlemek.
Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Kaynak Toplamına Oranı	KVYK / Toplam Kaynak	İşletmenin kaynak toplamı içerisinde kısa vadeli borçlarının ağırlığını ölçmek.
Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Kaynak Toplamına Oranı	UVYK / Toplam Kaynak	İşletmenin aktiflerinin ne kadarlık kısmının uzun vadeli borçlarla finanse edildiğini ölçmek.
Toplam Banka Kredileri / Toplam Yabancı Kaynak	Toplam Banka Kredileri / Toplam Yabancı Kaynaklar	Toplam yabancı kaynaklar içerisinde banka kredilerinin oranını göstermektedir.
Ticari Borçların Toplam Kaynaklara Oranı	Ticari Borç / Toplam Kaynak	Toplam kaynaklar içerisinde ticari borçların oranını göstermektedir.

Kaynak: (Andrew ve Schmidgall; 1993, Breal ve diğ.; 1995, White, Sondhive Fried; 1997, Jagels ve Coltman; 2004, Önal, Karadeniz ve Koşan, 2006, Ceylan ve Korkmaz; 2008).

Tablo 4'te karlılık oranları, hesaplanma şekilleri ve kullanım amaçları yer almaktadır.

Tablo 4: Karlılık Oranları

Karlılık Oranları	Hesaplanış Şekli	Kullanılış Amacı
Brüt Kar Marjı	Brüt Kar / Toplam Varlıklar	İşletmenin faaliyetlerinin etkinliğini ve fiyat politikasının başarısını ölçmek.
Net Kar Marjı	Net Kar / Toplam Varlıklar	İşletmenin finansman ve faaliyet giderleri ile ödemekle yükümlü olduğu vergi oranını göz önünde bulundurarak satışlar üzerinden sağladığı karlılığı ölçmek.
Öz Sermaye Karlılığı	Net Kar / Öz Sermaye	İşletme sahiplerinin veya ortaklarının firmaya koydukları sermayenin bir birimine isabet eden kar oranını ölçmek.
Faaliyet Karlılığı	Faaliyet Karı / Net Satış Tutarı	İşletmenin esas faaliyetlerinin ne ölçüde karlı olduğunu ölçmek.
Aktif Karlılık Oranı	Net Kar / Aktif Toplamı	İşletmede aktiflerin ne ölçüde karlı kullanıldığını ölçmek.
Dönem Karı / Net Satışlar	Dönem Karı / Net Satışlar	İşletmenin net satışlarının yüzde kaçının dönem karı olduğunu ölçmek.
Faiz Karşılama Oranı	FVÖK + Faiz Giderleri / Faiz Giderleri	İşletmenin ödemek zorunda olduğu faizleri yılda kaç defa kazanabildiğini ölçmek.

Kaynak: (Andrew ve Schmidgall; 1993, Brealı ve diğ.; 1995, White, Sondhive Fried; 1997, Jagels ve Coltman; 2004, Önal, Karadeniz ve Koşan , 2006, Ceylan ve Korkmaz; 2008).

4. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmanın amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular bu bölümde açıklanmaktadır. Farklılıkların daha iyi görülmesi amacıyla her bir orana ait ortalamalar

alt sektöre göre karşılaştırmalı olarak tablolarda verilmiştir. Yapılacak karşılaştırmalar bağlamında öncelikle turizm alt sektörlerinin aktif yapısının yüzdeler dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 5: Turizm Alt Sektörlerinin Aktif Yapısı

		Dönen Varlık %	Duran Varlık %	Aktif Toplamı %
Konaklama	2012	24,40	75,60	100
	2013	26,90	73,10	100
	2014	26,50	73,50	100
	Ort.	25,93	74,07	100
Y&İ	2012	47,80	52,20	100
	2013	41,70	58,30	100
	2014	42,40	57,60	100
	Ort.	43,97	56,03	100
Spor Eğlence	2012	21,90	78,10	100
	2013	26,40	73,60	100
	2014	26,70	73,30	100
	Ort.	25,00	75,00	100
Acente	2012	77,40	22,60	100
	2013	78,30	21,70	100
	2014	77,60	22,40	100
	Ort.	77,77	22,23	100

Türk turizm sektörünü oluşturan alt sektörlerin aktif yapısı incelendiğinde konaklama ve spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin ortalama %25 dönen varlık, %75 duran varlık yani sabit sermaye ağırlıklı işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörünün (Y&İ) aktif yapısı incelendiğinde duran varlıkların biraz daha fazla olmakla birlikte dönen varlıkların payıyla yakın seyrettiği görülmektedir. Seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörünün aktif yapısı bağlamında diğer üç sektörden

tamamen ayrıştığı analiz sonuçlarında dikkat çeken bir diğer noktadır. Seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri sektörünün ortalama % 22 duran varlık ve %78 dönen varlık ağırlıklı işletmelerden oluştuğu saptanmıştır. Bu bağlamda seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörü dışındaki turizm alt sektörlerinin sabit sermaye ağırlıklı işletmelerden oluştuğu yargısı kısmen desteklenmiş sayılmaktadır.

Tablo 6'da analize dâhil edilen alt sektörlerin likidite oranları yıllar itibarıyla karşılaştırılmalı olarak sunulmaktadır;

Tablo 6: Likidite Oranları

Likidite Oranları	Cari Oran	Likidite Oranı	Nakit Oran	
Konaklama	2012	0,99	0,83	0,50
	2013	1,09	0,92	0,54
	2014	1,16	0,98	0,53
	Ort.	1,08	0,91	0,53
Y&i	2012	1,25	0,99	0,32
	2013	1,05	0,81	0,27
	2014	0,99	0,69	0,21
	Ort.	1,10	0,83	0,27
Spor Ve Eğlence	2012	0,58	0,52	0,23
	2013	0,66	0,57	0,25
	2014	0,65	0,55	0,25
	Ort.	0,63	0,55	0,24
Acente	2012	1,10	0,61	0,10
	2013	1,06	0,64	0,14
	2014	1,02	0,70	0,16
	Ort.	1,06	0,65	0,13

Kısa vadeli borç ödeme gücünü gösteren likidite oranlarının sonuçları incelendiğinde en güçlü performans gösteren alt sektörün hizmeti faaliyetleri alt sektörü olduğu, en zayıf performansın ise spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörüne ait olduğu gözlenmektedir. Cari oran sonuçları incelendiğinde konaklama hizmetleri alt sektörü, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörü ve 2014 yılı haricinde yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörünün birbirine yakın bir performans ortaya koyduğu saptanmıştır. Buna karşın spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörünün cari oranının analiz sürecinde ortalama olarak 1'in altında gerçekleştiği ve bu alt sektördeki işletmelerin negatif işletme sermayesiyle çalıştıkları ve bu bağlamda kısa vadeli borçlarını karşılayacak dönen varlıklarının olmadığı sonucuna varılmıştır. Cari orandan daha hassas bir oran olan ve işletmelerin stokları dışında sahip olduğu dönen var-

lıklarla kısa vadeli yükümlülüklerini karşılayabilme kapasitesi ölçen likidite oranları incelendiğinde bütün alt sektörlerin likidite oranlarının 1'in altında gerçekleştiği ve bu bağlamda stokların satışa dönüştürülebilmesi durumunda kısa vadeli yükümlülüklerin karşılanmasında sorunlar olabileceği sonucuna varılmıştır. Kısa vadeli borç ödeme gücünü ölçmede kullanılan en hassas oran olarak kabul edilen nakit oran bağlamında incelendiğinde ise konaklama hizmeti faaliyetleri alt sektörü, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü ve spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörünün bu oran bağlamında istenen %20'nin üzerinde değerlere sahip oldukları belirlenmiştir. Buna karşın seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörünün nakit oran bağlamında oldukça düşük bir ortalama performans gösterdiği belirlenmiştir. Likidite oranları analiz sonuçlarına genel olarak bakıldığında cari oran ve likidite oranı bağlamında alt

sektörlerin tamamında söz konusu oranların kabul gören standartların altında performans sergilediği, nakit oran bağlamında da üç alt sektörün standardın üzerinde bir performans sergilediği belirlenmiştir. Bu bağlamda zaten yüksek risk olan bir alanda faaliyet gösteren turizm alt sektörlerinin yaşanabilecek herhangi bir durgunlukta veya krizde kısa vadeli borçlarını ödemede sıkıntılarla karşılaşabilecekleri analiz sonucunda elde edilen önemli bulgular arasındadır. Bununla beraber alt sektörler arasında kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünün konaklama hizmetleri alt sektöründe en yüksek, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektöründe en düşük olduğu söylenebilmektedir. Likidite analizinin sonuçları Kim ve Ayoun (2005) ve Bhamorasathit ve Katawadee (2014) çalışmalarını ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 7’de analize dahil edilen turizm alt sek-

törlerinin varlık kullanım oranları yıllar itibariyle karşılaştırılmalı olarak sunulmaktadır.

Tablo 7’deki varlık kullanım oranları incelendiğinde, stokların satışlara dönüşüm hızı bağlamında yiyecek-içecek hizmetleri alt sektörü ile spor ve eğlence hizmetleri alt sektörünün en başarılı alt sektörler olduğu görülmektedir. Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri ve spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerine bakıldığında stoklarını yılda 12 defa satışa dönüştürdüğü görülmektedir. Buna karşın konaklama hizmetleri alt sektörü ve seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alt sektöründe stokların yılda ortalama 5 defa satışa dönüştüğü belirlenmiştir. Alacak devir hızı açısından ise en başarılı alt sektörün yiyecek-içecek hizmetleri alt sektörü olduğu görülmektedir. Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektöründe alacakların analiz döneminde ortalama yılda 8 defa tahsil ettiği saptanmıştır.

Tablo 7: Varlık Kullanım Oranları

Varlık Kullanım Oranları	SDH	ADH	TBDH	Aktif DH	
Konaklama	2012	5,90	7,08	4,68	0,34
	2013	4,87	5,71	3,54	0,31
	2014	5,18	5,21	3,77	0,31
	Ort.	5,32	6,00	4,00	0,32
Y&i	2012	14,53	9,37	6,79	1,67
	2013	14,22	8,59	6,06	1,52
	2014	8,98	6,98	5,59	1,30
	Ort.	12,57	8,31	6,15	1,50
Spor ve Eğlence	2012	15,44	5,82	4,99	0,46
	2013	11,51	4,12	4,62	0,47
	2014	9,64	4,61	3,18	0,51
	Ort.	12,20	4,85	4,26	0,48
Acente	2012	5,29	7,30	4,43	1,99
	2013	5,47	6,56	3,78	1,86
	2014	6,38	5,87	4,62	1,72
	Ort.	5,72	6,57	4,28	1,86

Ticari borçların ödenme çabukluğunu gösteren ticari borç devir hızı oranı incelendiğinde ise alt sektörler içinde ticari borçlarını en hızlı ödeyen alt sektörün, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Diğer alt sektörlerin ise ticari borçlarını genel olarak ortalama da aynı hızda ödedikleri belirlenmiştir. Aktiflerin kullanılma verimliliğini ölçen aktif devir hızı oranına bakıldığında ise en yüksek performansın 1,86 ortalama değer ile seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörüne ait olduğu görülmektedir. Seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektöründen sonra yiyecek ve

içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü 1,50 ortalama değeriyle ikinci sırada yer almaktadır. Konaklama hizmetleri alt sektörü ise aktif devir hızı bağlamında en düşük performansı sergilemektedir. Bunun nedeninin bu alt sektördeki sabit sermaye yoğunluğu olduğu düşünülmektedir.

Tablo 8’de analize dâhil edilen alt sektörlerin nakit dönüşüm sürelerinin hesaplanmasında kullanılan alacak devir süresi (ADS), stok devir süresi (SDS), ticari borç devir süresi (TBDS) ve nakit dönüşüm süreleri (NDS) yıllar itibariyle karşılaştırılmalı olarak sunulmaktadır.

Tablo 8: Nakit Dönüşüm Süresi

Nakit Dönüşüm Süresi (Gün)		ADS	SDS	TBDS	NDS
Konaklama	2012	51,57	61,83	77,96	35,44
	2013	63,88	74,99	103,08	35,79
	2014	70,10	70,43	96,74	43,79
	Ort.	61,85	69,08	92,59	38,34
Y&i	2012	38,97	25,13	53,73	10,37
	2013	42,51	25,67	60,20	7,98
	2014	52,32	40,66	65,31	27,66
	Ort.	44,60	30,49	59,75	15,34
Spor ve Eğlence	2012	62,68	23,64	73,15	13,16
	2013	88,55	31,72	79,03	41,23
	2014	79,15	37,85	114,92	2,08
	Ort.	76,79	31,07	89,04	18,82
Acene	2012	50,03	68,95	82,36	36,62
	2013	55,65	66,70	96,51	25,84
	2014	62,20	57,19	79,08	40,32
	Ort.	55,96	64,28	85,98	34,26

Sektörlerin nakit dönüşüm süreleri incelendiğinde nakit dönüşüm süresi en kısa olan alt sektörlerin yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri ile spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörleri olduğu gözlenmektedir. Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektöründe faaliyetlerin sürdürebilmesi için analiz sürecinde ortalama 15 günlük nakde ihtiyaç duyulmaktadır. Spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektöründe ise faaliyetlerin sürdürebilmesi için analiz sürecinde ortalama 18 günlük nakde ihtiyaç duyulmaktadır. Konaklama hizmetleri alt sektöründe faaliyetlerin sürdürebilmesi için analiz sürecinde ortalama 38 günlük nakde ihtiyaç duyulurken, seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alt sektörü 34 günlük nakde ihtiyaç duymaktadır.

Dolayısıyla yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri ve spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin, konaklama hizmetleri ile seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alt sektörlerine göre daha düşük olarak nakit ihtiyacı içinde oldukları söylenebilir. Nakit dönüşüm süresinin uzaması işletmenin faaliyetlerini devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu çalışma sermayesi ihtiyacının da artacağına işaret etmesi bağlamında önem arz etmektedir. Bu bağlamda söz konusu sürenin olabildiğince kısa olması genelde tercih edilen bir durumdur.

Tablo 9’ da analize dahil edilen alt sektörlerin finansal yapılarının analizinde kullanılan oranların sonuçları yıllar itibariyle karşılaştırılmalı olarak sunulmaktadır.

Tablo 9: Finansal Yapı Oranları

Mali Yapı	Kaldıraç Oranı	Öz Kaynak Oranı	YK/ÖK	UVY K/TK	KVYK/T K	Banka Kredisi/TYK	Ticari Borç/TK
Konaklama	2012	0,59	0,41	1,42	0,34	0,25	0,61
	2013	0,67	0,33	2,03	0,42	0,25	0,64
	2014	0,69	0,31	2,23	0,46	0,23	0,68
	Ort.	0,65	0,35	1,89	0,41	0,24	0,64
Y&i	2012	0,60	0,40	1,48	0,21	0,38	0,38
	2013	0,70	0,30	2,33	0,30	0,40	0,48
	2014	0,74	0,26	2,81	0,31	0,43	0,44
	Ort.	0,68	0,32	2,21	0,28	0,40	0,43
Spor ve Eğlence	2012	0,65	0,35	1,83	0,27	0,37	0,25
	2013	0,70	0,30	2,29	0,30	0,40	0,30
	2014	0,75	0,25	3,05	0,34	0,41	0,29
	Ort.	0,70	0,30	2,39	0,30	0,40	0,28
Acente	2012	0,82	0,18	4,57	0,12	0,70	0,26
	2013	0,85	0,15	5,54	0,11	0,74	0,28
	2014	0,86	0,14	5,93	0,10	0,76	0,34
	Ort.	0,84	0,16	5,35	0,11	0,73	0,29

Turizm alt sektörlerinin finansman yapısını gösteren oranlara ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde öncelikle ağırlıklı olarak yabancı kaynağı tercih ettikleri görülmektedir. Dört alt sektör bağlamında analiz sürecinde ortalama da en yüksek yabancı kaynak kullanan alt sektörün %84'lük ortalamayla seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Konaklama hizmetleri alt sektörünün ise %65'lik kaldıraç oranıyla diğer alt sektörler içerisinde en düşük yabancı kaynak kullanan alt sektör olduğu belirlenmiştir. Yine analiz sürecinde alt sektörlerin yabancı kaynak kullanımının artış eğilimi içerisinde oldukları görülmektedir. Bu durum alt sektörlerin finansman riskini artıran bir unsur olarak önem arz etmektedir. Yabancı kaynak tercihleri vade bakımından incelendiğinde ise konaklama hizmetleri alt sektörü dışındaki diğer alt sektörlerde kısa vadeli yabancı kaynağın ağırlıklı tercih edildiği gözlenmektedir. Söz konusu bulgu incelendiğinde sabit sermaye ağırlıklı olan konaklama hizmetleri alt sektöründe uzun vadeli yabancı kaynak kullanımı ile dönen varlık ağırlıklı seyahat acenteciliği ve tur opera-

törlüğü alt sektöründe kısa vadeli yabancı kaynak kullanımının fazla olması normal karşılanabilir. Buna karşın yine sabit sermaye yoğun olan yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri ve spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinde kısa vadeli finansman kaynağının tercih edilmesi varlık ve kaynak yapısında bir uyumsuzluğu işaret etmektedir. Bu bağlamda yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri ile spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinde uzun vadeli finansman kaynağı yaratmak konusunda sıkıntıları olduğu ve bu alt sektörlerin riskli bir finansman stratejisi izledikleri düşünülmektedir. Turizm alt sektörlerinde kullanılan yabancı kaynağın türleri incelendiğinde ise en fazla banka kredisinin konaklama hizmetleri ile yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörlerinde kullanıldığı görülmektedir. Alt sektörler bağlamında en fazla ticari kredi kullanan alt sektörün seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alt sektörü olduğu görülmektedir.

Tablo 10'da analize dahil edilen alt sektörlerin karlılık analizi sonuçları yıllar itibarıyla karşılaştırılmalı olarak sunulmaktadır.

Tablo 10: Karlılık Oranları

	Karlılık Oranları	Brüt Kar Marjı	Net Kar Marjı	Faaliyet Karı/Net Satış	Dönem Karı/Net Satış	Öz Sermaye Karlılığı	Aktif Karlılığı	Faiz Karşılama Oranı
Konaklama	2012	0,33	0,11	0,13	0,13	0,09	0,04	2,98
	2013	0,34	-0,06	0,14	-0,05	-0,06	-0,02	0,60
	2014	0,32	0,08	0,13	0,09	0,07	0,02	2,07
	Ort.	0,33	0,04	0,13	0,06	0,04	0,01	1,88
Y&i	2012	0,13	0,03	0,01	0,04	0,14	0,06	4,96
	2013	0,11	-0,01	0,00	0,00	-0,05	-0,01	0,89
	2014	0,10	-0,01	0,00	-0,01	-0,07	-0,02	1,67
	Ort.	0,11	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	2,51
Spor ve Eğlence	2012	0,14	-0,17	-0,16	-0,16	-0,22	-0,08	-1,79
	2013	0,16	-0,22	-0,15	-0,21	-0,34	-0,10	-2,76
	2014	0,24	-0,10	-0,04	-0,10	-0,21	-0,05	-0,41
	Ort.	0,18	-0,16	-0,11	-0,16	-0,26	-0,08	-1,66
Acente	2012	0,08	0,02	0,02	0,02	0,17	0,03	2,75
	2013	0,08	0,01	0,03	0,02	0,15	0,02	2,41
	2014	0,08	0,01	0,02	0,01	0,08	0,01	2,13
	Ort.	0,08	0,01	0,03	0,02	0,13	0,02	2,43

Karlılık oranları, faaliyetler sonucunda karlı çalışılıp çalışılmadığı ve yönetimin etkinliğini ölçmektedir. Turizm alt sektörlerinin karlılık oranları sonuçları incelendiğinde faaliyetlerin karlılığı ve yönetimin etkinliği bağlamında dört alt sektörde düşük performans gösterdiği belirlenmiştir. Karlılık performansı bağlamında alt sektörler içerisinde en iyi performans gösteren alt sektörün konaklama hizmetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörünün ise analiz sürecinde kar yaratamadığı ve en kötü performansa sahip olduğu görülmektedir. Analizin yapıldığı yıllar içerisinde 2013 yılındaki karlılığın, bütün alt sektörler bağlamında 2012-2014 yıllarına göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Aktif karlılığına bakıldığında ise turizm alt sektörlerinde yıllar itibarıyla bir düşüş yaşandığı ve çok düşük bir

performansa sahip olduğu gözlenmektedir. Öz sermaye karlılığı bakımından ise seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alt sektörünün her bir birimlik özsermayeye karşılık ortalama %13'lük bir net karla en iyi performans gösteren alt sektör olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun temel nedeni ise bu alt sektörün yüksek bir net kar elde etmesinden ziyade düşük bir özsermaye ile faaliyetlerini sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. Faiz kazanç gücü analiz sonuçları incelendiğinde turizm alt sektörlerinde düşük bir faiz kazanma gücü olduğu görülmekte hatta spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörünün negatif faiz kazanç gücüne sahip olduğu görülmektedir. Faiz karşılama oranı bağlamında spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörünün negatif faiz kazanma gücüne sahip olması, bu alt sektördeki işletmelerin

ödemeleri gereken faizleri karşılayacak karı yaratamadıkları ve gelecekte söz konusu alt sektörün daha yüksek maliyetle borçlanmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son zamanlarda dünyada yaşanan finansal krizler, işletmelerin planlama ve denetim unsurlarına daha fazla önem vermesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İşletmelerin planlama ve denetim işlevlerinin yerine getirilmesi ve sağlıklı yönetsel kararlar alabilmesi açısından finansal analiz büyük öneme sahiptir. İşletme yönetiminin yanı sıra, yatırımcılar sahip oldukları fonları en iyi nasıl değerlendirileceğine yönelik sorularının cevabı olacak bilgiyi yine finansal performans değerlendirmesi ile elde edebilme imkânına kavuşacaklardır. Finansal performans analizi işletmelerin sağlıklı karar alma, planlama ve denetim işlevlerini etkin biçimde yürütmelerine imkan sağlamaktadır. Diğer yandan işletmelere kredi veren taraflar geri ödenme risklerini minimum düzeyde tutarak kredi sağlama imkânı bulunan işletmelerin saptanmasında finansal performans değerlendirmesi sonuçlarından yararlanabilmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinde turizm sektörünün gelir yaratmak konusunda gayri safi milli hasıla içerisinde önemli bir payı olduğu bilinmektedir. Turizm işletmeleri, talebin sürekli değiştiği buna karşın sabit sermaye yatırımlarının genel olarak yüksek gerçekleştiği, risk ve belirsizliğin her zaman mevcut olduğu, operasyonel maliyetlerin kontrolünün her geçen gün zorlaştığı, kâr marjlarının düşük olduğu ve döviz kuru riskinin yüksek olduğu bir sektörde faaliyet göstermektedirler. Bununla birlikte turizm sektörü kendi içinde birbirine bağlı çok sayıda alt sektörü içeren büyük bir yapıdan oluşmaktadır. Bu bağlamda sektörlerin farklı yapılarda ve kendilerine has özellikler taşımaları turizm sektörünün daha kırılğan ve karmaşık bir hal almasına neden ol-

maktadır. Turizm işletmelerinin sabit sermaye yatırımlarının yüksek olması, devlet teşviklerinin son yıllarda azalması, uzun dönemli fon bulma konusundaki sorunlar ve son yıllarda yaşanan finansal krizler ve 2016 yılında Rusya ile yaşanan siyasi kriz turizm işletmelerinin finansal yapılarına daha fazla önem vermelerini gerekli hale getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı; turizm sektörünü oluşturan; konaklama hizmeti faaliyetleri, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri, seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri ve spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin 2012, 2013 ve 2014 yıllarındaki performanslarının oran analizi yöntemiyle karşılaştırmalı olarak ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) sektör bilançolarından yararlanılarak alt sektörlerin her biri ve her yıl için 4 oran grubunda en sık kullanılan 25 adet oran seçilmiş ve analize tabi tutulmuştur.

Yapılan analizler sonucunda turizm alt sektörlerinde likidite analizi sonuçları incelendiğinde en iyi performansın konaklama alt sektörüne ait olduğu belirlenmiştir. Likidite analizi bağlamında en zayıf performans gösteren alt sektörün ise spor ve eğlence sektörü olduğu saptanmıştır. Çalışma sonucunda likidite analizi kapsamında elde edilen bulgular Kim ve Ayoun (2005) çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. Yine likidite analizi sonuçları literatürde kabul gören standartların altında olması bağlamında Bhamorasathit ve Katawandee (2014) çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Analize dahil edilen turizm alt sektörlerinin seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörü başta olmak üzere meydana gelecek bir krizde kısa vadeli borçlarını ödemedeki sıkıntılarla karşılaşabilecekleri çalışmanın önemli sonuçları arasında yer almaktadır. Kısa vadeli borç ödeme gücünü arttırmak konusunda turizm alt sektörlerinin faktoring veya leasing gibi kaynaklara veya uzun vadeli borçlara yönelmeleri tavsiye edilebilir.

Varlık kullanım analizi bağlamında yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri ile spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin en iyi performans gösteren alt sektörler oldukları belirlenmiştir. Söz konusu sonuç Kim ve Ayoun (2005)'un yaptıkları çalışmayla örtüşmektedir. Analizin yapıldığı yıllar itibariyle varlık kullanımında en düşük performansın konaklama hizmetleri alt sektörüne ait olduğu saptanmıştır. Turizm alt sektörlerinin varlık etkinliğini arttırmak yönünde stok ve alacak politikaları ile varlık yatırım politikalarını gözden geçirmeleri gereğinden fazla varlık yatırımı yapmayarak performanslarını arttırmaları tavsiye edilebilir.

Alt sektörlerin nakit dönüşüm süreleri incelendiğinde nakit dönüşüm süresi en kısa olan alt sektörlerin yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü ile spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Buna karşın en uzun nakit dönüşüm süresinin ise başta konaklama hizmetleri alt sektörüne daha sonra seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörüne ait olduğu belirlenmiştir. Nakit dönüşüm süresinin uzaması işletmenin faaliyetlerini devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu çalışma sermayesi ihtiyacının da artacağına işaret etmesi bağlamında önem arz etmektedir. Bu bağlamda yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü ile spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörlerinin, konaklama hizmetleri ile seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörlerine göre daha düşük oranlarda çalışma sermayesi finansmanına ihtiyaç duydukları saptanmıştır. Turizm alt sektörlerinin finansman ihtiyaçlarını azaltabilmek adına ticari borç devir süreleri ile stok ve alacak süreleri toplamını birbirine oldukça yakın tutacak bir politika izlemeleri tavsiye edilebilir.

Turizm alt sektörlerinin finansman yapısı incelendiğinde ağırlıklı olarak yabancı kaynağı tercih ettikleri saptanmıştır. Kaynak tercihi konusundaki sonuçlar Küçükaltan ve Açıköz (2011)'ün ça-

lışmalarıyla benzerlik gösterirken, Kahiloğulları ve Karadeniz'in (2015) halka açık turizm işletmeleri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmayla farklılık göstermektedir. Kahiloğulları ve Karadeniz (2015), çalışmalarında halka açık turizm işletmelerinin 2011-2013 yıllarında ağırlıklı olarak öz kaynak ile finansmanı tercih ettiklerini saptamışlardır. Bu bağlamda Borsa İstanbul'da işlem gören turizm işletmelerinin ağırlıklı olarak öz kaynak, halka açık olmayan turizm işletmelerinin ise yabancı kaynak yoluyla finansmanı tercih ettiği söylenebilir. Bu durum halka açık turizm işletmelerinin hisse senetlerini halka ihraç etme imkanlarının olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Turizm alt sektörlerinin yabancı kaynak ile finansman oranlarının yüksek olması bu alt sektörlerin finansal riskini artıran bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Özellikle küresel veya bölgesel bağlamda ortaya çıkabilecek krizlerin (örneğin Rusya ile yaşanan uçak düşürme krizi) talebin daralmasına ve yabancı kaynak yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde sorunlar yaratabileceği düşünülmektedir. Yabancı kaynak tercihleri vade bakımından incelendiğinde ise kısa vadeli yabancı kaynağın ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç Karadeniz ve diğerleri (2012)'nin çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Bu bağlamda Seyahat acentesi ve tur operatörlüğü faaliyetleri alt sektörü dışındaki sektörlerin varlık yapılarının sabit sermaye ağırlıklı olmaları sebebiyle kısa vadeli finansman kaynağının tercih edilmesi varlık ve kaynak yapısında bir uyumsuzluğa işaret etmektedir. Özellikle yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörü ile spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektöründe uzun vadeli finansman kaynağı yaratmak konusunda sıkıntılar olduğu, kaynak tercihlerinin ağırlıklı olarak banka kredisi ve ticari borçtan oluştuğu çalışmanın sonucunda elde edilen önemli bulgular arasındadır. Turizm alt sektörlerinin varlık ve kaynak yapılarını dengeleyebilmeleri konusunda faktöring ve leasing kullanmaları ve sermaye piyasalarına açılarak

kaynak çeşitliliğini artırmaları tavsiye edilebilir.

Karlılık analizi sonucunda, faaliyetlerin karlılığı ve yönetimin etkinliği bağlamında en iyi performans gösteren alt sektörün konaklama hizmetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Buna karşın spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektörünün faaliyetleri sonucunda kar yaratmadığı, borçlarının faizlerini karşılayamadığı ve en kötü performansa sahip alt sektör olduğu saptanmıştır. Ayrıca spor ve eğlence sektörünün maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklı faaliyet karı yaratmadığı önemli bulgular arasında yer almaktadır. Karlılık analizi sonuçları Kim ve Ayoun (2005)'un çalışmalarıyla örtüşmektedir. Spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri alt sektöründe maliyetlerin çok yüksek tutarlarda gerçekleşmesinin karın yaratılması önündeki temel engel olduğu görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu sektörün maliyet politikalarında iyileştirmelere gidilerek veya satış ve fiyat politikalarını değiştirerek karlılığı arttırmaları yönünde tavsiye de bulunulabilir.

Çalışma sonucunda Türk turizm alt sektörlerinin finansal performanslarının oran grupları arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Likidite analizi sonuçları incelendiğinde en iyi performansın konaklama alt sektörüne ait olduğu belirlenmiştir. Varlık kullanım analizi bağlamında en iyi performansın yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri alt sektörüne ait olduğu saptanmıştır. Nakit dönüşüm süresi bağlamında en iyi performansa sahip alt sektörün yiyecek ve içecek hizmeti faa-

liyetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir. Karlılık analizi bağlamında ise en iyi performans gösteren alt sektörün konaklama hizmetleri alt sektörü olduğu belirlenmiştir.

Turizm alt sektörlerinin finansal performans göstergelerinin gerek yıllar itibariyle gerekse alt sektörler bağlamında değişkenlik göstermesi, alt sektörlerin farklı dinamiklerinin olmasının ve turizm sektörünün dış etkenlere karşı olan hassasiyetinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Analiz sonuçları bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde Türk turizm alt sektörlerinin karşılaştırmasının yapıldığı bir çalışmaya tarafımızca rastlanmamıştır. Bu kapsamda çalışmanın literatüre sağlayacağı katkı ve turizm sektörünün finansal performansını ortaya koyması ve eksiklerini tespit etmesi bağlamında önem arz ettiği düşünülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular neticesinde turizm alt sektörlerinin stok ve alacak politikalarını iyileştirmeleri, finansal kaynak çeşitliliğini artırma, risklerden korunma ve maliyetleri azaltma yönünde girişimlerde bulunmaları önerilmektedir. Çalışma sınırlı bir süreyi ve gönüllülük esasına dayalı olarak finansal tablolarını TCMB ile paylaşan işletmelerin oluşturduğu alt sektörleri kapsamaktadır. İleride yapılacak çalışmalar daha uzun süre ve farklı sektörleri kapsayacak şekilde gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte farklı finansal analiz tekniklerinin kullanılması ile gerçekleştirilecek çalışmaların daha geniş bir karşılaştırmaya imkân verebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜÇ Öztin, Finansal Yönetim, Avcıol Basım-Yayın, İstanbul, 1998.
- ANDREW William P., SCHMİDGALL Raymond S., Financial Management For The Hospitality Industry, AH&MA., 1993.
- ANTZOULATOS Angelos A., APERGİS Nicholas, TSOUMAS Chris, "Financial Structure and Industrial Structure", Bulletin of Economic Research, 2012, Volume:63, Issue:2, s.109-139.
- ARSLAN Özgür, "A Study on the Capital Structure of the Turkish Real Sector Firms", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2005, Volume:33, s.103-118.
- AYDENİZ E. Şule, "Makroekonomik Göstergelerin Firmaların Finansal Performans Ölçütleri Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: İMKB'ye Kote Gıda ve İçecek İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 2009, Cilt:27, Sayı:2, s.263-277.
- BAKIR Hasan, ŞAHİN Cumhur, Yöneticiler İçin Finansal Tablolar Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009.
- BHAMORASATHIT Slisa, KATAWANDEE Punthumadee, "Ratio Analysis of Publicly Traded Hotel Companies Listed on The Stock Exchange of Thailand (Set)", ASBBS Proceedings, 2014, Volume:21, Issue:1, s.92-96.
- BİCHON Pascal, "Europe: Refinancing A Hotel in Today's Restricted Debt Markets", <http://www.hvs.com/article/4307/europe-refinancing-a-hotel-in-todays-restricted-debt/> (Erişim: 20.03.2016).
- BREALEY Richard A., MYERS Stewart C., MARCUS Alan J., Fundamentals of Corporate Finance, TheMcGraw-HillCompanies, Inc., Boston, 2001.
- CEYLAN Ali, KORKMAZ Turhan, İşletmelerde Finansal Yönetim, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2008.
- CİVAN Mehmet, CENGER Hatice, "Borsada İşlem Gören Turizm İşletmelerinin Finansal Yapı ve Karlılık Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi", 17. Finans Sempozyumu, s.354-363, 2013.
- DEĞİRMEN Süleyman, GÜNDOĞDU Yıldız, "Türkiye'de İhracat Yapan Firmaların Finansman Stratejileri", Business and Economics Research Journal, Cilt:1, Sayı:4, s.1-18. 2010.
- ECER Fatih, GÜNAY Fatih, "Borsa İstanbul'da İşlem Gören Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Ölçülmesi", 2014, Cilt:25, Sayı:1, s.35-48.
- ELMAS Bekir, Finansal Tablolar Analizi: TMS/TMRS'ye Göre Kaleme Alınmış Piyasadan Gerçek Örnekler Üzerinden Analizler, Nobel Akademik yayıncılık eğitim danışmanlık, Ankara, 2015.
- FRITSCH Charles H., IVY Laurie, "The New Reality of Hotel Financing", Hotel Brokers International: http://hbi-hotels.com/user_storage/New%20Reality%20of%20Hotel%20Financing.pdf (Erişim: 20.03.2016).
- GENÇTÜRK Mehmet, DALĞAR Hüseyin, YILMAZ Tayfun, "Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Kararlarına Etkileri: İMKB'de İşlem Gören İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2011, Cilt:12, Sayı:1, s.187-207.
- GÖKÇE Dinçer, "Hürriyet Ekonomi Haberleri", <http://www.hurriyet.com.tr/silkar-turizm-iflas-erteleme-istedi-26595353> (Erişim: 03.16.2015).
- JAGELS Martin G., COLTMAN Michael M., Hospitality Management Accounting, John Wiley&Sons, Inc., New Jersey, 2004.
- KAHİLOĞULLARI Selda, KARADENİZ Erdinç, "Halka Açık Konaklama Şirketlerinin Finansal Yapılarının Analizi: Uluslararası Bir Karşılaştırma", Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 2015, Sayı:2, s.531-548.
- KARADENİZ Erdinç, KAHİLOĞULLARI Selda, "Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Finansal Oranların Kullanımı: Akdeniz Bölgesi'nde Bir Araştırma. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi", 2013, Cilt: 9, Sayı: 1, S.84-107.
- KARADENİZ Erdinç, İSKENDEROĞLU Ömer, KANDIR Serkan Y., ÖNAL Yıldırım B., "Türkiye Cumhuriyet

Merkez Bankası Sektör Bilançoları Yardımıyla Oteller ve Lokantalar Sektörünün Finansman Kararlarının İncelemesi”, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 2012, s.17-28.

KIM Woo. G., AYOUN Baker, “Ratio Analysis For The Hospitality Industry: A Cross Sector Comparison Of Financial Trends In The Lodging, Restaurant, Airline, And Amusement Sectors”, The Journal of Hospitality Financial Management, 2005, Volume: 13 Issue: 1, s.59-78.

KÜÇÜKALTAN Derman, AÇIKGÖZ Ali F., “Uluslararası Otel İşletmelerinin Finansmanı:Martı Otel İşletmeleri AŞ Örneği”, NKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2011, Cilt: 2, Sayı: 2, s.1-28.

KÜÇÜKALTAN Derman, ESKİN İlknur, “Türkiye’deki Otel İşletmelerine Bir Finansman Modeli Olarak Teşvikler”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2008, Cilt:10, Sayı:2, s.158-172.

KÜÇÜKÖZMEN Coşkun C., OĞUZ Dilek, “BASEL II’ye Geçiş Sürecinde KOBİ’lerin Finansman Sorunları: Konya İli Örneği”, BASEL II’ye geçiş Sürecinde Kobilerde Genel Durum Değerlendirmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 2008, s.41-57.

KORKMAZ Turhan, CEYLAN Ali, Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010.

LANGEMEIER Michael R., “Financial Ratios Used in Financial Management”, Farm Management Guide, ABD: Kansas State University, 2004.

MET Önder, Turizm ve Ağırlama İşletmelerinde Finansal Analiz ve Bir Uygulama, Detay Yayıncılık, Ankara, 2013.

ÖNAL Yıldırım B., KARADENİZ Erdiç, Koşan Levent, “Finansal Analiz Tekniklerinin Otel İşletmelerinde Stratejik Yönetim Aracı Olarak Kullanımına İlişkin Teorik Bir Değerlendirme”, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 2006, s.16-25.

RIOJA Felix, VALEV Neven, “Financial Structure and Capital Investment”, Applied Economics, 2012, 44(14), s.1783-1793.

SALAMEH Hussein M., AL-ZUBI Khaled A., Al-ZU’BI Bashar, “Capital Structure Determinants and Financial Performance Analytical Study in Saudi Arabia Market 2004-2009”, International Journal of Economic Perspectives, 2012, Volume: 6, Issue: 4, s.18-33.

SAYILGAN Güven, UYSAL Bahadır, “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sektörel Bilançoları Kullanılarak Sermaye Yapısını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Analiz: 1996-2008”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2011, Cilt: 66, Sayı: 4, s.101-124.

SCHMIDGALL Raymond S., DEFRANCO Agnes L., “Ratio Analysis: Financial Benchmarks For The Club Industry”, The Journal of Hospitality Financial Management, 2004, Volume:12, Issue:1, s.1-14.

SERRASQUEIRO Zelia, NUNES Paulo M., “Financing Behaviour of Portuguese SMEs in Hotel Industry”, International Journal of Hospitality Management, 2014, Volume: 43, s.98-107.

SINGH A. J., SCHMIDGALL Raymond S., “Use of Ratios By Financial Executives in The US Lodging Industry”, The Journal of Hospitality Financial Management, 2001, Volume:9, Issue:1, s.27-44.

SWAIN R. N., PATNAİK Chandra Mohan B., “Financial Structure Analysis of Indian Companies: A Review of Literature”, Asia Pacific Journal of Research in Business Management, 2013, Volume: 4, Issue: 1, s.87-94.

ŞAMİLOĞLU Famil, AKGÜN Ali İ., Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Finansal Tablolar Analizi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2015.

WHITE I. Gerald, SONDHİ C. Ashwinpaul, FRIED Dov, The Analysis and Use of Financial Statements, John Wiley&Sons Inc., New York, 1997.

TOROSLU M. Vefa, DURMUŞ Cem N., Finansal Tablolar Analizi: Kavramlar - Analiz Teknikleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

AVRUPA BİRLİĞİ MUHASEBE YÖNERGESİ (2013/34) VE UFRS, US GAAP, ALMAN GAAP KARŞILAŞTIRMASI KAPSAMINDA TÜRKİYE'DEKİ MUHASEBE UYGULAMALARI*

Doç. Dr. Volkan DEMİR**

Ece GÜR***

Makale Gönderim Tarihi : 01.06.2016 / Kabul Tarihi : 28.07.2016

ÖZ

Çalışmamızda; AB Yönergesi (2013/34/EU) incelenerek yönergedeki değerlendirme ilkelerinden hareketle, stoklar, maddi duran varlıklar, maddi olmayan varlıklar, finansal varlık ve borçlar UFRS, KOBİ'ler için UFRS, US GAAP ve Alman GAAP kapsamında incelenmiş ve ülkemizdeki yasal (vergi esaslı) değerlendirme ilkeleri ile karşılaştırılmıştır. Çalışmamızda amaç, konunun incelenerek ülkemizde özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için hazırlanacak veya esas alınacak finansal raporlama seti için bazı görüşleri ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: AB Yönergesi, UFRS, KOBİ'ler için UFRS, US GAAP, Alman GAAP

DIRECTIVE OF EU ON ACCOUNTING (2013/34) AND ACCOUNTING PRACTICES IN TURKEY WITH THE SCOPE OF THE COMPARISON OF IFRS, US GAAP AND GERMAN GAAP

ABSTRACT

In this study; EU Directive (2013/34/EU) is examined and with reference to valuation principles of this directive, inventory, property, plant and equipment, intangible assets, financial assets and liabilities are studied within the scope of IFRS, IFRS for SMEs, US GAAP and German GAAP and compared to statutory (tax-based) valuation principles. The purpose of this study is to examine the subject and put forward several views for the financial reporting set that will be prepared and taken as a basis for small and medium sized entities in our country.

Keywords: EU Directive, IFRS, IFRS for SMEs, US GAAP, German GAAP

* Bu çalışma Galatasaray Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmektedir. (Proje Numarası: 15.102.001)

** Galatasaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi (vdemir@gsu.edu.tr)

*** Galatasaray Üniversitesi, SBE, İşletme Doktora Programı

1. GİRİŞ

Yıllardan beri Avrupa Birliği (Avrupa Ülkeleri) için yürürlükte olan, 4. Yönerge (78/660/EEC) ile 7. Yönerge (83/349/EEC) birleştirilmiş ve tek bir muhasebe yönergesi oluşturulmuştur. 26 Haziran 2013 tarihli AB Yönergesi: 2013/34/EU – “Şirketler için Finansal Raporlama Yükümlülükleri”, Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu çalışmanın amacı, yürürlüğe giren yeni yönergenin muhasebe uygulamalarına getirdiklerini; yönergede de belirtilen önemli bilanço kalemleri üzerinden, UFRS (Tam Set ve KOBİ’ler için UFRS’nin 2. versiyonu), Amerikan Muhasebe Standartları (US GAAP), Alman Muhasebe Standartları (Alman GAAP) kapsamında inceleyerek, ülkemizdeki muhasebe uygulamalarını değerlendirmek ve ortaya çıkacak durum ile ilgili öneriler geliştirmektir.

2. Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34)

2.1. Yönergenin Amacı ve Oluşum Süreci

Avrupa Birliği bünyesinde yıllık finansal tablolar için 4. Yönerge (78/660/EEC) 1978’den itibaren, konsolide finansal tablolar için 7. Yönerge (83/349/EEC) 1983’ten itibaren kullanılmış ve bu muhasebe yönergeleri yasal mali tabloların hazırlanması ve içeriği ile ilgili tam bir kurallar seti sağlamıştır (Bildiri- EC, 2013). Ancak bu yönergeler Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen bazı kanunlara ve Birliğin 2020 stratejisine ters düşmüştür (2013/34/EU, Paragraf 1).

Haziran 2008’de kabul edilen ve Şubat 2011’de revize edilen “Öncelikle Küçük Olanları Düşün – Avrupa’daki Küçük İşletmeler Kanunu” ile KOBİ’lerin AB ekonomisinde oynadıkları kilit rol tanınmış ve bu işletmelerin yönetsel iyileşmelerini sağlamak adına onlardan beklenen yükümlülüklerin azaltılması yönünde ilk adımlar

atılmıştır. Avrupa Parlamentosu tarafından Nisan 2011’de kabul edilen “Tek Pazar Kanunu” ile birlik bünyesinde yıllardır uygulanan 4. ve 7. Yönergelerin basitleştirilmesi önerilmiştir (2013/34/EU, Paragraf 1). Bu kanunun on birinci eylem planına göre küçük ölçekli işletmelerin yönetsel sıkıntılar yaşamalarının önüne geçmek için onlara uygulanan muhasebe kurallarının ve finansal raporlama gerekliliklerinin basitleştirilmesi gerekmektedir. Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme için “Avrupa 2020 Stratejisi”, özellikle KOBİ’ler için idari sıkıntılarının azaltılmasını, iş ortamının iyileştirilmesini ve uluslararasılaştırılmalarının teşvik edilmesini amaçlamıştır (2013/34/EU, Paragraf 1).

Tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurularak 4. Yönerge (78/660/EEC) ile 7. Yönerge (83/349/EEC) birleştirilmiş ve tek bir muhasebe yönergesi oluşturulmuştur. 26 Haziran 2013 tarihli AB Yönergesi: 2013/34/EU – “Şirketler için Finansal Raporlama Yükümlülükleri”, Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Demir ve Bahadır, 2014, s. 14).

2.2. Yönergenin Kapsamı

Anonim şirketler, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ve limited şirketler gibi işletmeler yönergenin kapsamına girmektedir. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar ise kapsam dışında bırakılmıştır (2013/34/EU, Paragraf 5).

Küçük ve orta ölçekli işletmeler için basitleştirilmiş ve azaltılmış muhasebe gereksinimlerin kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar (KAYİK) için ölçeğine bakılmaksızın uygun olmadığı belirtilmiştir. Bu işletmeler kamudan büyük miktarda fon topladığı için performansları ve finansal durumlarıyla ilgili yüksek seviyede şeffaflık gerektiği savunulmuştur (Bildiri-EC, 2013). Yönergeye göre kamu yararını ilgilendiren

kuruluşlar (KAYİK) şunlardır (2013/34/EU, Madde 2, Paragraf 1):

- ❖ Bir üye ülkenin hukukuna tabi olan ve menkul kıymetleri düzenlenmiş bir piyasada işlem gören işletmeler
- ❖ Kredi Kuruluşları
- ❖ Sigorta Şirketleri
- ❖ Faaliyetleriyle kamuyu büyük ölçüde etkileyen ve bundan dolayı üye ülkeler tarafından kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar olarak belirlenen işletmeler

Yönerge, bütün üye ülkelerin işletmeleri çeşitli kriterlere göre sınıflandırmasını zorunlu kılmıştır (Demir ve Bahadır, 2014, s. 14). Yönerge kapsamına giren işletmeler, bilanço büyüklükleri,

net ciroları ve bir mali yılda istihdam ettikleri ortalama personel sayılarına göre mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeler olarak sınıflandırılmıştır (2013/34/EU, Madde 3). Bu sınıflandırma, yönergenin temel amaçlarından biri olan büyüklükle doğru orantılı olarak finansal raporlama amacıyla paralellik göstermektedir. Bu kriterlere göre belirlenen küçük ölçekli işletmeler bazı karmaşık muhasebe ve finansal raporlama işlemlerinden muaf tutulacak, böylelikle orantısız maliyetlerden kurtulmuş olacaklardır (Bildiri-EC, 2013).

Tablo'da yönergedeki kriterlere göre belirlenen işletme sınıfları sunulmuştur. Bir işletmenin ait olduğu sınıf belirlenirken, belirtilen üç kriterden en az ikisinin bilanço tarihi itibarıyla sağlanması gerekmektedir (2013/34/EU, Madde 3).

Tablo: Yönergedeki Kriterlere Göre İşletme Sınıfları

İşletmeler	Bilanço Büyüklüğü	Net Ciro	Ort. Çalışan Sayısı
Mikro Ölçekli	< 350.000 €	< 700.000 €	< 10 personel
Küçük Ölçekli*	< 4.000.000 €	< 8.000.000 €	< 50 personel
Orta Ölçekli	< 20.000.000 €	< 40.000.000 €	< 250 personel
Büyük Ölçekli	> 20.000.000 €	> 40.000.000 €	> 250 personel

* Üye ülkenin tercihinine göre bilanço büyüklüğü ve net ciro eşiği yeniden belirlenebilmekte ancak bilanço büyüklüğü 6.000.000 €'yu, net ciro 12.000.000 €'yu geçmemektedir.

2.3. Yönergede Belirtilen Finansal Raporlama İlkeleri

Bu yönerge ile şirketlere büyüklükleriyle ve finansal tablo kullanıcılarının beklentileriyle daha orantılı finansal raporlama yapmalarının önü açılmış; böylece gereksiz maliyetlerin ve idari sıkıntıların önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Bildiri-EC, 2013).

Yönerge, yıllık finansal tabloların; bir işletmenin varlıklarının ve yükümlülüklerinin, finansal durumunun ve kar / zararının doğru ve gerçeğe uygun bir biçimde ve ihtiyatlılık çerçevesinde düzenlenmesini gerektirmektedir (2013/34/EU, Paragraf 9). Yıllık olarak bilanço, kar / zarar tablosu ve dipnotların düzenlenmesi gerekmektedir. Üye ülkelerin tercihinine göre mikro ve küçük ölçekli işletmeler haricindekilere ek finansal tablo düzenleme yükümlülüğü getirilebilmektedir (2013/34/EU, Madde 4, Paragraf 1). Ayrıca mikro ve küçük ölçekli işletmeler ek finansal açıklama yapma gereksinimi duyarlarsa üye ülkeler buna engel olamamaktadır (2013/34/EU, Paragraf 23). Yönetim (faaliyet) raporları¹ da finansal raporlamanın önemli parçalarından biridir ve işletmeler tarafından yıllık olarak hazırlanması zorunlu tutulmuştur. Yönetim (faaliyet) raporlarında işletmeyle ilgili sadece finansal bilgi verilmemesi, aynı zamanda işletmenin gelişimini, performansını ya da durumunu en doğru şekilde anlatmaya yönelik çevresel ve sosyal analizlerin de bulunması önerilmektedir. Ancak; bu analizlerin küçük ve orta ölçekli işletmelerde yaratabileceği olası yükler göz önünde bulundurularak üye ülkeler tarafından bu işletmelerin yönetim raporlarında

finansal olmayan bilgi açıklama zorunluluğu kaldırılabilir (2013/34/EU, Paragraf 26).

Kamu yararını ilgilendiren, orta ölçekli ve büyük işletmelerin finansal tablolarının bir veya daha fazla yasal denetçi ya da bağımsız denetçi tarafından denetlenmesi gerekmektedir (2013/34/EU, Madde 34, Paragraf 1)². Denetim yüksek maliyetli bir işlem olduğu ve kullanıcıları böyle bir güvenceye ihtiyaç duymadığı için mikro ve küçük ölçekli işletmelerin finansal tablolarının denetlenmesi zorunlu tutulmamıştır (Bildiri-EC, 2013).

Varlık ve yükümlülüklerini, kar ya da zararını ve finansal durumunu doğru ve gerçeğe uygun bir şekilde sunmakla yükümlü olan işletmelerin, yıllık finansal tablolarını ve yönetim (faaliyet) raporlarını yasal ya da bağımsız denetçi görüşüyle birlikte (mikro ve küçük ölçekli işletmeler hariç) bilanço tarihinden itibaren 12 ayı geçmemek suretiyle makul bir sürede yayınlaması gerekmektedir (2013/34/EU, Madde 30, Paragraf 1).

Yıllık olarak hazırlanan finansal tablolarda sunulan kalemlerin muhasebeleştirilmesinde ve ölçümünde uygulanması gereken genel finansal raporlama ilkeleri aşağıda belirtilmektedir (2013/34/EU, Madde 6):

- ❖ İşletme faaliyetlerinin süreklilik arz ettiğinin varsayılması gerekmektedir.
- ❖ Muhasebe politikaları ve ölçüm esaslarının yıllar itibarıyla tutarlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir.
- ❖ Muhasebeleştirme ve ölçümde ihtiyatlılık ilkesinin esas alınması gerekmektedir.

1 Ülkemizde; yönetim faaliyet raporları ile ilgili; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından, 28 Ağustos 2012 tarih ve 28395 sayılı Resmi Gazete’de “*Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporlarının Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik*” yayımlanmıştır.

2 Ülkemizde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından, 26 Aralık 2012 tarih ve 28509 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Bağımsız Denetim Yönetmeliği”ne göre; “*KAYİK’lerin ve faaliyet alanları, işletme büyüklükleri, çalışan sayısı ve benzeri ölçütlere göre Kurumca belirlenen işletmelerin denetimi yalnızca denetim kuruluşları tarafından, diğerlerinin denetimi ise denetim kuruluşları veya denetçiler tarafından yapılır.*”

- ❖ Sadece bilanço tarihi itibarıyla elde edilen karların muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.
- ❖ Sadece ilgili mali yıl içinde ya da bir önceki mali yıl içinde ortaya çıkan borçların muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Buna bilanço tarihi ve bilançonun hazırlanma tarihi arasında kalan dönemde ortaya çıkan borçlar da dahildir.
- ❖ Mali yıl sonucunun kar ya da zarar olduğuna bakılmaksızın, bütün negatif değer düzeltmelerinin muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.
- ❖ Bilanço ve kar / zarar tablosunda muhasebeleştirilen tutarların tahakkuk esasına göre hesaplanması gerekmektedir.
- ❖ Bir mali yılın açılış bilançosunun bir önceki mali yılın kapanış bilançosuyla uyumlu olması gerekmektedir.
- ❖ Varlık ve borç kalemlerini oluşturan unsurların ayrı ayrı değerlendirilmesine izin verilmiştir.
- ❖ Varlık ve borç kalemleri ya da gelir ve gider kalemleri arasında mahsuplaştırma yapılamamaktadır. Ancak üye ülkeler bazı özel hallerde mahsuplaştırma işlemine izin verebilmektedirler. Bu durumlarda mahsuplaştırılan kalemlerin brüt tutarlarıyla birlikte ilgili dipnotlarda açıklanması gerekmektedir.
- ❖ Kar / zarar tablosu ve bilanço kalemlerinin, temellerinde var olan işlemlerin niteliğine göre muhasebeleştirilmesi ve sunulması gerekmektedir.
- ❖ Finansal tablolarda muhasebeleştirilen kalemlerin, satın alma fiyatı ya da üretim maliyeti ilkesine göre ölçülmesi gerekmektedir.

- ❖ Yönergede muhasebeleştirme, ölçme, sunum, açıklama ve konsolidasyona ilişkin belirtilen şartlara uymanın etkisi önemlilik arz etmiyorsa, işletmelerin bunlara uyum sağlama zorunluluğu bulunmamaktadır.

3. Değerleme İlkeleri Açısından Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34) ve UFRS, KOBİ'ler için UFRS, US GAAP, Alman GAAP Karşılaştırması Kapsamında Türkiye'deki Muhasebe Uygulamaları

3.1. Stoklar

3.1.1. Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34)'ne Göre Stoklarda Değerleme İlkeleri

Yönergeye göre finansal tablolarda varlık kalemleri satın alma fiyatı ya da üretim maliyetine göre muhasebeleştirilmektedir, yani varlıklarda temel ölçüm ilkesi tarihi maliyet esasına dayanmaktadır (2013/34/EU, Madde 6, Paragraf 1). Ancak, stokları da kapsayan dönen varlıklar için farklı bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, dönen varlık kalemlerinin piyasa değerlerinin satın alma fiyatı ya da üretim maliyetinin altına düşmesi durumunda bu varlık kalemlerinin düşük olan piyasa değerlerinin bilançoya yansıtılması gerekmektedir (2013/34/EU, Madde 12, Paragraf 7).

3.1.2. UFRS ve KOBİ'ler için UFRS'ye Göre Stoklarda Değerleme İlkeleri

Varlıkların değerlendirilmesinde gerçeğe uygun değer kavramını esas alan UFRS'ye göre; stoklar, maliyet ve net gerçekleşebilir değer düşük olanıyla değerlendirilmektedir (UMS 2, Paragraf 9). Net gerçekleşebilir değer, bir stoğun en olası çıkış değerini, işin normal akışı içinde, tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyeti ve satışı gerçekleştirmek için gerekli tahmini satış giderleri toplamını çıkartarak hesaplanmaktadır (UMS 2, Paragraf 6). Stokların zarar görmesi, kısmen veya tamamen kullanılamaz hale gelmesi

ya da satış fiyatlarının düşmesi gibi durumlarda stok değer düşüklüğü muhasebeleştirilmektedir (UMS 2, Paragraf 28).

KOBI'ler için UFRS'ye göre de stok değerlemede tarihi maliyet yaklaşımının kullanılması gerekmekte, stokların, maliyet değeri ile tahmini satış fiyatından, tamamlanma maliyetleri ve satışa ilişkin diğer maliyetler düşüldükten sonraki değer düşük olanıyla değerlendirilmektedir (KOBI'ler için UFRS, Paragraf 13.4).

3.1.3. US GAAP'e Göre Stoklarda Değerleme İlkeleri

US GAAP'e göre, stokların ilk muhasebeleştirmede maliyet esasına göre, stok maliyetinin net gerçekleşebilir değer üzerine çıkması durumunda ise net gerçekleşebilir değer esasına göre değerlendirilmesi gerekmektedir (ASC 330-10-30). Net gerçekleşebilir değer, stoğun tahmini satış fiyatından tahmini satış maliyetlerinin düşülmesiyle hesaplanmaktadır. Fiziksel bozulma, demode olma, satış fiyatındaki değişimler ya da herhangi bir sebepten ötürü bir stoğun maliyeti net gerçekleşebilir değer üzerinde kalıyorsa ilgili dönemde değer düşüklüğü kaydı atılması gerekmektedir (ASC 330-10-30).

3.1.4. Alman GAAP'e Göre Stoklarda Değerleme İlkeleri

Diğer standartlarda olduğu gibi Alman GAAP'te de stoklar tarihi maliyet esasına göre değil, "satın alma ya da üretim maliyeti" ile "ikame değeri ya da tahmini satış giderleri düşülmüş tahmini satış fiyatının" düşük olanıyla değerlendirilmektedir (Pwc, 2010, s. 75).

3.1.5. Stoklar İçin Türkiye'de Uygulanan Değerleme İlkeleri

Türk Muhasebe Sisteminin temelini oluşturan Vergi Usul Kanunu'nda değerlendirme "vergi mat-

rahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti" olarak tanımlanmıştır (VUK, Madde 258). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere VUK'ta değerlendirme vergi matrahının doğru hesaplanmasına yöneliktir. Stok değerlerindeki artış ve azalışlar işletmenin karını ya da zararını dolayısıyla ödeyeceği vergiyi doğrudan ve büyük ölçüde etkilediği için stoklar için temel ölçüm ilkesi tarihi maliyet esasını belirlemiştir (Gönen ve Demir, 2012, s. 164). Dolayısıyla, VUK'a göre stoklar satın alma veya üretim maliyeti üzerinden değerlendirilmektedir (VUK, Madde 274). Değerleme gününde satış fiyatında maliyet bedeline kıyasla %10 ve daha fazla bir düşüklük olması halinde işletmeler maliyet bedeli yerine emsal bedeli ile değerlendirme yapabilmektedirler (VUK, Madde 274). Bozulma, çürüme, doğal afet gibi durumlara maruz kalıp değeri düşen stoklar da emsal bedeli ile değerlendirilmektedir (VUK, Madde 278). Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere VUK değer düşüklüğünün sadece özel durumlarda ve satış fiyatında maliyet bedeline nazaran %10 ve daha fazla düşüklük olması halinde muhasebeleştirilmesine izin vermiştir.

3.2. Maddi Duran Varlıklar

3.2.1. Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34)'ne Göre Maddi Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

Yönergede varlık kalemlerinin temel ölçüm ilkesinin her ne kadar tarihi maliyet esasını belirttiği (2013/34/EU, Madde 6, Paragraf 1) de üye ülkeler bazı varlık kalemleri için yeniden değerlendirme esasının kullanılmasına izin verebilmektedirler. Maddi duran varlıklar da bu varlık kalemleri arasında yer almaktadır. Yani, üye ülkeler maddi duran varlıkların yeniden değerlendirilmiş tutarlar üzerinden mali tablolara yansıtılmasına izin verebilmekte ya da bunu zorunlu kılabilmektedir. İzin verilmesi halinde çıkarılan düzenlemede yeniden değerlendirme esasına ilişkin

kurallar ve sınırlar belirtilmek durumundadır (2013/34/EU, Madde 7, Paragraf 1). Yönerge ayrıca maddi duran varlıklarda oluşan kalıcı değer düşüklüklerinin kar / zarar tablosunda muhasebeleştirilmesine izin vermiştir (2013/34/EU, Madde 12, Paragraf 6).

3.2.2. UFRS ve KOBİ'ler için UFRS'ye Göre Maddi Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na göre maddi duran varlıkların ilk muhasebeleştirmedeki değeri maliyet bedeli ile ölçülmektedir (UMS 16, Paragraf 15). Maliyet bedeline, elde etme veya inşa maliyetinin yanında, bahsi geçen varlık ile doğrudan ilişkilendirilebilen her türlü maliyetin eklenebileceği belirtilmiştir (UMS 16, Paragraf 16). Maddi duran varlığın alımı sırasında belirli olan ve işletme için bir yükümlülük doğuran bu ek maliyetlere örnek olarak, varlığın hazırlanma maliyeti, teslimat sürecinde oluşan maliyetler, kurulum ve montaj maliyetleri, test etme maliyetleri, danışmanlık ücretleri verilebilmektedir (UMS 16, Paragraf 17). UFRS'ye göre ilk muhasebeleştirmeden sonra işletmeler muhasebe politikası olarak maliyet modelini ya da yeniden değerlendirme modelini kullanabilmektedir (UMS 16, Paragraf 29):

- ❖ Maliyet modelinde; bir maddi duran varlık kaleminin değeri, ilk muhasebeleştirmeden sonra finansal tablolara yansıtılan maliyet değerinden birikmiş amortisman ve eğer varsa birikmiş değer düşüklüğü zararları indirilerek hesaplanmaktadır (UMS 16, Paragraf 30).
- ❖ Yeniden değerlendirme modelinde; gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülebilen bir maddi duran varlığın değeri, yeniden değerlendirilmiş tutarından birikmiş amortismanlar çı-

kartılarak hesaplanmaktadır. Bir maddi duran varlığa ilişkin değer artışı özkaynaklar altında izlenmektedir. Ancak bahsi geçen varlığa ilişkin daha öncesinde değer düşüklüğü kar veya zararda muhasebeleştirilmişse, değer artışının öncelikle bu azalıştan mahsup edilmesi gerekmektedir (UMS 16, Paragraf 31).

KOBİ'ler için UFRS, maddi duran varlıkların değerinin ilk ölçümde maliyet bedeli ile (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 17.9), sonraki ölçümlerde ise maliyet bedeli ya da yeniden değerlendirilmiş bedel üzerinden değerlendirilmesini öngörmektedir (UMSK Değişiklikler, 2015, s. 10)³. Yeniden değerlendirme modelinin kullanılmasına kapsamlı değerlendirme süreci sonunda izin verilmiştir.

3.2.3. US GAAP'e Göre Maddi Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

US GAAP'e göre maddi duran varlıkların ilk muhasebeleştirmesi, tarihi maliyet esasına göre yapılmaktadır. Bir maddi duran varlığın maliyetine, o varlığın kullanıma hazır hale gelmesi için işletme tarafından katılan tüm maliyetler dahil edilmektedir. Sonraki muhasebeleştirmelerde yine bu esasın devam ettirilmesi gerekmektedir. Çünkü US GAAP maddi duran varlıklar için yeniden değerlendirme modeline izin vermemektedir (Pwc, 2014, s. 58).

3.2.4. Alman GAAP'e Göre Maddi Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

Alman GAAP'e göre maddi duran varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi satın alma ya da üretim maliyetleri ile yapılmaktadır (Pwc, 2010, s. 30). Maddi duran varlığın maliyetine şunlar dahildir: satın alma fiyatı, varlığın kullanıma hazır hale getirilmesi için katılan tüm maliyetler, şantiye hazırlık maliyetleri, ilk teslim etme maliyeti, kurulum ve montaj maliyetleri, varlığın düzgün

3 KOBİ'ler için UFRS'nin ilk versiyonunda sadece maliyet yönteminin uygulanmasına izin verilmekteydi.

bir şekilde çalıştığını test etme maliyetleri ve danışmanlık ücretleri (Pwc, 2010, s. 31). Alman GAAP sonraki muhasebeleşirmelerde sadece maliyet modelinin kullanılabilceğini belirtmiş, yeniden değerlendirme modeline izin vermemiştir (Pwc, 2010, s. 30).

3.2.5. Maddi Duran Varlıklar İçin Türkiye’de Uygulanan Değerleme İlkeleri

Vergi matrahının doğru hesaplanmasını esas alan ve buna uygun düzenlemelere sahip olan Türk Muhasebe Sisteminde maddi duran varlıklar maliyet bedelleriyle değerlendirilmektedir. Maliyet bedelleriyle değerlendirilmesi gereken varlıklara tüm gayrimenkuller, bu gayrimenkullerin tamamlayıcı ve yedek parçaları, tesisat ve makinalar, gemiler, diğer tüm taşıtlar, alet, edavat, mefruşat ve demirbaş eşyalar dahildir. Maddi duran varlıkların maliyet bedeline satın alma fiyatlarının yanında makina ve tesisattan doğan gümrük vergileri, nakliye ve montaj giderleri, mevcut bir binanın satın alınıp yıkılmasından sonra arsının düzeltilmesi için katlanılan tüm giderler dahil edilmektedir (VUK, Madde 269). Vergi Mevzuatımıza göre maddi duran varlıkların bedelinin azaltılması ancak amortisman ayırmakla mümkün olmaktadır.

3.3. Maddi Olmayan Duran Varlıklar

3.3.1. Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34)’ne Göre Maddi Olmayan Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

Maddi duran varlıklarda olduğu gibi; yönergede, varlık kalemlerinin temel ölçüm ilkesi her ne kadar tarihi maliyet esası olarak (2013/34/EU, Madde 6, Paragraf 1) belirtilse de, üye ülkeler bazı varlık kalemleri için yeniden değerlendirme esasının kullanılmasına izin verebilmektedir. Maddi olmayan duran varlıklar da bu varlık kalemleri arasında yer almaktadır. Yani, üye ülkeler maddi olmayan duran varlıkların yeniden değerlendirilmiş tutarlar üzerinden finansal tablolara yansıtılmasına izin verebilmekte ya da bunu zorunlu

kılabilmektedirler. İzin verilmesi durumunda çıkarılan düzenlemede yeniden değerlendirme esasına ilişkin kuralların ve sınırların belirtilmesi gerekmektedir (2013/34/EU, Madde 7, Paragraf 1).

3.3.2. UFRS ve KOBİ’ler için UFRS’ye Göre Maddi Olmayan Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

Maddi olmayan duran varlıklarla ilgili konuları düzenleyen UMS 38’e göre bir varlığın maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmesi için o varlığın, maddi olmayan duran varlık tanımı ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılaması gerekmektedir. Bir maddi olmayan duran varlık ilk muhasebeleşirmede maliyet bedeli ile ölçülmektedir (UMS 38, Paragraf 24). İlk muhasebeleşirmeden sonra gerçekleştirilen ölçümlerde muhasebe politikası olarak maliyet modeli ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılabilir (UMS 38, Paragraf 72):

- ❖ Maliyet modelinde; bir maddi olmayan duran varlık kaleminin değeri, ilk muhasebeleşirmeden sonra finansal tablolara yansıtılan maliyet değerinden tüm birikmiş itfa ve değer düşüklüğü zararları indirilerek hesaplanmaktadır (UMS 38, Paragraf 74).
- ❖ Yeniden değerlendirme modelinde; gerçeğe uygun değeri aktif bir piyasa ile ilişkilendirilebilen bir maddi olmayan duran varlığın değeri, yeniden değerlendirme tarihindeki gerçeğe uygun değerinden birikmiş itfa ve değer düşüklüğü çıkartılarak hesaplanmaktadır (UMS 38, Paragraf 75).

KOBİ’ler için UFRS’ye göre, maddi olmayan duran varlıkların değeri ilk ölçümde maliyet bedeli ile (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 18.9), sonraki ölçümlerde ise ilk ölçümde finansal tablolara yansıtılan değerden tüm birikmiş itfa ve değer düşüklüğü zararlarının indirilmesiyle hesaplanmaktadır (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 18.18). Buna göre, UFRS’den farklı olarak,

maddi olmayan duran varlıkların değerlendirilmesinde yeniden değerlendirme modelinin kullanılmasına izin verilmemektedir. Aslında; tam set UFRS’de belirtildiği gibi maddi olmayan duran varlıkların yeniden değerlendirme modeli ile muhasebeleştirilmesi imkansız olmamakla birlikte uygulanmasına sık rastlanılmamaktadır.

3.3.3. US GAAP’e Göre Maddi Olmayan Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

US GAAP’e göre, bir maddi olmayan duran varlığın muhasebeleştirilebilmesi için; o varlığın işletmeye gelecekte ekonomik fayda sağlaması ve maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi gerekmektedir (EY, 2011, s. 16). US GAAP’in 350 nolu standardına göre maddi olmayan duran varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi tarihi maliyet esasına göre yapılmaktadır. Bir maddi olmayan duran varlığın maliyetine, o varlığın kullanıma hazır hale gelmesi için işletme tarafından katılan tüm maliyetler dahil edilmektedir. Sonraki muhasebeleştirilmelerde yine bu esasın devam ettirilmesi gerekmektedir, çünkü US GAAP maddi olmayan duran varlıklar için yeniden değerlendirme modeline izin vermemektedir (Pwc, 2014, s. 58). Tarihi maliyet bedelinden tüm birikmiş itfa ve değer düşüklüğü zararlarının düşülmesi ile hesaplanan tutar sonraki dönemlerde mali tablolara yansıtılmaktadır.

3.3.4. Alman GAAP’e Göre Maddi Olmayan Duran Varlıklarda Değerleme İlkeleri

Alman GAAP, bir maddi olmayan duran varlığın muhasebeleştirilebilmesi için o varlığın işletmeye gelecekte ekonomik bir fayda sağlamasını ve maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesini gerektirmektedir (Pwc, 2010, s. 32). Standartta göre, maddi olmayan duran varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi maliyet esasına göre yapılmaktadır. Sonraki ölçümlerde yine maliyet esası bu kez itfa payları düşülmüş şekliyle devam ettirilmektedir. Yeniden değerlemeye ancak varlığın

değerindeki azalış kalıcı ise izin verilmektedir (Pwc, 2010, s. 34).

3.3.5. Maddi Olmayan Duran Varlıklar İçin Türkiye’de Uygulanan Değerleme İlkeleri

Vergi Usul Kanununda maddi olmayan duran varlıkların değerlendirilmesi ile ilgili şu hükümler bulunmaktadır:

- ❖ “Gayrimaddi haklar, gayrimenkuller gibi maliyet bedelleriyle değerlendirilmektedir.” (VUK, Madde 269)
- ❖ “Kurumlarda aktifleştirilen ilk tesis ve taazzuv (kuruluş ve örgütlenme) giderleri mukayyet değeri ile değerlendirilmektedir. Gerçek veya tüzel kişilerde peştemallıklar (şerefiye) da mukayyet değerleriyle değerlendirilmektedir.” (VUK, Madde 282)
- ❖ “Tescile tabi bilumum hakların değeri, tesisleri sırasında tapu siciline kaydedilen bedeldir. Tapu sicilinde bedeli gösterilmeyen haklarla birinci fıkranın dışında kalan bilumum haklar (Sınai ve edebi mülkiyet hakları ile imtiyazlar dahil) emsal bedelleriyle değerlendirilmektedir.” (VUK, Madde 296)

Yukarıdaki hükümlerden anlaşılacağı üzere kuruluş ve örgütlenme giderleri, şerefiye, sınai ve edebi mülkiyet hakları dışında kalan tüm maddi olmayan duran varlıklar maliyet bedelleriyle değerlendirilmektedir. Maliyet bedelleriyle değerlendirilen gayrimaddi hakların maliyetine noter, mahkeme, kıymet takdiri, komisyon ve tellaliye giderleri, tapu harcı tutarları ve özel tüketim vergileri gibi işlem maliyetler eklenebilmekte veya bunlar doğrudan gider olarak kaydedilebilmektedir (VUK, Madde 270). Mevcut Türk Muhasebe Sistemi, sonraki muhasebeleştirilmelerde maddi olmayan duran varlıklar için yeniden değerlendirme modelinin kullanılmasına izin vermemektedir (Akbulut, 2012, s. 748).

3.4. Finansal Varlık ve Borçlar

3.4.1. Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi (2013/34)'ne Göre Finansal Varlık ve Borçlarda Değerleme İlkeleri

Yönergede varlıkların temel ölçüm esası satın alma fiyatı ya da üretim maliyeti olarak belirtilse de, finansal varlıklar ve borçlar bu esasın dışında tutulmuş ve bunların değerlendirilmesinde alternatif yöntemlere izin verilmiştir. Buna göre, üye ülkeler, türev finansal araçlar da dahil olmak üzere tüm finansal araçların gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmesine izin verebilmekte ya da bunu zorunlu kılabilir (2013/34/EU, Madde 8, Paragraf 1a). Bu paragrafın yalnızca alım-satım amaçlı portföyler ve türev finansal araçlar için geçerli olduğu ifade edilmektedir (2013/34/EU, Madde 8, Paragraf 3). Aşağıdaki varlıklar gerçeğe uygun değer ile ölçülememektedir (2013/34/EU, Madde 8, Paragraf 4):

- ❖ Vadeye kadar elde tutulacak türev olmayan finansal araçlar
- ❖ Alım - satım amaçlılar dışında kalan alacaklar ve borçlar
- ❖ Bağlı ortaklıklardaki yatırımlar
- ❖ İştiraklerdeki yatırımlar
- ❖ İş ortaklıklarındaki yatırımlar
- ❖ İşletme tarafından ihraç edilen özkaynak araçları

Yönergede gerçeğe uygun değer iki farklı şekilde tanımlanmıştır (2013/34/EU, Madde 8, Paragraf 7):

- ❖ Güvenilir bir piyasada işlem gören finansal araçlar için gerçeğe uygun değer piyasa değeridir. Finansal aracın piyasa değeri güvenilir bir şekilde ölçülemiyorsa ama bu aracın benzeri bir aracın ya da bileşenlerinin piyasa değeri biliniyorsa, o varlığın piyasa

değeri benzerinin ya da bileşenlerinin piyasa değeri esas alınarak hesaplanmaktadır.

- ❖ Güvenilir bir piyasada işlem görmeyen finansal araçlar için gerçeğe uygun değer piyasa değerine makul bir yakın değeri hesaplamayı garanti eden genel kabul görmüş değerlendirme modelleri ve teknikleri ile hesaplanan değerdir.

Gerçeğe uygun değeri hiçbir şekilde güvenilir olarak ölçülemeyen finansal varlıklar için satın alma fiyatı ya da üretim maliyeti esasının kabul edilmesi gerekmektedir (2013/34/EU, Madde 8, Paragraf 7).

3.4.2. UFRS ve KOBİ'ler için UFRS'ye Göre Finansal Varlık ve Borçlarda Değerleme İlkeleri

UMS 39'a Göre;

UMS 39 finansal varlıkları dört grupta sınıflandırmaktadır (UMS 39, paragraf 9). UMSK, finansal varlıkların raporlanmasında, dönen varlık ya da duran varlık ayrımı yapmamıştır (Stolowy ve Lebas, 2006, s.336). Bu nedenle finansal varlıklar kavramsal çerçeve ve UMS 1 çerçevesinde raporlanmalıdır.

Finansal varlıklar dört sınıfa ayrılmaktadır:

- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar (Zarar)'a Yansıtılan Finansal Varlıklar
- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Olan Finansal Varlıklar
- Kredi ve Alacaklar
- Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar

Finansal borçlar şu şekilde sınıflandırılır:

- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar (Zarar)'a Yansıtılan Finansal Borçlar
- Diğer (İtfa Edilmiş Maliyet Değeriyle Ölçülen) Finansal Borçlar

Türev finansal araçların değerlendirilmesini ve raporlanması:

- Alım-Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlar
- Finansal Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlar

UFRS 9'a Göre;

UFRS 9'a göre finansal varlıklar, yönetim modeli (finansal varlık yönetim modeli) ve sözleşmeye bağlı nakit akım özellikleri esas alınarak itfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değer üzerinden sınıflandırılmıştır (UFRS 9, Paragraf 4.1.1). Aynı tip sınıflandırmanın finansal borçlar için de yapıldığı görülmektedir (UFRS 9, Paragraf 4.2).

UFRS 9'da bir finansal varlığın itfa edilmiş maliyetinden ölçülmedikçe gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi gerektiği belirtilmektedir (UFRS 9, Paragraf 4.1.4). Ayrıca bir finansal varlık ya da borcun ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi gerekmektedir. Gerçeğe uygun değer farkları kâr/zarara yansıtılanlar dışındaki finansal varlık ve borçların ölçümünde, bunların edinimiyle veya ihracıyla doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri de gerçeğe uygun değerlerine ilave edilmektedir ya da gerçeğe uygun değerlerinden düşülmektedir (UFRS 9, Paragraf 5.1.1).

Finansal varlıklar, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsilini amaçlayan bir yönetim modeli kapsamında elde tutulması ve sözleşme hükümlerinin belirli tarihlerde yalnızca anapara ve anapara bakiyesine dair faiz ödemelerinin yapılmasına yönelik nakit akışlarına yol açması durumunda itfa edilmiş maliyet üzerinden ölçülmektedir (UFRS 9, Paragraf 4.1.2). İşletme, borç niteliğindeki türev ürünler de dahil olmak üzere gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal borçlar; finansal varlığın devredilmesi işleminin finansal durum tablosu dışı bırakma

koşullarını taşımaması veya devam eden ilgi yaklaşımının uygulanması durumunda ortaya çıkan finansal borçlar; bunların geçerli olmadığı durumlarda, finansal teminat sözleşmeleri ve bir krediyi piyasa faiz oranlarının altında bir faiz oranından kullandırmaya yönelik taahhütler harici bütün finansal borçlarını etkin faiz yöntemiyle hesaplanan itfa edilmiş maliyetinden ölçülen finansal borç olarak sınıflandırmaktadır (UFRS 9, Paragraf 4.1.2). Itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen ve finansal riskten korunma ilişkisinin bir parçası olmayan bir finansal varlıktan doğan kazancın/kaybın, finansal varlığın finansal durum tablosu dışı bırakılması, değer düşüklüğüne uğraması veya yeniden sınıflandırılması durumunda ve itfa süreci boyunca kâr/zararda muhasebeleştirileceği belirtilmektedir (UFRS 9, Paragraf 5.7.2).

Finansal riskten korunma amaçlı bir finansal varlığın ya da borcun değerlendirilme hükümlerinin UMS 39'daki gibi olması gerektiğinin altı çizilmiştir (UFRS 9, Paragraf 5.2.3 ve 5.3.2).

KOBİ'ler için UFRS'ye Göre;

KOBİ'ler için UFRS'nin finansal araçlara ilişkin bulunan iki temel başlığı bulunmaktadır. 11. Bölüm, temel finansal araçlara uygulanmakta ve bütün işletmeleri ilgilendirmekte iken 12. Bölüm ise daha karmaşık nitelikteki diğer finansal araçlara ve işlemlere uygulanmaktadır (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 11.1 ve 12.1).

Bütün finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin olarak ya bu standardın 11. ve 12. Bölümlerinin bir bütün olarak uygulanması ya da UMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı'nın muhasebeleştirme ve ölçme hükümleri ve Bölüm 11 ile Bölüm 12'nin açıklama hükümlerinin uygulanması gerekmektedir (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 11.2 ve 12.2).

KOBİ'ler için UFRS'nin 2.34 numaralı paragrafında ölçüm için tarihi maliyet ve gerçeğe uygun değer kullanıldığı belirtilmektedir. Bu paragrafta

gerçeğe uygun değer “karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkabilecek tutar” olarak tanımlanmakta iken tarihi maliyet üç ana başlık altında çerçevelenmiştir. Buna göre varlıklar (borçlar) için tarihi maliyet, edinme (yükümlülüğün gerçekleştiği) tarihinde varlığın elde edilmesi için (yükümlülüğe karşılık) ödenmiş olan (elde edilen) nakit veya nakit benzerlerinin tutarı veya verilen karşılığın (alınan nakit olmayan varlıkların) gerçeğe uygun değeridir. Bir varlık ya da borcun tarihi maliyetinden bu maliyetin daha önce gelir/gider kaydedilen kısmının muhasebeleştirilmesi ile elde edilen tutara ise itfa edilmiş tarihi maliyet adı verilmektedir (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 2.34).

Itfa edilmiş maliyet bu standardın 11.15. paragrafında daha detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu paragrafa göre itfa edilmiş maliyet, finansal aracın ilk muhasebeleştirmesindeki değerinden anapara ödemeleri ve değer düşüklüğünden veya tahsil sorunundan doğan bütün indirimler düşülüp, ilk muhasebeleştirmedeki tutar ile vade tutarı arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen itfasının birikmiş tutarı eklenip/çıkarılması ile bulunmaktadır (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 11.15). Etkin faiz oranı, finansal aracın ömrü boyunca (daha kısa bir süre de olabilmektedir) beklenen nakit akımlarını finansal aracın defter değerine indirgeyen orandır (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 11.16). Nakit akımlarının tahmininin peşin ödeme ve geri çağırma gibi opsiyonlar ile gerçekleşmiş kredi zararları düşünülerek yapılacağı belirtilmekte, fakat bu tahmine gerçekleşmemiş kredi zararlarının dahil edilmemesi gerektiği ifade edilmektedir (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 11.17). Ayrıca ilgili ücretler, işlem maliyetleri ya da beklenen ömür boyunca olası prim veya iskontolar -kısa döneme dair değilse- itfa edilmektedir (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 11.18). Eğer finansal araçlar değişken

faizli ise ölçüm yapılacağı tarihte, beklenen nakit akımlarının yeniden tahmin edilmesi gerekmektedir ve bu etkin faiz oranının değişmesi gerektiği anlamına gelmektedir (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 11.19). Nakit akımlarının yeniden tahmininde finansal aracın defter değeri bu tahmin çerçevesinde (yeni etkin faiz oranı ile yeni beklenen nakit akımları indirgenerek) düzeltilmektedir ve ortaya çıkacak fark kar/zararda muhasebeleştirilmektedir (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 11.20).

Gerçeğe uygun değer belirlenmesinde en güçlü kanıt, emsal teşkil eden bağlayıcı bir satış anlaşmasının fiyatı veya benzer bir aracın cari alış fiyatı gibi aktif kotasyon fiyatıdır. Eğer böyle fiyatlar mevcut değilse, benzer bir aracın yakın tarihli bir işlem fiyatı -işlem tarihinden itibaren ekonomik koşullarda önemli bir değişim olmadığı ve işlem tarihinin çok eski olmaması koşulları altında- gerçeğe uygun değerde kullanılmaktadır. Bu iki fiyatın da bulunmadığı durumlarda bir değerlendirme tekniği kullanılarak gerçeğe uygun değer tahmin edilmektedir (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 11.27).

“*Temel finansal varlıklar/borçlar, halka açık piyasalarda işlem gören veya diğer durumlarda gerçeğe uygun değerleri güvenilir olarak ölçülebilen, dönüştürülme ve ihraççısına satılma imkânı bulunmayan imtiyazlı paylar ile adi paylar haricinde, değer düşüklüğü zararları düşülerek hesaplanan itfa edilmiş maliyetiyle ölçülmektedir.*” Bu finansal araçların gerçeğe uygun değer ile ölçüleceği ve bu değerdeki değişimlerin kar/zararda muhasebeleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (KOBİ’ler için UFRS, Paragraf 2.47 ve 11.4). Ayrıca bu durum, Paragraf 2.48’de de vurgulanmaktadır.

Anlaşmada reel bir finansman işlemi olmadığı sürece finansal varlıklar/borçlar, ilk muhasebeleştirmede -gerçeğe uygun değer farkı kar/zarara yansıtılanlar hariç- işlem maliyetleri de dahil edilerek işlem fiyatından ölçülmektedir. Eğer

anlaşmada reel bir finansman işlemi mevcutsa, ilk muhasebeleştirmede değerlendirme, benzer bir borçlanma aracı için var olan bir piyasa faiz oranı ile gelecek ödemelerin bugüne indirgenmesi ile yapılmaktadır (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 11.13).

Finansal araçların her raporlama tarihinin sonunda elden çıkarmaya ilişkin katlanılan işlem maliyetleri düşülmeden raporlanacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda bu standardın 8. paragrafının b maddesinde ifade edilen finansal araçlar etkin faiz oranı ile itfa edilmiş maliyetleri üzerinden değerlendirilmektedir. Dikkate edilmesi gereken en önemli ayırım, reel bir finansman işlemi bulunmuyorsa - değer düşüklüğünden arındırılmayı müteakip alınması/tahsili beklenen tutarın indirgenmemiş tutarla ölçümü; eğer bu tip bir işlem varsa ölçümün etkin faiz oranı ile itfa edilmiş maliyetleri üzerinden yapılmasıdır. Ayrıca bu standardın 8. paragrafının c maddesinde ifade edilen koşulları haiz kredi alma taahhüdü, sıfır olsa dahi maliyetten değer düşüklüğü tutarı düşülerek ölçülmektedir (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 11.14).

Dönüştürülemeyen imtiyazlı paylara ve satım opsiyonu bulunmayan adi veya imtiyazlı paylara yapılan yatırımlar ise halka açık işlem görmeleri veya gerçeğe uygun değerleri güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa gerçeğe uygun değerden ölçüm yapılarak değerde meydana gelen değişimler kar/zarara yansıtılmaktadır. Bu koşulları sağlamayan mezkur yatırımlar maliyet değerinden değer düşüklüğü tutarı indirilerek ölçülmektedir (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 11.14). Bu değerlemenin yapılması gerektiği 2.47, 2.48 ve 11.4 paragraflarında da tekrarlanmaktadır. Gerçeğe uygun değerle ölçülen bir finansal aracın böyle bir ölçümü artık mümkün değilse, bu ölçümün güvenilir bir şekilde yapılabildiği en güncel değeri, finansal aracın yeni maliyeti olmaktadır ve gerçeğe uygun değer güvenilir olarak ölçülünceye kadar bu maliyet üzerinden değer düşüklüğü tutarları indirilerek ölçüm yapılmaktadır (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 11.32).

ölçümü yapılmaktadır (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 11.32).

3.4.3. US GAAP'e Göre Finansal Varlık ve Borçlarda Değerleme İlkeleri

US GAAP'e göre, gerçeğe uygun değer uygulaması seçiminin her finansal araç grubu için ayrı ayrı yapılması, geri dönülemez olması ve belirli nakit akımı, belirli risk ya da bir aracın belirli bir kısmı yerine bütün araca uygulanması gerekmektedir (ASC 825-10).

Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler itfa edilmiş maliyet ile değerlendirilmektedir. Satılmaya hazır menkul kıymetler gerçeğe uygun değer ile değerlendirilerek bu değerlendirme sonucu ortaya çıkacak kazanç/kayıplar diğer kapsamlı kar/zararda muhasebeleştirilmektedir. Alım - satım amaçlı menkul kıymetler de gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmektedir ve bu değerlendirme sonucu ortaya çıkacak kazanç ve kayıplar kar/zararda muhasebeleştirilmektedir (EY, 2013, s. 7).

Krediler ve alacaklar, US GAAP'in 320 nolu maddesi ile örtüşüyorsa, yatırım amaçlı elde tutulanlar, alım satım amaçlılar ve satılmaya hazır finansal varlıklar olarak sınıflandırılmaktadır. Eğer ikinci ve üçüncü tip sınıflandırma yapılacaksa gerçeğe uygun değer ile değerlendirme yapılmaktadır. Bu madde ile örtüşmeyen Mortgage gibi krediler, yatırım amaçlı elde tutulanlar (itfa edilmiş maliyet ile değerlendirilir), satılmaya hazır finansal varlıklar (maliyet ya da gerçeğe uygun değerden küçük olanı ile değerlendirilir) ve gerçeğe uygun değer opsiyonu ile taşınanlar (gerçeğe uygun değer) olarak sınıflandırılmaktadır (Pwc, 2014, s. 85).

Satılmaya hazır finansal varlıklarda değer düşüklüğü, finansal aracı işletmenin satmaya niyeti olmaması, maliyeti kurtarmadan satmayacak olması ve maliyetin kurtarılmasını beklememesi durumunda gündeme gelmektedir. Böyle durumlarda değer düşüklüğünün geçici olmadığı ortaya çıkmaktadır ve ilk iki sebepten dolayı ayrılan

değer düşüklüğü zararları kar/zararda, son sebepten kaynaklanan değer düşüklüğü zararları diğer kapsamlı kar/zararda muhasebeleştirilmektedir. Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerde de değer düşüklüğü için aynı durumlar düşünülmektedir. Ama değer düşüklüğü muhasebeleştirilmesi doğrudan diğer kapsamlı kar/zararda gerçekleştirilmektedir (Pwc, 2014, s. 86, 87, 88 ve 89).

Bir işletme bütün türev araçlarını gerçeğe uygun değer ile değerlemelidir. Riskten korunma amaçlı olmayan türev araçların değerlerinde meydana gelen değişimler kar/zarar tablosunda muhasebeleştirilmektedir (EY, 2014, s. 6).

3.4.4. Alman GAAP'e Göre Finansal Varlık ve Borçlarda Değerleme İlkeleri

Alman GAAP'e göre, finansal varlıkların ilk ölçümü, işleme ilişkin satın alma giderlerinin de dahil edildiği maliyet modeli ile yapılmaktadır (Pwc, 2010, s. 43). Kısa vadeli finansal varlıklar için ilk muhasebeleştirmeden sonraki değerlemeler maliyet ya da gerçeğe uygun değerden düşük olanı ile yapılmaktadır. Eğer gerçeğe uygun değer maliyet bedelinden düşükse aradaki fark giderleştirilmektedir. Uzun vadeli finansal varlıklar için ise ilk muhasebeleştirmeden sonraki değerlemeler itfa edilmiş maliyetle yapılmaktadır. Bu varlıklardaki değer düşüklüklerinin geçici olmadığı durumlarda değer düşüklüğü zararı kaydı atılmaktadır; eğer değer düşüklükleri geçici ise bu muhasebeleştirmeyi yapmanın ihtiyari olduğu belirtilmektedir (Pwc, 2010, s. 44). Cascino ve Gassen tarafından finansal varlıkların ilk muhasebeleştirmede maliyet bedeli ile değerlendirilmesi gerektiği (Cascino ve Gassen, 2014, s. 13); ilk muhasebeleştirmeden sonra krediler ve alacakların net gerçekleştirilebilir değerle ölçüleceği ve UFRS sınıflandırmasında bunlar ve türev finansal ürünler harici kalan finansal varlıkların değerlendirilmesinin maliyet ya da piyasa fiyatından düşük olanı ile

yapılacağı ifade edilmektedir (Cascino ve Gassen, 2014, s. 10).

3.4.5. Finansal Varlık ve Borçlar İçin Türkiye'de Uygulanan Değerleme İlkeleri

Vergi Usul Kanunu'nda işletmeye dâhil iktisadi kıymetler mevcutlar, alacaklar ve borçlar olarak belirtilmekte (VUK, Madde 186) ve iktisadi kıymetin nevi ve mahiyetine göre maliyet bedeli, borsa rayici, tasarruf değeri, mukayyet değer, itibari değer, vergi değeri, rayiç bedel ile emsal bedeli ve ücreti kullanılmak suretiyle değerlendirilmektedir (VUK, Madde 261).

“Borsa rayici, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerinin ortalama değerlerini ifade etmektedir. Normal temevvüçler dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muamele günü yerine değerlemeye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayici esas olarak aldirmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir” (VUK, Madde 263). Yani değer tespitinde açık bir tutarsızlık olmadığı durumlarda, değerlemede bir önceki günkü borsadaki ortalama fiyatının kullanıldığı ve böyle bir tutarsızlığın bulunması durumunda ise değerlendirme fiyatı olarak Maliye Bakanlığı'nca değerlendirme gününden geriye 30 gün içindeki ortalama fiyatı alınabileceği ifade edilmektedir. **VUK Madde 279'da hisse senetleri ile fon portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri harici -bunlar alış bedeli ile değerlendirilmektedir- bütün menkul kıymetlerin borsa rayici ile değerlendirileceği hükmü bulunmaktadır.** Eğer borsa rayici bulunmuyorsa ya da bu rayiç muvazaaya konu ise menkul kıymetin alış bedeline, vadede elde edilecek gelirin, satın alma gününden değerlendirme gününe kadar olan kambiyo farkları da dahil gelirin eklenmesi ile

değerlemeye esas bedel hesaplanmaktadır (VUK, Madde 279). Ayrıca yabancı paraların da borsa rayıcı ile değerlendirilmesi gerektiği ve bunun yabancı para cinsinden senetli veya senetsiz alacaklar ve borçlar için de geçerli olduğu belirtilmektedir (VUK, Madde 280).

Tasarruf değeri, VUK'ta "*bir iktisadi kıymetin değerlendirme gününde sahibi için arz ettiği gerçek değer*" olarak tanımlanmaktadır (VUK, Madde 264). VUK Madde 323'te belirtilen koşullara haiz şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre karşılık ayrılabilir. Ayrıca, vadesi gelmemiş senede bağlı yabancı para cinsinden alacak ve borçların, senette faiz oranı bulunuyor ise bu oran, bulunmuyor ise değerlendirme gününde geçerli LIBOR ile iskonto edilmesi (VUK, Madde 280) ve vadesi gelmemiş senede bağlı alacak ve borçların, senette faiz oranı bulunuyor ise bu oran, bulunmuyor ise TCMB resmi iskonto oranı ile iskonto edilmesi (VUK, Madde 281 ve 285) gerekmektedir.

Bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında görünen değerine mukayyet değer adı verilmektedir (VUK, Madde 265). VUK'un 281. ve 285. maddeleri gereği senetsiz alacaklar ve borçlar mukayyet değer ile değerlendirilmektedir (VUK, Madde 281 ve 285). Borsa rayıcının bulunmadığı ve değerlemeden kaynaklı gelir/giderin hesaplanmasının mümkün olmadığı durumlarda menkul kıymetlerin alış bedeli ile değerlendirilmesine müsaade edilmektedir (VUK, Madde 279).

Her tip senetler ile esham ve tahvillerin üzerinde yazılı olan değerlere itibari değer denilmektedir (VUK, Madde 266). Yabancı paralar hariç kasa mevcutları (VUK, Madde 284) ve eshamlı şirketler ile iktisadi kamu müesseselerince çıkarılan tahviller (VUK, Madde 286) itibari değer ile değerlendirilmektedir.

4. Sonuç

26 Haziran 2013 tarihli ve "Şirketler için Finansal Raporlama Yükümlülükleri" AB Yönergesi (2013/34/EU), özellikle küçük ve orta ölçekli şirketler için finansal raporlamada rehber niteliğinde önemli bir düzenleme olmuştur. Bu düzenleme ile Avrupa Birliği ve UMSK arasındaki mevcut ve olası görüş ayrılıklarının da önlenmesi sağlanacaktır. Çalışmamızda yönergenin incelenmesi ve UFRS, KOBİ'ler için UFRS (2. versiyonu), US GAAP ve Alman GAAP birlikte incelenerek temel değerlendirme farklılıklarının ortaya konması amaçlanmıştır. Yönerge ve bu standart setleri birlikte incelendiğinde finansal raporlama için yol ayrımında olan ülkemiz uygulamalarına yön vermesi açısından da bazı sentezler yapılmıştır. Buna göre;

- Yönerge küçük ve orta ölçekli işletmeler içindir, kamu yararını ilgilendiren (KAYİK) şirketlerin daha şeffaf finansal raporlamaya ihtiyacı bulunmaktadır. Tam set UFRS ve TFRS bu ihtiyacı gidermektedir.
- Yerel muhasebe standartları yapılırken yönergedeki geniş ve üye ülkelere bırakılan tercihlerin vergi uygulamalarına paralel hale getirilmeye çalışılması hem yerel muhasebe standardının dinamik olmayışını sağlayabilmekte hem de gerek AB mevzuatındaki gerekse Türk Ticaret Kanunu'ndaki gerçeğe uygun sunum, doğru ve dürüst resim ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.
- KOBİ'ler için UFRS'nin 2. versiyonu AB'nin hassasiyetleri giderilerek hazırlandığından ülkemizde uygulanabilirliği üzerine tartışılması gerekmektedir. Böylelikle raporlama karışıklığı ile raporlama seti hazırlama maliyeti ortadan kaldırılacaktır.
- Finansal raporların, **ihtiyaç duyanlara** bilgi sağlamanın esas olduğundan yola çıkarak

ihtiyaç duyulmayan ve maliyet doğuracak uygulamalardan kaçınılmalıdır.

- Karşılaştırma yapılan standart setleri arasındaki farklılıkların ülkelerdeki muhasebe uygulamaları, kültür, ekonomik durum (enflasyon, para biriminin gücü vb) gibi temel niteliklerden kaynaklandığı unutulmamalıdır. Bu nedenle

de bir ülke uygulamasını aynen almak yerine ihtiyaca uygun bilgiler üretilen standartlardan faydalanılmalıdır. Kamu yararını ilgilendiren işletmeler için UFRS/TFRS setinin, küçük ve orta ölçekli işletmeler için ise KOBİ'ler için UFRS'nin bu amaç için iyi birer örnek olduğu düşünülmektedir.

Ek: Değerleme İlkeleri Açısından AB Muhasebe Yönergesi (2013/34), UFRS, KOBİ'ler için UFRS, US GAAP, Alman GAAP ve Türkiye'deki Muhasebe Uygulamaları Karşılaştırması Özet Tablo

Değerleme İlkeleri	AB Yönergesi	UFRS	KOBİ'ler için UFRS	US-GAAP	Alman GAAP	Türkiye'deki Uygulamalar
<i>Stoklar</i>	Satın alma fiyatı / üretim maliyeti ve piyasa fiyatının düşük olanı ile değerlendirilmektedir (2013/34/EU, Madde 12, Paragraf 7).	Maliyet ve net gerçekleştirilebilir değer düşük olanıyla değerlendirilmektedir (UMS 2, Paragraf 9).	Maliyet değeri ile tahmini satış fiyatından, tamamlanma maliyetleri ve satışa ilişkin diğer maliyetler düşüldükten sonraki değer düşük olanıyla değerlendirilmektedir (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 13.4).	Stok maliyetinin net gerçekleştirilebilir değerinde kalmaya halinde net gerçekleştirilebilir değer üzerinden ölçüm esas alınmıştır (ASC 330-10-30).	Stoklar, "Satın alma ya da üretim maliyeti" ile "ikame değeri ya da tahmini satış giderleri düşülmüş tahmini satış fiyatının" düşük olanıyla değerlendirilmektedir (Pwc, 2010, s. 75).	Satın alma veya üretim maliyet bedeli ile değerlendirilmektedir (VUK, Madde 274).
<i>Maddi Duran Varlıklar</i>	Tarihi maliyet ya da yenisinden değerlendirilmesine izin verilmiştir (2013/34/EU, Madde 7, Paragraf 1).	İlk ölçümde maliyet modeli, sonraki muhasebeleşmelerde maliyet modeli ya da yenisinden değerlendirilmesine izin verilmektedir (UMS 16, Paragraf 15 ve 29).	İlk ölçümde maliyet modeli, sonraki muhasebeleşmelerde maliyet modeli ya da yenisinden değerlendirilmesine izin verilmektedir (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 17.9 ve (UMSK Değişiklikler, 2015, s. 10).	İlk ölçümde ve sonraki muhasebeleşmelerde tarihi maliyet modeli esas alınmıştır. Yenisinden değerlendirilmesine izin verilmemektedir (Pwc, 2014, s. 58).	İlk ölçümde ve sonraki muhasebeleşmelerde tarihi maliyet modeli esas alınmıştır. Yenisinden değerlendirilmesine izin verilmemektedir (Pwc, 2010, s. 30).	Maliyet bedeliyle değerlendirilmektedir (VUK, Madde 269).
<i>Maddi Olmayan Duran Varlıklar</i>	Tarihi maliyet ya da yenisinden değerlendirilmesine izin verilmiştir (2013/34/EU, Madde 7, Paragraf 1).	İlk ölçümde maliyet modeli, sonraki muhasebeleşmelerde maliyet modeli ya da varlığın aktif bir piyasa değeri varsa yenisinden değerlendirilmesine izin verilmektedir (UMS 38, Paragraf 24 ve 72).	İlk ölçümde maliyet bedeli ile, sonraki ölçümlerde ise ilk ölçümde finansal tablolara yansıtılan değerden biriktirilmiş ifta ve biriktirilmiş değer düşüklüğü zararlarının indirilmesiyle değerlendirilmektedir. Yenisinden değerlendirilme modeli kullanılmamaktadır (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 18.4 ve 18.18).	İlk ölçümde ve sonraki muhasebeleşmelerde tarihi maliyet modeli esas alınmıştır. Yenisinden değerlendirilmesine izin verilmemektedir (Pwc, 2014, s. 58).	İlk muhasebeleşirme maliyet esasına göre yapılmaktadır. Sonraki ölçümlerde yine maliyet esası bu kez ifta payları düşülmüş şekliyle devam ettirilmektedir. Yenisinden değerlemeye ancak varlığın değerindeki azalış ka- lıcı ise izin verilmektedir (Pwc, 2010, s. 34).	Maliyet bedeliyle değerlendirilmektedir (VUK, Madde 269).

Değerleme İlkeleri	AB Yönergesi	UFRS	KOBİ'ler için UFRS	US-GAAP	Alman GAAP	Türkiye'deki Uygulamalar
<i>Finansal Varlık ve Borçlar</i>	Güvenilir bir piyasada işlem gören finansal araçlar gerçeğe uygun değer (GUD) ile, GUD'i hiçbir şekilde güvenilir olarak ölçülemeyen finansal varlıklar satın alma fiyatı ile ölçülmektedir (2013/34/EU, Madde 8, Paragraf 7).	Finansal varlıklar itfa edilmiş maliyet ya da GUD ile değerlendirilmektedir (UFRS 9, Paragraf 4.1.1). İlk muhasebeleştirilmede ise her halükarda GUD ile değerlendirilmemesi gerekmektedir (UFRS 9, Paragraf 5.1.1).	Finansal varlıklar itfa edilmiş maliyet ya da GUD ile değerlendirilmektedir (KOBİ'ler için UFRS, Paragraf 2.47).	Finansal varlıklar itfa edilmiş maliyet ya da GUD ile değerlendirilir (EY, 2013, s. 7).	Kısa vadeli finansal varlıklar GUD ya da maliyetten düşük olanı ile değerlendirilmektedir. Uzun vadeli finansal varlıklar ise itfa edilmiş maliyetle değerlendirilmektedir. (Pwc, 2010, s. 44). Finansal varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi, işleme ilişkin satın alma giderlerinin de dahil edildiği maliyet modeli ile yapılmaktadır (Pwc, 2010, s. 43).	Borsa rayıcı, tasarruf değeri, mukayyet değeri, itibari değer (VUK, Madde 261) ve alış bedeli (VUK, Madde 279) ile değerlendirilmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Akın, “Karşılaştırmalı TMS/TFRS – Vergi Uygulamaları ve Sonuçları”, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2012, İstanbul.
- Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, 2013/34/AB No’lu Avrupa Parlamentosu ve Konsey Yönergesi, 26 Haziran 2013.
- Avrupa Komisyonu Bildirisi, “Sınırlı Sorumlu Şirketler için Finansal Raporlama Yükümlülükleri (Muhasebe Yönergesi) – Sıkça Sorulan Sorular”, 12 Haziran 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-540_en.htm
- Cascino, Stefano ve Gassen, Joachim, “What Drives the Comparability Effect of Mandatory IFRS Adoption?”, 2014 https://www.wiwi.hu-berlin.de/professuren/vwl/wtm1/RTG/bwl/rwuwp/research/cg_online_app.pdf
- Çına Bal, Emine, “Türkiye Finansal Raporlama Standardı – 9 ‘Finansal Araçlar’ Standardına Göre Finansal Araçların Sınıflandırılması ve Uygulama Örnekleri”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 5/3, 2013, s.47-63
- Demir, Volkan ve Bahadır, Oğuzhan, “Yeni Avrupa Birliği Yönergesi (2013/34/EU) Kapsamında Bireysel Finansal Tablolar”, Mali Çözüm Dergisi, Ocak – Şubat 2014, s. 13-33.
- Ernst and Young Yayınları, “Certain Investments in Debt and Equity Securities”, Temmuz 2013.
- Ernst and Young Yayınları, “Financial Reporting Developments Derivatives and Hedging” Aralık 2014.
- Ernst and Young Yayınları, “US GAAP versus IFRS”, Aralık 2011. □
- Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSK), Muhasebe Standartları Kodifikasyonu No. 320: Yatırımlar – Borç ve Özkaynaklar, 2008.
- Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSK), Muhasebe Standartları Kodifikasyonu No. 330: Stoklar, 2008.
- Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSK), Muhasebe Standartları Kodifikasyonu No. 350: Maddi Olmayan Duran Varlıklar – Şerefiye ve Diğerleri, 2008.
- Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSK), Muhasebe Standartları Kodifikasyonu No. 360: Maddi Duran Varlıklar, 2008.
- Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSK), Muhasebe Standartları Kodifikasyonu No. 825: Finansal Araçlar, 2008.
- Gönen, Seçkin ve Demir, Çağla, “Vergi Usul Kanunu ve KOBİ TFRS Bölüm 13 Açısından Stokların Karşılaştırılması”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2012, s. 163-171
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK), Uluslararası Muhasebe Standardı No. 2: Stoklar, Aralık 2003.
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK), Uluslararası Finansal Raporlama Standardı No. 9: Finansal Araçlar, Kasım 2009.
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK), Uluslararası Muhasebe Standardı No. 16: Maddi Duran Varlıklar, Aralık 2003.
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK), Uluslararası Muhasebe Standardı No. 38: Maddi Olmayan Duran Varlıklar, Mart 2004.
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK), Uluslararası Muhasebe Standardı No. 39: Finansal Araçlar: Muhasebe ve Ölçüm, Aralık 2003.
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK), Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, 2009.
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK), “Son Taslak: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için Uluslararası Finansal Raporlama Standartları için Değişiklik Önerileri”, Ekim 2013.

Pwc Yayınları, “IFRS versus German GAAP (revised): Summary of Similarities and Differences”, Şubat 2010, https://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/IFRS-vs-German-GAAP-Similarities-and-differences_final2.pdf

Pwc Yayınları, “IFRS and US GAAP: Similarities and Differences”, Ekim 2014, http://www.pwc.com/en_US/us/issues/ifrs-reporting/publications/assets/ifrs-and-us-gaap-similarities-and-differences-2014.pdf

Stolowy, H.; Lebas, M.J., Financial Accounting and Reporting: A Global Perspective, 2nd Edition, Thomson Learning, 2006.

YILLARA YAYGIN İNŞAAT, TAAHHÜT VE ONARIM İŞLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE TMS 11 İLE TÜRKİYE MEVZUATININ KARŞILAŞTIRILMASI VE UYGULAMA ÖRNEĞİ*

Yrd. Doç. Dr. Adem ALTAY**

Gulnur SULTANKHANOVA***

Makale Gönderim Tarihi : 25.04.2016 / Kabul Tarihi : 22.05.2016

ÖZ

Yıllara Yaygın İnşaat, Taahhüt ve Onarım İşlerinin Muhasebeleştirilmesinde iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlar Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi ve Tamamlanma Yüzdesi Yöntemidir. 11 numaralı Türkiye Muhasebe Standardında, inşaat sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi kullanılmaktadır. Türkiye'deki vergi kanunlarına göre ise Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi uygulanmaktadır. Çalışmada seçilen işletmenin vergi mevzuatına göre düzenlenmiş finansal tabloları ile TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardı çerçevesinde düzenlenen finansal tabloları karşılaştırılmıştır ve değişiklikler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar; işletmenin ödeyeceği vergi ve elde ettiği net kar her iki yöntemde de değişmediğini fakat işletmenin ödeyeceği vergilerin dönemlerinde önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu farklılıkların oluşum nedeni tamamen uygulanan yöntemlerden kaynaklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnşaat, Vergi Mevzuatı, TMS 11, Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi, Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi.

THE COMPARISON OF IAS 11 AND TURKISH LEGISLATIONS ON ACCOUNTING OF AREAS ON CONSTRUCTION, COMMITMENTS AND REPAIR WORKS SPREAD OVER YEARS AND A CASE STUDY

ABSTRACT

There are two accounting methods for construction contracts. These are Completed Contract Method and Percentage of Completion Method. 11th Turkish Accounting Standard requires the percentage-of-completion method to be used for the valuation of construction contracts. But according to Turkish tax laws the completed-contract method is used. On our study, the financial statements revised in accordance with the tax legislation and the frame work of IAS 11 constructional contract standards have been compared and variances analyzed. Obtained results have demonstrated the entity of tax pay and net profit remained unchanged in both methods but in the tax payment periods of the firm significant differences has been observed. The cause of formations these differences have entirely stemmed from the methods applied.

Keywords: Construction, Tax Law, IAS 11, Completed Contract Method, Percentage of Completion Method.

* Bu çalışma; Gulnur SULTANKHANOVA, Yıllara Yaygın İnşaat, Taahhüt ve Onarım İşlerinin Muhasebeleştirilmesinde TMS 11 ile Türkiye Mevzuatının Karşılaştırılması ve Uygulama Örneği, isimli Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezinden uyarlanmıştır. Gazi Üni. SBE, 2015, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Adem ALTAY

** Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, altay@gazi.edu.tr

*** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe-Finansman Doktora Öğrencisi, s.gul@mail.ru

GİRİŞ

G enel olarak dünyada olduğu gibi Türkiye’de de inşaat sektörü, ekonominin lokomotif ve sürükleyici sektörlerinden birisidir. Sektörün ekonomide öncü ve lokomotif olmasının ana nedeni diğer sektörler ile arasındaki yakın ilişkidir.

İnşaat sektörü; özel inşaat işleri ve taahhüt şeklinde yapılan inşaat işleri olarak ayrılır. Özel inşaatlar kişi ya da kurumların kullanmak ya da satmak üzere kendi adlarına yaptıkları inşaat işleridir. Başkası adına yapılan inşaat işleri taahhüt kapsamında yer almakta ve uygulamada inşaat taahhüt ve onarım işleri olarak ifade edilmektedir. Ayrıca taahhüt şeklindeki inşaat işleri de kendi aralarında yıllara yaygın inşaat işleri ve yıllara yaygın olmayan inşaat işleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bizim çalışmamızın konusunu oluşturan grup yıllara yaygın inşaat taahhüt ve onarım işleridir.

Yıllara yaygın inşaat taahhüt ve onarım işlerinin muhasebeleştirilmesinde, temelde iki yöntem vardır. Bunlar Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi ve Tamamlanma Yüzdesi Yöntemidir. 11 numaralı Türkiye Muhasebe Standardında inşaat sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi kullanılmaktadır. Türkiye’deki vergi kanunlarına göre ise Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi uygulanmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda iki yöntem karşılaştırılarak farklılıkları ortaya konmuştur. Ayrıca; vergi mevzuatının, TMS kurallarına göre düzenlenen finansal tablolardan kurumlar vergisi hesaplayacak şekilde değiştirilmesi gerekliliğini ortaya koymak çalışmamızın temel hedefidir.

Karşılaştırma inşaat işletmesinin finansal tabloları üzerinden gerçekleştirilmektedir.

1. Yıllara yaygın inşaat, taahhüt ve onarım işlerinde vergileme

İnşaat ve onarım işlerinden elde edilen kazançlar, Gelir Vergisi Kanunu’nun “Ticari Kazançlar” hükümlerine göre vergilendirilmekte fakat bu işlerin yıllara yaygın olması halinde, taşıdığı özellikler nedeniyle, genel hükümler dışında özel bir vergileme sistemine tabi tutulmaktadır (Kızılot, 2012: 67).

Gelir Vergisi Kanunu’nun 42’nci maddesine göre Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım işlerinde kazanç işin bittiği yılda tespit edildiğinden kazancın tamamı o yılın geliri sayılır ve o yıla ait gelir veya kurumlar vergisi beyannamesine dâhil edilir.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri yürüten mükellefler, iş devam ettiği sürece kar veya zarar beyanında bulunmasalar bile yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannamesi vermek durumundadırlar. Çünkü GVK’nın 85’inci maddesi uyarınca tüccar, faaliyetlerinden kazanç elde etmemiş olsa bile, yıllık beyanname vermek zorundadırlar (Şenlik, 2007: 26).

Gelir Vergisi Kanunu’nun 42. Maddesi gereği yıllara yaygın bir inşaat işinin özel vergileme sistemine tabi tutulabilmesi için, aşağıda sıralanmış olan unsurların var olması gerekmektedir. Bunlar (Acar, 2013);

- Yapılan iş inşaat ya da onarım işi olmalıdır,
- İnşaat veya onarım işi taahhüde bağlı olarak yapılmalıdır,
- İnşaat veya onarım işi birden fazla takvim yılı sürmelidir.

Yıllara yaygın inşaat, taahhüt ve onarım işlerinde vergi yükümlülüğünün başlaması açısından işin başlama tarihi ve kar-zararın saptanması açısından da işin bitim tarihi oldukça önemlidir.

2. Yıllara Yaygın İnşaat, Taahhüt ve Onarım İşlerinde Vergi Kesintisi

Yıllara yaygın inşaat işinin uzun sürmesinden dolayı devletin vergiyi geç alması ve bu bağlamda da reel anlamda bir kayba uğraması söz konusu olabilir. Bu durum verginin mali amacına aykırı olabileceği gibi, aynı zamanda da verginin genellik ilkesine aykırıdır. Bu amaçla devlet, hem vergilemedeki adaleti sağlamak hem de vergilemedeki gecikmeyi telafi etmek amacıyla müteahhide yapılacak ödemelerde vergi kesintisi uygulamasını getirmiştir. Bu bağlamda da işi yapanlara ödenecek olan hakediş bedellerinden vergi kesintisi yapılması yasaya göre zorunluluktur (Usul, 2012: 14).

Hakediş bedelleri üzerinden yapılan vergi stopajı 1 yıldan daha uzun süreyi kapsayan işler karşılığında kesildiği için Tekdüzen Muhasebe Sistemine göre 295. PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE FONLAR hesabında izlenir. Sözleşmeye göre inşaat taahhüt işinin tamamlanma süresi 1 yılın altına düştüğünde 193. PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE FONLAR hesabına aktarılması gerekmektedir (Şenlik, 2007: 36). Yılsonunda tahakkuk edecek gelir veya kurumlar vergisi ile fon karşılıklarından yapılacak olan indirim 371. DÖNEM KARININ PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLERİ hesabının borcuna aktarılır. Ancak aktarılacak tutar 370. DÖNEM KARI VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI hesabının tutarından fazla olamaz. Aktarılamayan tutar, dönem sonunda 193. PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE FONLAR hesabın bakiyesi olarak kalır (Yılmaz,2006: 338). 193 No.lu hesap bakiyesi izleyen yılda yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannamesinin verilmesinden sonra vergi dairesinden alınacak iadeye dönüşür ve 136. DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR hesabına aktararak kapatılır.

İşin zararlı sonuçlanması halinde veya kapsama girmeyen işler için gereksiz olarak kesilen ver-

gilerin mükellefçe iadesi istenebilir (Çolak, 2004: 89).

3. Yıllara Yaygın İnşaat, Taahhüt Ve Onarım İşlerinde Gelirin Tespit Yöntemleri

Yıllara yaygın inşaat taahhüt ve onarım işlerinin birden fazla muhasebe dönemini kapsamaması nedeniyle, elde edilen gelirin nasıl ve ne zaman belirleneceği ne zaman vergilendirileceği konusunda iki yöntem bulunmaktadır. Birincisi, faaliyet kazancının belirlenmesi ve vergilendirilmesini işin bitimine kadar erteleyen “Tamamlanmış Sözleşme” yöntemi, ikincisi ise her faaliyet döneminde katlanılan inşaat maliyetleri ile elde edilen kazanç arasında oransal bir ilişki kurarak, kazancı her faaliyet dönemi için ayrı ayrı belirleyen “Tamamlanma Yüzdesi” yöntemidir.

3.1. Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi

Tamamlanmış sözleşme yöntemi, kısa vadeli projeler veya güvenilir tahminler yapmada yetersiz sonuçlar veren ve kendine özgü riskleri kapsayan projeler için uygulanan bir yöntemdir (Adrian, Adrian, 2006: 52).

Bu yöntemin temel özelliği, kâr rakamının, işin tamamı bitirilinceye kadar belirlenmemesi, sözleşmeden elde edilen gelirlerin işin tamamlanması aşamasına kadar bir borç, sözleşmeden doğan maliyetlerin işin bitimine kadar bir varlık olarak bilançoya alınması, dolayısıyla gelir tablosuna herhangi bir rakamın girmemesidir. Vergi hukukunun ve bu arada çoğu ülkenin vergi hukukunun esas aldığı yöntem budur. Bunun kullanımına imkân vermemesi gibi nedenlerle eleştiri konusu olmaktadır (Örten, Kaval, Karapınar, 2011: 119).

Tamamlanmış Sözleşme Yöntemine göre dönem içinde yapılan giderler 740 nolu HİZMET ÜRETİM MALİYETİ hesabında takip edilir. Dönem sonunda bu giderler 170. YILLARA YAYGIN

İNŞAAT VE ONARIM İŞLERİ MALİYETLERİ hesabına aktarılır. Elde edilen hakedişler ise 350.YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM İŞLERİ HASEDİŞLERİ hesabında takip edilir. İşin bitimini takiben 170 nolu hesap, 622. SATILAN HİZMET MALİYETİ hesabına, 350 nolu hesap 600. YUT İÇİ SATIŞLAR hesabına aktarılır. Bilindiği gibi 6 nolu hesaplar gelir tablosu hesaplarıdır. Bu aktarımlarla, devam ettiği yıllar boyunca ilgili bilanço hesaplarında biriktirilmiş olan gelir ve giderler, gelir tablosunda raporlanır ve işin kar veya zararı ortaya çıkmış olur (Örten, Karapınar, 2013: 122).

Bu yöntemde inşaat kaç yıl devam ederse etsin, inşaat tamamlanmadıkça inşaata ilişkin gelir ve maliyet unsurları gelir tablosuna aktarılmamakta ve kar/zarar hesaplanmasında dikkate alınmamaktadır. İnşaatın tamamlandığı yıl, inşaatın tüm hâsılatının ve maliyetinin topluca gelir tablosuna aktarılması, o dönemin gelir tablosunun şişmesine neden olmaktadır. Bu durum işletmenin gerçek faaliyet durumunu yansıtmadığı için yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır (Gürbüz, Akgül, Çakıcı, 2006: 121)

3.2. Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi

İşin kısmen bitim yöntemi olarak da adlandırılan bu yöntem TMS 11'e uygun bir yöntemdir, finansal tablolara yansıtılması gereken dönemsel maliyet ve gelirlerin belirlenmesinde sözleşmenin tamamlanma oranı temel ölçüt olarak kabul edilmektedir. Böylelikle, inşaat işinin tamamlanması beklenmeden, işle ilgili maliyetler ve gelirlerin dönem bazında belirlenerek sonuç hesaplarına yansıtılmaktadır. Başka bir ifadeyle dönemde oluşan maliyet ile işin tamamlanma oranına göre hesaplanan gelir eşleştirilerek dönemsel olarak faaliyet sonucunun raporlanması sağlanmış olur (Alagöz, 2009). Dolayısıyla bu yöntemde, inşaat ve taahhüt işinin tamamlanma aşamalarına uygun şekilde karın finansal tablolara alınması ve kar

veya temettü dağıtımını için, işin tamamlanmasını beklemeye gerek kalmamaktadır (Akgün, 2013).

Bu yöntem inşaat sözleşmelerinin taraflarca kabul edilmesi ve şartlarının sağlanması, sözleşmedeki mal ve hizmetlerin dava edilebilir hakları kapsamı, satıcının sözleşmedeki yükümlülüklerden tatmin elde etmeyi beklemesi ve sözleşmeyi yüklenenin de sözleşme yükümlülüklerinden bir performans elde etmesi durumunda tercih edilmektedir (Epstein, Mirza, 2006: 195)

4. İki Yöntemin Karşılaştırılması

İnşaat sözleşmelerinden kaynaklanan gelir ve maliyetlerin finansal tablolarda sunulmasına yönelik olarak, uygulamada farklı yöntemler bulunmaktadır. Türkiye'deki yasal mevzuata göre tamamlanmış sözleşme yöntemini esas almaktadır, inşaat sözleşmelerinden kaynaklanan gelirler ile maliyetlerin işletmenin temel finansal tablolarından gelir tablosuna aktarılması konusu, işin tamamen tamamlandığı hesap döneminde yapılmaktadır. Ancak TMS 11'e göre ise, inşaat sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde tamamlanma yüzdesi yöntemi kullanılmaktadır.

Tamamlanmış sözleşme yönteminin temel avantajı, maliyet ve gelirler işin tamamlanma anına kadar bilanço hesaplarında izlenmekte ve işin tamamlanmasından sonra bilanço hesaplarında biriken tutarların sonuç hesaplarına yansıtılmasına dayanmasıdır. Tamamlanma yüzdesi yöntemi ise birden fazla dönemde tamamlanacak inşaat işine ait maliyet ve gelirlerin işin tamamlanması beklenmeden ilgili döneme ait tutarların sonuç hesaplarına yansıtılması ve performans dışı çalışmayı esas almayı benimsemesidir (Bragg, 2010: 102).

Tamamlanmış sözleşme yönteminde muhasebenin temel ilkelerinden ihtiyatlık ilkesine uyulmakta, tamamlanma yüzdesi yönteminde ise dönemsellik ilkesi ön planda tutulmaktadır. Tamamlanmış sözleşme yönteminde amaç vergiye tabi kazancın

belirlenmesi iken, tamamlanma yüzdesi yönteminde amaç ticari karın doğru bir şekilde tespit edilmesidir. Bu nedenle, tamamlanmış sözleşme yöntemi vergi kanunlarınca tercih edilen uygulama, tamamlanma yüzdesi yöntemi ise TFRS ve TMS tercih edilen uygulamadır (Göğüş, 2006).

Tamamlanmış sözleşme yönteminin sakıncası, sözleşmenin sonuçlanması durumunda finansal tablolarda biriken aşırı gelirin raporlanmasına yer vermesidir. Söz konusu iki yöntem belli koşullarda alternatif yöntem olarak birbirleri yerlerine kullanılamazlar. Genelde, uzun vadeli sözleşmelerin tamamlanma sürecinde, tamamlanma yüzdesi yöntemi tercih edilirken, bir varlığın mahiyeti itibariyle arz ettiği tehlike ya da varlığa özgü güvendedeki eksiklik olması durumunda tamamlanmış sözleşme yöntemi tercih edilmektedir. Ayrıca, tamamlanmış sözleşme yöntemi, kısmen kısa vadeli sözleşmelerin faaliyet sonuçlarını yansıtmayı benimsemektedir (Bragg, 2010: 102).

Tamamlanma yüzdesi yönteminde sözleşme dönemi boyunca satıcının performansı hakkında bilgi sağlanırken, tamamlanmış sözleşme yönteminde ise sözleşme tamamlandığında tüm kar raporlanmaktadır. Tamamlanma yüzdesi yönteminde sözleşmenin zamanına bağlı olarak mevcut performans finansal tablolara yansıtılırken, tamamlanmış sözleşme yönteminde ise kısmen yansıtılır (Stickney, Schipper, Francis 2010: 340). Dolayısıyla, tamamlanmış sözleşme yöntemine göre hazırlanan raporlar, finansal raporlamanın analizi ve yorumlanması aşamasında bilgi kullanıcılarının doğru bilgilere ulaşmasını engellerken, tamamlanma yüzdesi yöntemine göre hazırlanan finansal tablolarda bu eksiklikler giderilmektedir.

Her iki yöntemde toplam bazda gerçekleşen kar rakamlarında bir değişiklik söz konusu değildir. Toplam gerçekleşen karın değişmemesine karşın, tamamlanmış sözleşme yönteminde toplam ger-

çekleşen karın tamamını işin bittiği yılda tanımakta buna rağmen tamamlanma yüzdesi yöntemi işin ilerlemesine göre toplam karın belli kısmını işin devam ettiği yıllarda da tanımaktadır (Erden, 1997: 37). Tamamlanmış sözleşme yönteminde inşaat işinin devam ettiği hesap dönemlerinde faaliyet sonuçlarının genellikle zarar veya düşük düzeyde karla sonuçlanması nedeniyle ortaklara kar payı dağıtımı konusunda güçlükler ortaya çıkartırken, tamamlanma yüzdesi yönteminde ise faaliyet sonucunun dönemsel olarak belirlenebildiğinden, kar dağıtım kararları sağlıklı faaliyet sonucu bilgilerine dayanmasını sağlamaktadır. Tamamlanmış sözleşme yönteminde gelirin ait olduğu hesap dönemi ile sonuç hesaplarına aktarıldığı hesap döneminin farklı dönemler olarak ortaya çıkması uyumsuzluklara neden olmaktadır. Tamamlanma yüzdesi yönteminde ise bu uyumsuzluklar ortadan kalkmakta ve finansal tabloların ve faaliyet sonuçlarının anlamlılığı artmaktadır (Alagöz, 2009).

Örnek: “A” İnşaat işletmesi 23.05.2012 tarihinde imzalanmış olduğu köprü inşaatın 5.890.458 TL ihale bedeli ile 23.05.2014 tarihinde teslim etmek üzere bu işi üstlenmiştir. A İnşaat işletmesi köprü inşaatının toplam maliyetini 4.679.832 TL olarak belirlemiştir. Üç yılda yapılan işlemlerin özeti şöyledir;

1.yıl işletme 1.000.000 TL harcama yapmıştır. 1.200.000 TL’lik hakediş faturası kesilmiştir. Dönem içinde 1.200.000 TL hakediş tahsil edilmiştir.

2. yılı 2.000.000 TL’lik harcama yapılmış, işin bitirilmesi için ise 1.500.000 TL daha harcamanın gerekli olduğuna karar verilmiştir. Dönem içinde 3.200.000 TL hakediş faturası kesilmiştir ve hakediş bedelinin tamamı tahsil edilmiştir.

3.yıl işletme 1.679.832 TL’lik harcama yaparak iş tamamlanmıştır. 1.490.458 TL’lik hakediş bedeli fatura düzenleyerek tahsil edilmiştir. A

inşaat işletmesinin inşaat faaliyeti dışında başka bir faaliyeti yoktur.

Önemli Not: Bu örneğimizde inşaat işlemleri ile ilgili 1. Yıl 12 farklı mali olay, 2. Yıl 12 farklı mali olay ve 3. Yılda da 17 adet mali olay; hem Vergi Yasaları - Tekdüzen Muhasebe Sistemi (Tamamlanmış Sözleşme Yöntemine) ve hem de TMS 11 (Tamamlanma Yüzdesi Yöntemine) göre ayrı ayrı muhasebeleştirilerek, her iki sisteme göre de dönem sonu ayrıntılı finansal tabloları karşılaştırmalı olarak düzenlenmiştir¹. Bu makale çalışmamızda konunun sonuçlarına odaklanılacağı

için bu hesaplama, kayıt ve tablolara yer verilmemiş, ancak bu tablo verişlerin analizi yapılmıştır. Kayıt ve tablolara aşağıda dipnotta belirtilen tez çalışmamızdan ulaşılabılır.

İki farklı yönteme görede yapılan kayıtlar sonucunda toplam kar/zarar ve toplam vergi yükleri aynı olmakla birlikte bunların dönemlere dağılımında yöntemlere göre farklılıklar oluşmuştur. Şimdi bu 3 yıllık finansal tablolardaki verilerden hareketle iki uygulamanın farklılıkları ortaya konulacak ve önerilerde bulunulacaktır.

Çizelge 1: Finansal Tabloları TMS 11 İle Vergi Mevzuatına Göre Düzenleyen A İnşaat İşletmesinin Vergi Giderleri ve Vergi Sonrası Net Kar (Zarar)ının Karşılaştırılması

Yıllar	Finansal Tabloları TMS 11'e göre düzenleyen A İnşaat İşletmesinin Dönem Karı, Vergi Gideri ve Vergi Sonrası Net Karı				Finansal Tabloları Vergi Mevzuatına göre düzenleyen A İnşaat İşletmesinin Dönem Karı, Vergi Gideri ve Vergi Sonrası Net Karı			
	2012	2013	2014	Toplam	2012	2013	2014	Toplam
Vergi Öncesi Kar/Zarar	200.965	470.143,30	268.568,70	939.677	(46.450)	(167.309)	1.153.436	939.677
Vergi Gideri	(40.193)	(94.028,66)	(53.713,74)	(187.935,4)	-	-	(187.935,4)	(187.935,4)
Vergi Sonrası Net Kar/ Zarar	160.772	376.114,64	214.854,96	751.741,6	(46.450)	(167.309)	965.500,6	751.741,6

1 Burada açıklanan 3 yılın muhasebe kayıtları ve ayrıntılı finansal tablolar için bkz.; Gulnur SULTANKHANOVA, Yıllara Yaygın İnşaat, Taahhüt ve Onarım İşlerinin Muhasebeleştirilmesinde TMS 11 ile Türkiye Mevzuatının Karşılaştırılması ve Uygulama Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üni. SBE, 2015, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Adem ALTAY.

Çizelgeden de görüldüğü üzere vergi mevzuatına göre yapılan raporlamalarda A İşletmesinin 2012 yılında (46.450) TL zarar ettiği görülmektedir ve herhangi bir kurumlar vergisi ödemekle yükümlü değildir.

İşletme 2013 yılında ise (167.309) TL zarar ettiği görülmektedir dolayısıyla kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olmayacaktır.

2014 yılında işletme köprü inşaatından 1.153.436 TL kar elde ettiği görülmektedir. 2012 yılında beyan ettiği (46.450) TL zarar ve 2013 yılında beyan ettiği (167.309) TL zararın indirdikten sonra vergi matrahı 939.677 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme 187.935 TL kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olmuştur. A İşletmesinin net karı 751.741,6 TL olduğu görülmektedir.

A İşletmesi Tamamlanma Yüzdesine göre finansal tabloları düzenlediğinde 2012 yılında 200.965 TL kar elde etmiş olup, 40.193 TL kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olmuştur. Dönemin net karı 160.772 TL olduğu görülmektedir.

İşletme 2013 yılı 470.143,30 TL kar elde etmiş olup, 94.028,66 TL kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olmuştur. İşletme 376.114,64 TL net kar ettiği görülmektedir.

İşletme 2014 yılı 268.568,7 TL kar etmiştir ve

53.713,74 TL kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olmuştur. Dönemin net karı 214.854,96 TL olarak gerçekleşmektedir.

A İşletmesinin köprü inşaatından sağlanan toplam karı 939.677 TL olduğu görülmektedir. İnşaat işinin bitiminde vergi giderlerinin toplamı 187.935,4 TL'dir. İşletme köprü inşaatı işin bittiğinde toplam 751.741,6 TL net kar elde ettiği görülmektedir.

Görüldüğü gibi işletmenin vergi mevzuatı ile TMS 11'e göre hesaplamalarında ödeyeceği toplam vergi ve işletmenin inşaat işinen elde ettiği toplam net karı değişmemekte fakat işletmenin ödeyeceği vergilerin ve karların dönemleri değişmektedir.

Vergi mevzuatına göre hesaplamalarda inşaat süresi boyunca inşaat maliyetini ve hakedişlerini ertelediğinden dolayı işletmenin gerçek faaliyetini göstermemektedir. TMS 11'e göre hesaplamalarda gelir ve maliyetleri oluştukları dönem itibarıyla finansal tablolara yansıttığı için daha doğru bir yöntemdir. Tamamlanma yüzdesi yöntemi ile oluşturulan finansal tablolar son kullanıcılar açısından daha doğru bilgiler içermektedir. Gerçek performansı ve karlılığı yıllar itibarıyla ve karşılaştırmalı olarak ölçen yöntemin tamamlanma yüzdesi yöntemi olduğu görülmektedir.

Çizelge 2: A İnşaat İşletmesinin TMS 11'e Göre Hesaplanan Vergi Giderleri İle Vergi Mevzuatına Göre Kesilen Vergi Kesintilerinin Karşılaştırılması

Dönemler	Kurumlar Vergisi Gideri (TMS Önerilen)	Peşin Ödenen Vergi ve Fonlar ile Kurumlar Vergisi (Mevcut Uygulama)
2012	40.193	36.000
2013	94.028,66	96.000
2014	53.713,74	44.713,74
Toplam	187.935,4	176.713,74
2014 Net Kurumlar Vergisi	-	11.221,66
Genel Toplam	187.935,4	187.935,4

Çizelgeden görüldüğü üzere vergi mevzuatına göre hesaplamalarda işletme 2012 yılında 1 nolu hakedişten kurumlar vergisine mahsuben kesilen 36.000 TL'lik gelir vergisi stopajı görülmektedir. TMS 11'e göre hesaplamalarda ise işletme 40.193 TL kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olmuştur.

2013 yılında vergi yasalarına göre hesaplamalarda 96.000 TL'lik gelir vergisi stopajı görülmektedir. TMS 11'e göre hesaplamalarda ise işletme 94.028,66 TL kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olduğu görülmektedir.

2014 yılında vergi mevzuatına göre hesaplamalarda 44.713,74 TL'lik gelir vergi stopajı ile birde işin tamamlanması nedeni ile doğan 11.221,66 TL (stopajlar düşüldükten sonra net 2015 Nisanda ödenecek tutar) kurumlar vergisi görülmektedir. Sonuçta 2014 yılı toplam vergisi 55.935,4 TL'dir (44.713,74 + 11.221,66). Standarda göre hesaplamalarda ise aynı yıl işletmenin 53.713,74 TL kurumlar vergisi ödemeye yükümlü olduğu görülmektedir.

Çizelgeden de görüldüğü gibi hakedişten kesilen vergi kesintileri ile mevzuat değişirse kazanç üzerinden hesaplanan kurumlar vergisi giderleri birbirini dengelediği görülmektedir.

Buradan çıkan sonuç; inşaatın kar veya zararı yıllar itibariyle taşımak yerine her yıl gerçekleşen

kısmını yani Tamamlanma Yüzdesi yöntemine göre her yılın kar veya zararı beyan edilmesini önermekteyiz ve hakediş bedeli üzerinden kesilen % 3 vergi kesintisi ortadan kalkıp, her yıl gerçekleşen kar üzerinden % 20 oranda kurumlar vergisi hesaplanmasını önermekteyiz.

Önerdiğimiz vergi yasası değişikliğinin şu şekilde özetleyebiliriz: A işletmesi 2012 yılında köprü inşaatı için yapılan hakediş bedelinden 36.000 TL vergi kesintisi uygulamadan dönem sonunda beyan edeceği kazanç üzerinden hesaplanan 40.193 TL kurumlar vergisini ödemelidir. 2013 yılında yapılan hakediş bedelinden 96.000 TL vergi kesintisi uygulamadan dönem sonunda beyan edeceği kazanç üzerinden hesaplanan 94.028,66 TL kurumlar vergisini ödemelidir. 2014 yılında ise köprü inşaatı için yapılan hakediş bedelinden 44.713,74 TL vergi kesintisi uygulamadan dönem sonunda beyan edeceği kazanç üzerinden hesaplanan 53.713,74 TL kurumlar vergisini ödemelidir.

Son olarak iki durumda da ödenen toplam vergilerin eşit olduğu da çizelgede gösterilmektedir. Yani yılların tamamı dikkate alındığında toplam vergi yükü değişmemektedir.

Örnek işletmemizin TMS 11 ve vergi mevzuatına göre yıllar itibariyle düzenleyeceği gelir tablolarının karşılaştırması aşağıdaki çizelgede verilmiştir;

Çizelge 3: A İnşaat İşletmesi TMS 11 Ve Vergi Mevzuatına Göre Düzenlenen Gelir Tablolarının Karşılaştırılması

	1 Ocak-31 Aralık 2012		1 Ocak-31 Aralık 2013		1 Ocak-31 Aralık 2014	
	TDHP	TMS	TDHP	TMS	TDHP	TMS
1. BRÜT SATIŞLAR	0	1.258.791	0	2.667.788,30	5.890.458	1.963.878,70
2. SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	0	(1.011.376)	0	(2.030.336)	(4.735.673,54)	(1.693.961,54)
BRÜT SATIŞ KARI	0	247.415	0	632.452,30	1.154.784,46	269.917,16
3. FAALİYET GİDERLERİ (-)	(46.450)	(46.450)	(167.309)	(167.309)	(1.348,46)	(1.348,46)
Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	(6.896)	(6.896)	(5.750)	(5.750)		
Genel Yönetim Giderleri (-)	(39.554)	(39.554)	(161.559)	(161.559)	(1.348,46)	(1.348,46)
FAALİYET KARI VEYA ZARARI	(46.450)	212.341	(167.309)	568.570,30	1.153.436	268.568,70
4. DİĞER FAAL. OLAĞAN GELİR VE KAR.	-	-	-	-	-	-
5. DİĞER FAAL. OLAĞAN GİD. VE ZARAR.	-	-	-	-	-	-
6. FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	-	-	-	-	-	-
Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	-	-	-	-	-	-
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	(46.450)	200.965	(167.309)	470.143,30	1.153.436	268.568,70
7. OLAĞANDIŞI GELİR VE KAR	-	-	-	-	-	-
8. OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARI(-)	-	-	-	-	-	-
Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)	-	-	-	-	-	-
DÖNEM KARI VEYA ZARARI	(46.450)	200.965	(167.309)	470.143,30	1.153.436	268.568,70
9. DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKL. KARŞILIGI (-)	0	(40.193)	0	(94.028,66)	(187.935,4)	(53.713,74)
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI	(46.450)	160.772	(167.309)	376.114,64	965.500,6	214.854,96

Çizelgeden görüldüğü gibi her iki yöntemde de üç yıllık **toplam** brüt ve net karlar aynıdır. Farklılık brüt karın yıllara dağılımındadır. TMS 11'e göre hesaplamada brüt kar yıllara dağılırken, vergi mevzuatına göre hesaplamada brüt ve net karın tamamı köprü inşaatı bittiği üçüncü yılda ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

Vergi mevzuatına göre düzenlenen gelir tablolarında görüldüğü üzere birinci yılda (46.450) TL zarar ettiği, ikinci yılda (167.309) TL zarar ettiği ve üçüncü yılda 965.500,6 TL kar elde ettiği görülmektedir. Hâlbuki A İşletmesinin TMS 11'e

göre düzenlenen gelir tablolarında ise birinci yılda 160.772 TL kar ettiği, ikinci yılı 376.114,64 TL ve üçüncü yılı 214.854,96 TL kar elde ettiği görülmektedir.

Vergi mevzuatına göre hesaplamalarda A İşletmesi inşaat işinin birinci ve ikinci yılında zarar etmiş gözüküyor ve standarda göre gerçek ticari teatmüllere göre de işletme kar elde etmiş bulunuyor, bunun nedeni A İşletmesi inşaat işi bitene kadar inşaat maliyetlerini ve hakedişlerini ertelendiğinden kaynaklanmaktadır.

TMS 11'e göre hesaplamalarda A İşletmesinin finansal performansın inşaat işinin tamamlanma derecesine bağlı olarak gelir tablosunda göstermektedir. Elbette ki bu gösterim A İşletmesinin finansal durumu hakkında daha doğru bilgi verebilmektedir. Düzenlenen gelir tabloları daha açık ve net olmaktadır.

Çalışmada iki yönetime göre oluşturulan finansal tabloları kullanılarak işletmenin karlılık oranları hesaplanmıştır; bu oranları aşağıdaki çizelgede karşılaştırılmaktadır:

Çizelge 4: Finansal Tabloları TMS 11 İle Vergi Mevzuatına Göre Düzenleyen A İnşaat İşletmesinin Karlılık Oranlarının Karşılaştırılması

	Oranlar	1 Ocak-31 Aralık 2012		1 Ocak-31 Aralık 2013		1 Ocak-31 Aralık 2014	
		TDHP	TMS	TDHP	TMS	TDHP	TMS
1.	Brüt Kar Marjı	-	0,20	-	0,24	0,20	0,14
2.	Faaliyet Kar Marjı	-	0,16	-	0,18	0,19	0,14
3.	Vergi Öncesi Kar Marjı	-	0,16	-	0,18	0,19	0,14
4.	Net Kar Marjı	-	0,13	-	0,14	0,16	0,11
5.	Mali Rantabilite	(0,008)	0,027	(0,03)	0,059	0,15	0,032
6.	Aktiflerin Karlılığı	(0,003)	0,013	(0,01)	0,028	0,08	0,016

Çizelgeden de görüldüğü gibi A İşletmesinin karlılığını ölçen yöntemin tamamlanma yüzdesi yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü vergi mevzuatına göre oluşturulan gelir tablosunda satış gerçekleşmediği için karlılık oranları hesaplanmamaktadır. Yani hesaplanması gereken oranlar hesaplanamamaktadır. Bundan çıkan sonuç; vergi mevzuatına göre düzenlenen gelir tablolarında ise üçüncü kişilere doğru, güvenilir ve gerçek raporlamanın yapılmadığı ve sonucunda mali bilgi kullanıcılarının yanlış karar almalarına yol açabileceği net bir şekilde görülmektedir.

Çalışmada İki yönetime göre likidite analizi yapılmıştır ve işletmenin likidite oranları karşılaştırılmıştır.

Çizelge 5: Finansal Tabloları TMS 11 İle Vergi Mevzuatına Göre Düzenleyen A İnşaat İşletmesinin Likidite Oranlarının Karşılaştırılması

	Oranlar	31 Aralık 2012		31 Aralık 2013		31 Aralık 2014	
		TDHP	TMS	TDHP	TMS	TDHP	TMS
1.	Cari Oran	0,85	0,88	0,88	1,00	1,02	1,07
2.	Asit Test Oranı	0,70	0,68	0,78	0,82	0,82	0,87
3.	Finansal Kaldıraç Oranı	0,57	0,52	0,66	0,53	0,50	0,50
4.	Özkaynak Ağırlığı Oranı	0,43	0,48	0,34	0,47	0,50	0,50

Çizelgeden görüldüğü üzere işletmenin gerçek performansını ve likidite analizini ortaya koyan yöntem tamamlanma yüzdesi yöntemidir. Diğer yönetime göre yapılan rasyo analizleri yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bankalar da inşaat şirketlerin analiz ederken bilindiği gibi 17 ve 35 nolu grupları çıkarıp o şekilde oranları hesaplamaktadırlar.

TMS'ye göre analiz yapıldığında hesaplanan likidite durumu; vergi mevzuatına göre hesaplanan likidite durumundan daha iyi görünmektedir. Bu işletmelerin gerçek durumunu göstermesi bakımından hem önemli bir durum ve hem de işletmelerin lehine bir durumdur.

Finansal kaldıraç oranına bakıldığında da işletmenin TMS tablolarına göre mali durumu daha iyi görünmektedir.

Bundan çıkan sonuç; vergi mevzuatı uygulamaları inşaat taahhüt işi yapan işletmelerin finansal tablolarını olumsuz yönde ciddi olarak bozmaktadır. Bu nedenlerle vergi yasaları değiştirilerek TMS uygulamaları benimsemelidir.

SONUÇ

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemlerine ilişkin finansal sonuçların takibinde, vergi mevzuatı ile TMS 11 farklı yöntemler öngörmektedir. Bu farklılık, vergi mevzuatı ile TMS 11 arasında faaliyet sonucunun farklılaşmasına yol açmaktadır. Vergi mevzuatı tabanlı finansal gösterimde "Tamamlanmış Sözleşme" yönteminin kullanımı söz konusudur. Ayrıca bu yaklaşımda yapılan kayıtlar vergi mevzuatına uygun olduğundan ayrıca bir işlem veya kayda gerek yoktur.

TMS 11 tabanlı finansal gösterimde "Tamamlanma Yüzdesi" yönteminin kullanımı söz konusudur. Bu yöntemde yıllara yaygın inşaat işinin tamamlanması beklenmeden, işle ilgili maliyetler ve gelirlerin dönem bazında belirlenerek sonuç hesaplarına yansıtılmaktadır.

İki yöntem arasındaki en önemli fark, gelir ve giderlerin tahakkuk ettirilme zamanındaki farklılıktan dolayı finansal tablolardan gelir tablosunda sunulmasında ortaya çıkmasıdır.

Çalışmamızın sonucunda elde edilen bulgular şunlardır;

Yıllara yaygın inşaat ve onarım alanında faaliyet gösteren işletmelerin TMS 11 ve vergi mevzuatına göre düzenlenen gelir tabloların karşılaştırdığımızda iki yöntemde de brüt ve net karlar doğal olarak aynıdır farklılık karların yıllara dağılımındadır. TMS 11'e göre hesaplamada brüt kar yıllara dağılırken, vergi mevzuatına göre hesaplamada brüt karın tamamı inşaat işi bittiği yılda ortaya çıkmaktadır (Sanki tüm kazanç son yıl elde edilmiş gibi görünmektedir).

Vergi mevzuatına göre hesaplamalarda işletmenin gerçek faaliyetini göstermekten uzaktır, çünkü inşaat süresi boyunca inşaat maliyetini ve hak edişlerini ertelemektedir. TMS 11'e göre hesaplamalarda gelir ve maliyetleri oluştukları dönem itibariyle finansal tablolara yansıttığı için daha doğru bir yöntemdir. Tamamlanma yüzdesi yöntemi ile oluşturulan finansal tablolar son kullanıcılar açısından daha doğru bilgiler içermektedir. Gerçek performansı ve karlılığı ölçen yöntemin tamamlanma yüzdesi yöntemi olduğu anlaşılmaktadır.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım alanında faaliyet gösteren işletmelerin karlılık oranların karşılaştırdığımızda inşaat işletmelerinin karlılığın ölçen yöntemin tamamlanma yüzdesi yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü vergi mevzuatına göre oluşturulan gelir tablosunda satış gerçekleşmediği için karlılık oranları hesaplanamamaktadır. Yani hesaplanması gereken oranlar hesaplanamamaktadır. Bundan çıkan sonuç vergi mevzuatına göre düzenlenen gelir tablolarında üçüncü kişilere doğru, güvenilir ve gerçek raporlamanın yapılmadığı ve onun sonucunda mali bilgi kullanıcı-

larının yanlış karar almalarına yol açtığı görülmektedir.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım alanında faaliyet gösteren işletmenin her iki yönetime göre düzenlenen bilançoların karşılaştırdığımızda vergi mevzuatına göre düzenlenen bilançoda dönen varlıklarda yıllara yaygın inşaatın maliyeti ve kısa vadeli yabancı kaynaklarda inşaat hakedişi yer almaktadır. Dolayısıyla bilançoda varlık ve yabancı kaynaklar olması gerekenden fazla, öz kaynaklar ise az gösterilmektedir. TMS 11'e göre düzenlenen bilançolarda ise, inşaat maliyeti gelir tablosuna aktarıldığından bilançoda yer almamaktadır.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım alanında faaliyet gösteren işletmenin likidite oranların karşılaştırdığımızda TMS 11'e göre analiz yapıldığında likidite vergi mevzuatına göre hesaplanan likidite durumundan daha iyi görünmektedir. Bu işletmelerin gerçek durumunu göstermesi bakımından hem önemli bir durum ve hem de işletmelerin lehine bir durumdur. Burdan çıkan sonuç; vergi mevzuatı uygulamaları inşaat taahhüt işi yapan işletmelerin finansal tablolarını olumsuz yönde ciddi olarak bozmaktadır.

Bu durumu bilen bankalar da inşaat taahhüt firmalarının finansal tabloları üzerinde önce birtakım düzeltmeler yapmakta ve bu düzeltmelerden sonraki finansal tabloları analize tabi tutmaktadır. Bu da ek iş yükü getirmektedir.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım alanında faaliyet gösteren işletmenin elde edecekleri karı ve ödeyecek vergiyi karşılaştırdığımızda her iki yöntemde

de gerçekleşen kar ve vergi rakamlarında bir değişiklik söz konusu olmayacaktır. Bunların sadece dönemleri değişmektedir. Vergi mevzuatına göre; kurumlar vergisi için bittiği yılsonunda hesaplanmasına rağmen; her yıl hakedişlerden stopaj kesilerek devlete ödenmektedir. TMS 11'e uygun olarak kurumlar vergisi uygulansaydı; ödenmesi gereken vergi ile hak edişten kesilerek ödenen stopajları karşılaştırdığımızda birbirini dengelediği anlaşılmaktadır.

Tüm bu problemlerin çözümü için; inşaatın kar veya zararını yıllar itibariyle taşımak yerine her yıl gerçekleşen kısmını Tamamlanma Yüzdesi yöntemine göre kar veya zarar yazılmalı ve bu tutardn kurumlar vergisi ödenmelidir. Hakediş bedeli üzerinden kesilen % 3 vergi kesintisi kaldırılmalıdır. GVK'nın 42,43 ve 44 maddelerinin uygulamaları ortadan kaldırılmalıdır.

Vergi yasalarına önerdiğimiz değişiklikler yapılırsa; birçok problem çözülmüş olacaktır. Ayrıca devletin bundan herhangi bir kaybının olmayacağı da düşünülmektedir. Çünkü uygulamadağı örnekte de görüldüğü gibi, yıllar itibariyle ödenen stopajlar ile mevzuat değişirse ödenmesi gereken kurumlar vergisi birbirini dengelemektedir. Birçok işletmenin tüm inşaat faaliyetleri düşünüldüğünde devletin maddi bir kaybı veya kazancının olmayacağı ancak tabloların düzeltilmesi ile şeffaf raporlama yapılacağı ve ekonomiye birçok katkısı olacağı bilinmelidir.

Bu değişikliğin devletin bütçe gelirlerine etkilerinin araştırılması da başka bir çalışmanın konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Adriyan J. J., Adriyan D. J. Construction Accounting Financial, Managerial, Auditing, and Tax, Stripes Publishing L.L.C. 2006.
- Acar. V. TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardının İncelenmesi ve Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Geçiş Süresinde Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt İşleri Uygulama Çalışması, Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:6, Sayı:1.2013.
- Akgün. A.İ; İnşaat Sözleşmelerinin Finansal Tablolarda Sunuluşuna Yönelik Kullanılan Yöntemlere Bakış, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan, 2013, sayfa 77-96
- Alagöz. A; TMS 11: İnşaat Sözleşmeleri Standardı Çerçevesinde İnşaat İşlerinde Sözleşme Maliyet ve Gelirlerinin Muhasebeleştirilmesi, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, , Cilt:2, Sayı:1, 2009, sayfa 1-36
- Bragg, S.M; Revenue Recognition: Rules and Scenarios, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc, 2nd Edition, 2010.
- Goğuş, E.H.S; Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım İşlerinin Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Yöntemler, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl: 6, Sayı: 19, 2006, s 75-86.
- Çolak. M; Stopaj ve Sorumluluk Muessesesi, Ankara, Yaklaşım Yayıncılık, 2004
- Gürbüz. G, Akgül. A, Çakıcı. C; 2006, Türkiye Muhasebe Standartları Uygulamaları, İstanbul, Beta, 2006
- Epstein, B.J., Mirza. A.A. (2006). Interpretation and Application of International Accounting and Financial Reporting Standards, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc.
- Erden, S. A; İnşaat Taahhüt İşleri ve Muhasebesi, İsparta, Tuğra Ofset Matbaası, 2 Baskı, 1997.
- Kızılot. Ş; İnşaat Muhasebesi Vergilendirmesi Mevzuatı ve Asgari İşçilik, Ankara, Yaklaşım Yayıncılık, 17 Baskı, 2012.
- Şenlik. M; İnşaat Muhasebesi, Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2007.
- Usul. H; TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardına Göre İnşaat Muhasebesi, Ankara, Detay Yayıncılık, 2012.
- Yılmaz. K; İnşaat Muhasebesi, Vergilendirme ve Asgari İşçilik, Ce-Ka Yayınları, Ankara, 2006.
- Örten. R., Kaval. H., Karapınar. A; Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları (TMS-TFRS) Uygulama ve Yorumları, Ankara, Gazi Kitabevi, 5.Baskı, 2011.

KURUMSAL SOSYAL VE ÇEVRESEL RAPORLAMA PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİ İÇİN BİR MODELLEME YAKLAŞIMI*

Yrd. Doç. Dr. Sevgi AYDIN**

Makale Gönderim Tarihi : 26.06.2016 / Kabul Tarihi : 28.07.2016

ÖZ

Bu çalışmanın amacı kurumsal sosyal ve çevresel raporlama performansının ölçülmesi için bir modelleme yaklaşımı geliştirmektedir. Bu amaç kapsamında beş aşamalı, ağaç yapılı bir performans modeli sunulmaktadır. Sunulmakta olan modelleme yaklaşımı ile sosyal ve çevresel raporlama performansının etkin ve karşılaştırılabilir olarak ölçülmesinin mümkün olabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal ve çevresel raporlama, modelleme yaklaşımı

A MODELING APPROACH FOR MEASURING CORPORATE SOCIAL AND ENVIRONMENTAL REPORTING PERFORMANCE

ABSTRACT

The aim of this study is to develop a modeling approach to measuring the performance of corporate social and environmental reporting. Under this purpose, five-stage tree structured performance model is presented. Social and environmental reporting performance modeling approach that is being presented is expected to be able to measure the reporting performance effective and comparable.

Keywords: Social and environmental reporting, modeling approach

* Bu çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenen “Kurumsal Raporlamada Yeni Yaklaşımların Uygulanabilirliği: Yeni Bir Kurumsal Raporlama Modeli Önerisi” isimli proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

** Kadir Has Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü öğretim üyesi sevgiaydinsa@hotmail.com

1. GİRİŞ

Finansal raporlamanın temel amacı karar vericilere bilgi sunmaktır. Ancak bu raporların son yıllarda, tüm tarafların bilgi ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığı yönünde eleştirel görüşler sıkça dile getirilmektedir. Finansal raporlarla ilgili en sık karşılaşılan eleştirilerden biri, bu raporların sosyal, çevresel ve diğer kurumsal bilgileri içermemeleriyle ilgilidir (Aydın, 2015). Söz konusu bilgilerin temel işletme analizleri içine dahil edilmesinin önündeki en büyük engellerden biri, bu alandaki standartların eksikliğidir (Eccles ve Krzus, 2010).

İşletmelerin, sosyal ve çevresel performans gibi finansal olmayan performanslarını raporlamaları gereklidir (Adams, 1999). Günümüzde, özellikle sosyal ve çevresel raporlamanın önemi kabul edilmekte ve uygulama örneklerinde artış gözlenmektedir. Bugüne kadar çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından, sosyal ve çevresel performansın ölçülmesi ve raporlanması amacıyla temel performans göstergeleri belirlenmiştir. Ancak, bu performans göstergelerinin standart hale getirilememiş olması dolayısıyla, işletmelerin çeşitli isimler altında yayınladıkları sosyal ve çevresel raporlar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu alandaki standartlaşma eksikliği; sosyal ve çevresel performansın doğru olarak ölçülüp raporlanmasını ve bu raporların birbirleri ile karşılaştırılmasını önemli ölçüde engellemektedir.

Bu çalışmada; çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından belirlenmiş olan temel performans göstergelerinin incelenmesi, sosyal ve çevresel performansın ölçüm ve raporlamasına yönelik çalışmaların irdelenmesi ve burada önerilen temel performans göstergeleri için bir modelleme yaklaşımının gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın ana amacı; işletmelerin kurumsal sosyal ve çevresel raporlama performanslarının ölçümünde kullanılacak bir performans modellemesinin önerilmesidir.

Çalışmanın kapsamı, işletmeler ve paydaşları ile sosyal ve çevresel etki faktörlerinden oluşmaktadır. Bu kapsamın en önemli kavramı “sürdürülebilirlik” üzerine kuruludur. Kurumsal sürdürülebilirlik; şirketlerde uzun vadeli değer yaratmak amacıyla, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile birlikte, işletme faaliyetlerinde ve karar mekanizmalarında dikkate alınması ve bu faktörlerle bağlantılı risklerin etkin bir biçimde yönetilmesi olarak tanımlanmaktadır (BIST, 2014). Bu tanımdan hareketle işletmelerin yarattıkları değer ölçümünde yalnızca ekonomik faktörlerin değil, çevresel ve sosyal faktörlerin de performans ölçümünde dikkate alınması ve bu performans ölçümünün sonuçlarının raporlanması önem arz etmektedir.

“Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı ilk kez Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından Brundtland Raporu olarak da bilinen Ortak Geleceğimiz adlı raporda tanımlanmıştır. Bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma; bugünün gereksinimlerinin, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılanmasıdır (UN, 1987). Ekonomik, çevresel ve sosyal performansa ya da sürdürülebilir kalkınmaya eş zamanlı olarak ilgi gösterme fikri dünya çapında önemli düzeyde ilgi görmektedir. (Deegan, 1999). Artık işletmeler geleceğe yönelik olarak sürekliliklerini sağlamak için sürdürülebilirliği, stratejilerinin bir parçası olarak görmelidirler (Yanık ve Türker, 2012).

2008 yılında başlayan finansal sistemin çöküşü süreci ve global ekonomik kriz, dünya için bir uyarı alarmı olmuştur. Dünya batarken, iş dünyasının başarılı olamayacağı anlaşılır hale gelmiştir (Eccles ve Krzus, 2010). Bugün, gittikçe artan sayıda işletme, her kamuya açık işletmenin yayınlamak zorunda olduğu, finansal raporları içeren faaliyet raporlarına ek olarak, kendi istekleri ile sosyal ve çevresel raporlar yayınlamaktadır. İşletmeler, kendi süreçlerine temel performans göstergelerini dahil ederek, kurumsal sürdürüle-

bilirlik amaçlarının ne kadar iyi planlanmış olduğuna dair kapsamlı bir anlayışa sahip olabilirler (Kocmanova vd., 2012).

İşletmelerin finansal bilgileri ulusal ve uluslararası düzenlemelere göre standart raporlarla hazırlanmakta ve sunulmaktadır. Ancak sosyal ve çevresel bilgilerin raporlanmasına yönelik olarak genel geçerli standartlar bulunmamaktadır. Bu çalışma kapsamında hazırlanan performans modelinin bu alandaki eksikliğe ve ihtiyacı karşılamaya olumlu katkı yapacağı öngörülmektedir.

2. KURUMSAL SOSYAL VE ÇEVRESEL RAPORLAMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

İşletmelerin sosyal sorumluluğuna ilişkin ilk tanımlama 1953 yılında Bowen tarafından yapılmıştır. Bowen (1953) iş adamlarının, toplumun değer ve amaçlarıyla örtüşen sosyal sorumluluk faaliyetleriyle ilgilenmeleri gerektiğini savunmuştur. Ancak 1960 ve 1970'li yıllarda profesyonel muhasebeciler ve akademisyenler, muhasebecinin görevinin bilanço ve gelir tablosu hazırlamanın ötesine geçemeyeceğini tartışmışlardır. Bu dönemde birçok ekonomist ise, işletmenin faaliyetleri için sosyal sorumluluk taşıyamayacağını ve işletmenin tek amacının kâr etmek olduğunu ileri sürmüştür (Friedman, 1970; Kestigian, 1991). Buna karşın Carroll (1979), işletmelerin yalnızca ekonomik ve yasal yükümlülüklerinin olmadığını, topluma karşı bunların ötesinde sorumluluklarının olduğunu savunmuştur. Bu tartışmalar sonucunda bugün, artık işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için, sosyal sorumluluğun önemi kabul edilmektedir.

Kurumsal sürdürülebilirlik, işletmenin büyümesinin ve kârlılığının önemli olduğunu kabul ederken; aynı zamanda işletmenin, çevresel koruma, ekonomik gelişme, sosyal hak ve adalet gibi toplumsal amaçları izlemesini gerektirir (Wilson,

2003). Kurumsal sosyal sorumluluk ise, işletmelerin sürdürülebilirliğe doğru yönelmelerinin başlangıç noktasını oluşturur (Berkhout, 2005).

Kurumsal sürdürülebilirlik toplum, ekonomi ve çevreden oluşan üçlü sacayağı ile açıklanabilir. Bunlardan sadece birinin dikkate alınması hatalı kararlara ve sürdürülemezliğe yol açar. Örneğin sadece kâr marjlarına odaklanma, topluma uzun vadede sosyal ve çevresel olarak zarar verir (Strange ve Bayley, 2008). Dyllick ve Hockerts (2002) kurumsal sürdürülebilirliği, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin bir karması olarak ifade ederken, kurumların kısa vadeli kazançlar yerine, uzun vadeli kazanç amacına yönelmeleri gerektiğine de vurgu yapmaktadırlar.

Küresel Raporlama Girişimi (GRI – Global Reporting Initiative), 2000 yılında kılavuz olarak ilk kapsamlı sürdürülebilirlik raporlaması çerçevesini yayınlamış ve daha sonra bu çerçeveyi yıllar içinde geliştirmiştir. GRI, son kılavuzunda sürdürülebilirlik raporlamasını; “Kuruluşlara sürdürülebilir bir küresel ekonomi yönünde hedef belirlemede, performansın ölçümünde ve değişimin yönetiminde yardımcı olan, uzun vadeli kârlılığ; sosyal sorumluluk ve çevreye özenle birleştiren bir süreçtir ve kuruluşun ekonomik, çevresel, sosyal ve yönetsimsel performansının iletilmesinin, olumlu ve olumsuz etkilerin yansıtılmasının kilit platformudur.” şeklinde tanımlamaktadır (GRI, 2015).

Kurumsal sosyal sorumluluk (sürdürülebilirlik) raporlaması, bir işletmenin fiziksel ve sosyal çevresi ile etkileşimine ilişkin finansal ve finansal olmayan bilgilerin faaliyet raporlarında veya ayrı bir raporda bildirilmesidir (Hackston ve Milne, 1996). Finansal raporlamanın doğal bir uzantısı olarak sosyal sorumluluk (sürdürülebilirlik) raporları işletmenin çevresel, ekonomik ve sosyal performansını açıklamada işletme raporlamasının

kapsamını genişletmektedir (Clikeman, 2004). Burada, sürdürülebilirlik raporlaması temelinde çevresel, ekonomik ve sosyal boyutların altı çizilmekte; aynı zamanda, raporlamanın kapsamının genişlediğine dikkat çekilmektedir.

Carroll (1979) kurumsal sosyal sorumluluğun dört boyutunu ekonomik, yasal, etik ve isteğe bağlı (discretionary) sorumluluk olarak tanımlamış; daha sonra geliştirdiği modelinde ise isteğe bağlı sorumluluğu gönüllülük/hayırseverlik (philanthropy) olarak güncellemiş ve bu dört boyutu piramit şeklinde sınıflandırmıştır (Carroll, 1991). Carroll'ın sosyal sorumluluk piramidinin en alt basamağında ekonomik sorumluluk yer almakta, daha sonraki basamakları sırasıyla yasal, etik ve gönüllü sorumluluk (hayırseverlik) oluşturmaktadır.

Kurumsal raporlamanın temel amacı paydaşlara bilgi sunmaktır. Paydaş (stakeholders) tanımını ilk kez yapmış olan Freeman, paydaşları, firma amacının başarılmasından etkilenen veya onu etkileyen gruplar ya da bireyler tanımlamakta; bu tanıma işletme sahiplerini de dâhil etmektedir (1984). Paydaşlar; kuruluşa katkısı olanların yanı sıra, kuruluşla başka ilişkileri olanları da içerebilmektedir (GRI, 2013). Daha kapsamlı bir ifade ile paydaşlar; hissedarlar, kredi kuruluşları, yöneticiler, çalışanlar, rakipler, müşteriler, tedarikçiler ve toplum olarak tanımlanmaktadır (Gray ve Bebbington, 2007). İşletmelerin; paydaş beklentilerini göz ardı ederek ekonomik ve sosyal açıdan başarıya ulaşmaları mümkün görülmektedir (Ayдын, 2015).

3. KURUMSAL SOSYAL VE ÇEVRESEL RAPORLAMA PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Bugüne kadar, sosyal ve çevresel performansın ölçülmesinde kullanılması amacıyla, çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından, bazı kurumsal sosyal ve çevresel temel performans göstergeleri (key performance indicators – KPI) belirlenmiştir. Bu göstergelerden başlıcaları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Kurumsal sosyal ve çevresel temel performans göstergeleri belirlemiş olan kurum ve kuruluşlar sırasıyla Küresel Raporlama Girişimi (GRI), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Birleşik Krallık Çevre, Gıda ve Köyişleri Bakanlığı (DEFRA), Almanya Yatırım Profesyonelleri Derneği (DVFA), Novo Nordisk ve KPMG'dir.

2010 yılında kurulmuş küresel bir koalisyon olan Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC), Aralık 2013'te yayınladığı entegre raporlama çerçevesinde sermayenin geniş tabanını; finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan kaynakları sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye ve doğal sermaye olarak tanımlamaktadır (IIRC, 2013). Bu çerçevede, spesifik temel performans göstergeleri (KPI'lar) hakkında açıklamalar yer almamaktadır. Ancak İsviçre merkezli uluslararası bir bağımsız denetim firması olan KPMG (2015) tarafında Japonya'da yapılmış olan bir araştırmada doğal sermaye, sosyal - ilişkisel sermaye ve insan sermayesi için temel performans göstergeleri tanımlanmıştır (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Yayınlanmış Bazı Temel Performans Göstergeleri

Kurum / Kuruluş	Çevresel Performans Göstergeleri	Sosyal Performans Göstergeleri
GRI (2015)	Malzemeler Enerji Su Biyocoşetlilik Emisyonlar Sıvı ve Katı Atıklar Ürün ve Hizmetler Uyum Ulaştırma Genel Tedarikçilerin Çevresel Değerlemesi Çevresel Şikayet Mekanizması	İşgücü Uygulamaları ve İnsana Yakınsr İş İnsan Hakları Toplum Ürün Sorumluluğu
UNCTAD (2008)	Su Kullanımı Enerji Kullanımı Küresel Isınmaya Katkılar Ozon Tabakasını İncelten Maddeler Atık	İstihdam Yaratma ve İşgücü Uygulamaları İnsan Kaynakları Geliştirme Sağlık ve Güvenlik
DEFRA (2006)	Havaya Emisyonlar Suya Emisyonlar Toprağa Emisyonlar Kaynak Kullanımı Değer Zincirleri Ürünler	
DVFA (2010)	Enerji Etkinliği Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Dağılımı	Personel Devir Hızı Mesleki Eğitim ve Yeterlilik İşgücünün Olgunluğu İşe Devamsızlık
Novo Nordisk (2015)	Enerji Tüketimi Su Tüketimi Karbondioksit Emisyonu Organik Artıklar Atık	Farklı Fiyatlama Politikasına Göre Satış Yapılan Az Gelişmiş Ülkelerin Sayısı Bağışlar Yeni Patent Aileleri İşgörenler (Toplam) İşgören Devir Hızı Yönetimde Cinsiyet Oranı İş Etiği Eğitimi Görmüş İşgörenler Ürün Geri Çağırma Başarısız İncelemeler Şirket İtibarı
KPMG (2015)	(Doğal Sermaye) Enerji Tüketimi/Girdi Toplam Atık Miktarı Karbondioksit Emisyonu	(Sosyal ve İlişkisel Sermaye-İnsan Sermayesi) Gönüllü Faaliyetlerde Çalışan İşgören Sayısı Müşteri Memnuniyeti Anketi Sonuçları Sosyal Etkinlik Sayısı Sosyal Katkılar Yabancı İşgören Sayısı / Oranı Kadın İşgören Sayısı / Oranı İşgören Sayısı

4. MODELLEME YAKLAŞIMI

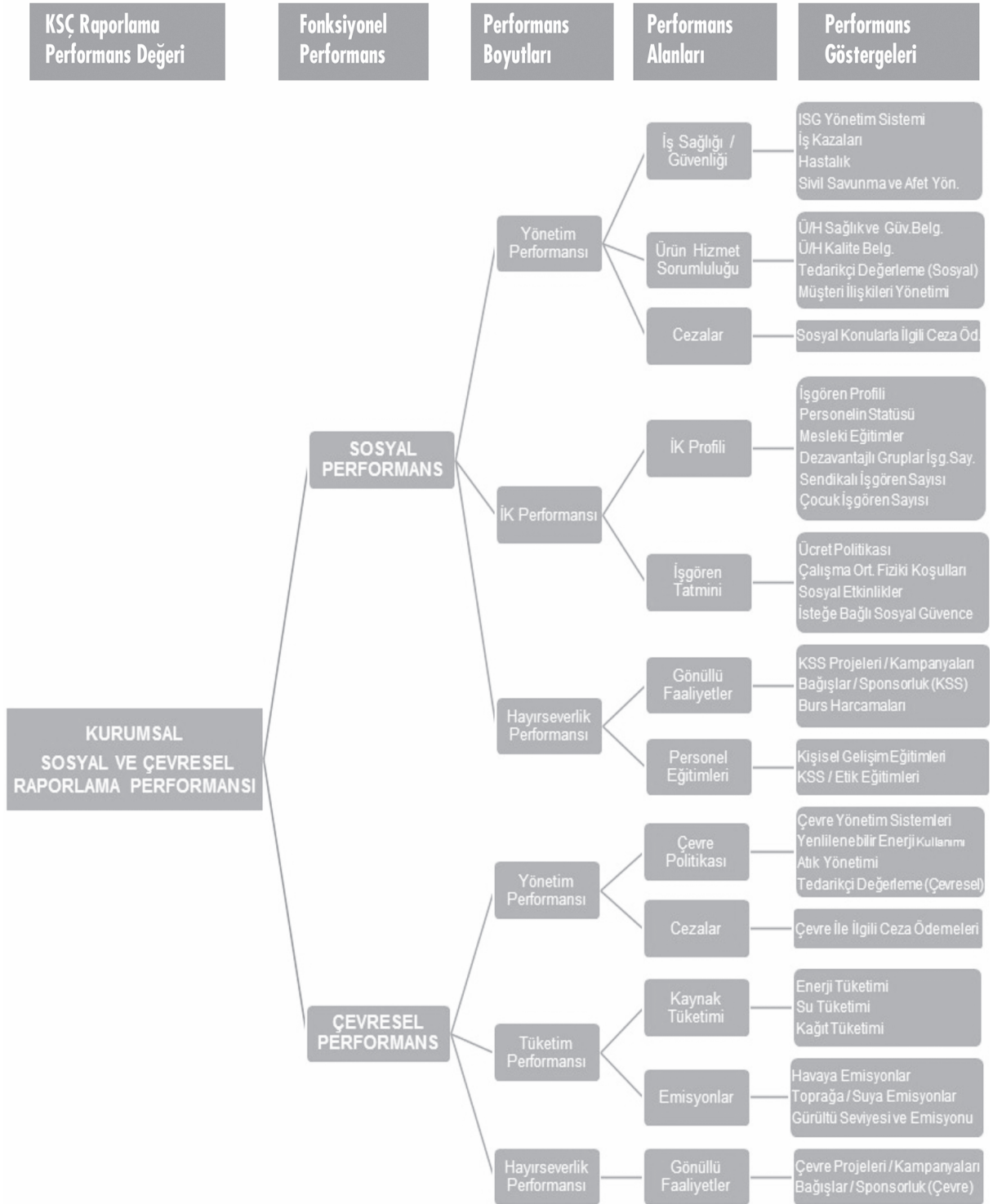
Finansal raporlardan bağımsız olarak hazırlanan sosyal ve çevresel raporlar, konuyla ilgili tüm tarafların, diğer bir ifadeyle paydaşların, işletme değerini öğrenmeye yönelik bilgi ihtiyaçlarını kısıtlı olarak karşılayabilmektedir. Örneğin DEFRA (2006), konuyu sadece çevresel performans kapsamında değerlendirirken, DVFA (2010) ise çevresel performansı enerji etkinliği ve yenilenebilir enerji kapsamında ele almış ve sosyal performansı da personel devir hızı, işgücünün yeterliliği ve işe devamsızlık kapsamında değerlendirmiştir.

Kurumsal raporların, sosyal ve çevresel performans göstergelerindeki farklı yoğunlaşmalarla üretilmesi halen süregelmektedir. Doğal olarak bu durum, işletmelerin sosyal ve çevresel performans göstergelerine dayalı olarak hazırladıkları kurumsal sosyal ve çevresel raporların / sürdürülebilirlik raporlarının karşılaştırılmalarını zorlaştırmaktadır. Halbuki birbirleri ile etkin ve etkili bir biçimde karşılaştırılabilir raporların hazırlanması, hem bu faaliyetleri yürüten işletmelerin paydaşlar tarafından doğru değerlendirilmelerine olanak sağlayacak, hem de diğer işletmelerin kendi değerlerini artırmalarına yönelik olarak etkili bir motivasyon kaynağı oluşturacaktır. Bu bağlamda, sosyal ve çevresel performans göstergelerinin, ölçülebilirlik kriterleriyle ve bütünsel bir yaklaşımla dikkate alınarak, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarına dayanak oluşturması önem arz etmektedir.

Kurumsal sosyal ve çevresel performans göstergelerini, bütünsel bir yaklaşımla birlikte değerlendiren ve derecelendiren “Kurumsal Sosyal ve Çevresel Raporlama Performansı Modellemesi” Şekil 1’de gösterilmektedir. Bu model önerisi beş aşamalı bir ağaç yapılı kurguyu kapsamaktadır. Modelin birinci aşaması, “Kurumsal Sosyal ve Çevresel Raporlama Performans” değerini oluş-

turmaktadır. Bu nihai performans değeri, modelin ikinci aşamasını oluşturan “Sosyal Performans (SP)” ve “Çevresel Performans (ÇP)” değerlerinin bir bileşkesidir. İkinci aşama, modelin fonksiyonel performansını tanımlamaktadır. Modelin üçüncü aşaması, sosyal ve çevresel fonksiyonel performansın, üçerli gruplar halindeki performans boyutlarından oluşmaktadır. Sosyal performans fonksiyonu; “Yönetim”, “İnsan Kaynağı (İK)” ve “Hayırseverlik” performans boyutlarından; Çevresel performans fonksiyonu ise “Yönetim”, “Tüketim” ve “Hayırseverlik” performans boyutlarından oluşmaktadır. Modelin dördüncü aşamasında performans alanları yer almaktadır. Bu aşamadaki performans alanlarını sırasıyla; yönetim (SP) performans boyutu için “İş Sağlığı/Güvenliği”, “Ürün/Hizmet Sorumluluğu” ve “Cezalar” performans alanları; insan kaynağı (SP) performans boyutu için “İK Profili” ve “İşgören Tatmini” performans alanları; hayırseverlik (SP) performans boyutu için “Gönüllü Faaliyetler” ve “Personel Eğitimleri” performans alanları oluşturmaktadır. Yönetim (ÇP) performans boyutu ise “Çevre Politikası” ve “Cezalar” performans alanlarından; tüketim (ÇP) performans boyutu “Kaynak Tüketimi” ve “Emisyonlar” performans alanlarından; hayırseverlik (ÇP) performans boyutu “Gönüllü Faaliyetler” performans alanından oluşmaktadır. Son olarak, modelin beşinci aşamasında ise temel performans göstergeleri yer almaktadır.

Modelin işlerliği, sağdan sola doğru gerçekleştirilecek ölçme işlemleri ve analizler ile sağlanacaktır. En sağda bulunan temel performans göstergeleri, işletmelerin yayınladıkları faaliyet raporları ve diğer yayınların analiz edilmesi ile derlenecek ve fonksiyonel bağıntılarla birinci aşamaya kadar çözümlenecektir. Bu bağıntılaşmanın en etkin biçimi, paydaşlarla gerçekleştirilecek etkileşimlerle ortaya çıkarılacaktır. Doğal olarak bu, bir sonraki çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Şekil 1: Kurumsal Sosyal ve Çevresel Raporlama Performansı Modellemesi

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşletmeler, faaliyetleriyle ilgili elde ettiği sonuçları çeşitli isimlerdeki kurumsal raporlar aracılığı ile paydaşlara sunmaktadır. Günümüzde finansal raporlar genel kabul görmüş ilkelere, standartlara, ulusal ve uluslararası düzenlemelere uygun olarak hazırlanmaktadır. Ancak, artık finansal bilgiler kadar önemli hale gelmiş olan kurumsal sosyal ve çevresel bilgilerin raporlanmasında, genel geçerli ilkeler ve standartlar oluşturulamamıştır. Bu alanda standartlaşmanın gerçekleştirilebilmesinin ilk adımı, sosyal ve çevresel raporlama performansının etkin ve karşılaştırılabilir olarak ölçülmesidir. Bu çalışma kapsamında sunulan modelleme yaklaşımı, böyle bir ölçümün aracı olması amacıyla geliştirilmiştir ve konunun uzmanlarının, ilgili tarafların tartışma, görüş ve önerileri ile geliştirilmeye açık bir nitelik taşımaktadır.

Bu çalışmada sunulan kurumsal sosyal ve çevresel raporlama performansı modeli, sosyal ve çevresel temelli fonksiyonel performans sınıflandırmasına, fonksiyonel performansın çeşitli boyutlarına, bu boyutların performans alanlarına ve bu alanlarla ilgili performans göstergelerine dayanmaktadır. Modelde, kullanılması önerilen temel performans

göstergeleri, sistematik temelli bir sınıflandırma ile tespit edilmiştir. Burada önerilmekte olan temel performans göstergeleri, birbirlerinden bağımsız göstergeler değil, bir bütünün parçası niteliğinde ve belirli sınıflara ait olan göstergelerdir. Bu yönü ile model, tündengelim yaklaşımını temel alan bütünsel ve kapsayıcı bir yapıda olmasının yanı sıra, fonksiyonel kullanım amaçlarına yönelik olarak da elverişlidir.

Kurumsal sosyal ve çevresel raporlama performansının ölçülmesi için geliştirilmiş olan bu model bazı sınırlılıkları içermektedir. Öncelikle, belirlenmiş olan temel performans göstergelerinin hangi kriterlerle (miktar, tutar, ortalamalar, frekanslar vb.) değerlendirileceği özel inceleme konusudur. Diğer taraftan beş aşamalı, ağaç yapılı bir kurguya sahip olan modelin sahip olduğu dalların önemlilik katsayılarının ya da ağırlıklarının belirlenmesi hususları ayrı ayrı inceleme konusudur. Buna ek olarak, çeşitli farklılıkların (sektörel ve bölgesel farklılıklar, ölçek farklılıkları vb.) modelin uygulanmasını nasıl etkileyeceği hususu da bir başka çalışmanın konusunu teşkil edebilir. Bu çalışma, tüm bu sınırlılıklara rağmen, kurumsal sosyal ve çevresel raporlama performansının ölçümünde, kendi içerisinde gelişmeye açık temel bir araç niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Adams, C. (1999). *The Nature and Processes of Corporate Reporting on Ethical Issues 4*, Londra: The Chartered Institute of Management Accountants (CIMA).
- Aydın, S. (2015). “Kurumsal Raporlamanın Evrilme Sürecine İlişkin Bir İrdeleme”, *Mali Çözüm*, 130, 61-72.
- Berkhout, T. (2005). “Corporate Gains: Corporate Social Responsibility can be the Strategic Engine for Long-Term Corporate Profits and Responsible Social Development”, *Alternatives Journal*, 31(1), 15-18.
- BIST, (2014). *Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi* <http://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf>, Erişim: 30 Mayıs 2016
- Bowen, H. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman*, New York: Harper.
- Carroll, A.B. (1991). “The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders”, *Business Horizons*, 34, 39-48.
- Carroll, A.B. (1979). “A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance”, *The Academy of Management Review*, 4 (4), 497-505.
- Clikeman, P.M. (2004). “Socially Conscious Corporation”, *Strategic Finance*, Nisan, 23-27.
- Deegan, C. (1999). “Implementing Triple Bottom Line Performance and Reporting Mechanisms”, *CA Charter*. 70 (4), 40-42.
- DEFRA, (2006). “Environmental Key Performance Indicators”, Londra: UK Department for Environment, Food and Rural Affairs.
- DVFA, (2010). “Key Performance Indicators for Environmental, Social & Governance Issue”, Frankfurt: Society of Investment Professionals in Germany.
- Dyllick, T. ve Hockerts, K. (2002). “Beyond the Case for Corporate Sustainability”, *Business Strategy and the Environment*, 11, 130-141.
- Eccles, R.G. ve Michael P.K. (2010). *One Report: Integrated Reporting for a Sustainable Strategy*, New York: John Wiley & Sons, Inc..
- Freeman, R.E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Boston: Cambridge University Press.
- Friedman, M. (1970). “Social Responsibility of Business”, *New York Times Magazine*, 13, September, 122-126.
- Gray, R. ve Bebbington, J. (2007). *Accounting for the Environment*, Londra: Segal Publications.
- GRI, (2015). “G4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzları”, Amsterdam: Global Reporting Initiative.
- Hackston, D. ve Milne, J.M. (1996). “Some Determinants of Social and Environmental Disclosures in New Zealand Companies”, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 9(1), 77-108.
- IIRC (International Integrated Reporting Council), (2013). *Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi*. <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-Turkish.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2016
- Kestigian, M. (1991). “The Greening of Accountancy”, *Australian Accountant*, 61 (8), 20-28.
- Kocmanova, A. Nemecek, P. ve Docekalova, M. (2012), “Environmental, Social and Governance (ESG) Key Performance Indicators for Sustainable Reporting”, 7th Scientific Conference Business and Management, 10-11 Mayıs, Vilnius, Litvanya.
- KPMG, (2015). “Survey of Integrated Reports in Japan”, *Integrated Reporting Advisory Group in Japan*.
- Novo Nordisk, (2015). “Annual Report”, <http://www.novonordisk.com/content/dam/Denmark/HQ/Commons/documents/Novo-Nordisk-Annual-Report-2015.PDF> Erişim: 1 Haziran 2016

Strange, T. ve Bayley, A. (2008). Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment, OECD Insights, OECD Publishing.

UN (United Nations), (1987). Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development, General Assembly Resolution 42/187, Aralık, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>, Erişim: 31 Mayıs 2016

UNCTAD, (2008). “Guidance on Corporate Responsibility Indicators Inannual Reports”, New York ve Cenevre: United Nations.

Wilson, M. (2003). “Corporate Sustainability: What is It and Where does It Come from?”, Ivey Business Journal, Mart-Nisan, 1-5.

Yanık, S. ve Türker, İ. (2012). “Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama)”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 47, Ekim, 291-308.

ÇOK ULUSLU İŞLETMELERİN ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI KAPSAMINDA FİNANSAL RAPORLAMA SORUNLARI

Öğr. Gör. Dr. Hakan BAYRAKTAROĞLU*

Makale Gönderim Tarihi : 15.1.2016 / Kabul Tarihi : 29.04.2016

ÖZ

Birçok ülkede faaliyet gösteren çok uluslu işletmeler farklı ülkelerde faaliyet gösterdiklerinden dolayı ülkeden ülkeye değişiklik gösteren muhasebe uygulamalarıyla karşılaşmaktadırlar. Çok uluslu işletmelerin karşılaştığı finansal raporlamaları etkileyen sebepler arasında; ekonomik yapı, siyasi şartlar, vergi yasaları, uygulan muhasebe standartları, farklı muhasebe raporlamaları, finansal raporların değişik bir para birimi üzerinden hazırlanması, transfer fiyatları, enflasyon, yetişmiş insan ve kültür gibi etkenlerin finansal raporlamaların sonuçlarını değiştirdiği görülmektedir.

Bu çalışmada, çok uluslu işletmelerde özellikle çok sık karşılaşılan ve finansal raporlamaların sonuçlarını etkileyen muhasebe sorunları incelenmiştir. Çalışma da elde edilen sonuç ise; ÇÜİ'lerin finansal raporlamaları hazırlanırken uluslararası muhasebe standartlarına göre bahsedilen sorunların da dikkate alıp, finansal raporlamaların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde hazırlanan finansal raporlar bu raporların kullanıcılarına, karar alıcılara daha doğru karar alma imkânı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çok Uluslu İşletme(ÇÜİ), Uluslararası Muhasebe Standartları, Finansal Raporlama Sorunları

FINANCIAL REPORTING PROBLEMS OF MULTINATIONAL ENTERPRISES IN TERMS OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

ABSTRACT

Multinational enterprises which are doing business in many countries have to apply various accounting practices that change according to the countries since they activate in different countries. It seems that there are various factors changing the results of financial reporting for multinational enterprises such as economic structure, political conditions, tax laws, accounting standards applied, different accounting reporting applications, different currencies, transfer prices, inflation, qualified human resources and cultural differences.

In this paper, accounting problems which have been encountered especially often by multinational enterprises and are affecting the results of financial reports have been studied. As a result, it has been concluded that it is required that the financial reporting practices be reorganized by considering the problems determined according to the international accounting standards while the reports are being prepared by multinational enterprises. The reports which are prepared in this method enable users of these reports and the decision-makers to make up their minds more correctively.

Keywords: Multinational Enterprise, International Accounting Standards, Financial Reporting Problems

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Muhasebe-Finansman,
e-mail: (hakanbayraktaroglu@mehmetakifersoy.edu.tr).

1. GİRİŞ

Çok Uluslu İşletme (ÇUI) birçok ülkede ve/veya ürün çeşidinde faaliyet gösterdiklerinden dolayı oluşan finansal bilgilerin kullanıcılara yarar sağlaması için finansal tablo raporlamalarının doğru ve güvenilir olması gerekmektedir. ÇUI'lerin kamuoyuna sunacağı finansal bilgileri kullanacak olan tarafları tatmin edecek şekilde olması gerekmektedir¹.

ÇUI'lerin faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki muhasebe ve finansal raporlama standartlarındaki uygulama farklılıklarından dolayı her kesime hitap edebilecek uluslararası standartlara uygun finansal raporlamaları ortaya koyması gerekmektedir. Farklı yasal koşulları olan ülkelerin uygulamış oldukları muhasebe ve finansal raporlama standartları tekleştirme ve azaltmak için Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK- IASB) öncülüğünde tam set Uluslararası Muhasebe ve Raporlama Standartları yayımlanmıştır².

Bu kapsamda çalışmada ilk olarak; genel olarak çok uluslu şirketlerin kavramsal analizi yapılmıştır. İkinci bölümde ise çok uluslu işletmelerin uluslararası muhasebe standartlarının gelişimine etkisi ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde çok uluslu işletmelerin faaliyetlerinde ortaya çıkan finansal raporlama sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise; çok uluslu işletmelerin faaliyetlerinde ortaya çıkan finansal raporlama sorunlarının tespit edilmesinin ÇUI'lere sağlamış olduğu katkılar üzerinde çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

2.GENEL OLARAK ÇOK ULUSLU İŞLETMELERİN KAVRAMSAL ANALİZİ

2.1. Tanımı ve Yapısı

Çok uluslu işletme (ÇUI) kavramı ilk olarak Lienthal tarafından 1960'da; birden fazla ülkede aktif bir şekilde çalışan, merkezi bir ülkede bulunan, çalıştıkları ülkenin yasalarına uyan işletmeler olarak ifade edilmiştir. ÇUI'lerin diğer bir önemli yönü ise en az iki olmak üzere birçok ülkede işletmelerin yönetsel kararlarına uyumlu olarak imkânlarını değişik ülkelere taşımasıdır³. ÇUI tanımı konusunda farklı tanımlarla karşılaşmak mümkündür: Genel kabul görmüş mevcut tanımlardan biriside; *“ana işletmenin birimi olarak, birçok ülkede üretim faaliyetinde bulunurken önemli karlar sağlayan, yatırım, pazarlama, üretim, finansman ve diğer alanlarda küresel yönetsel bir perspektife sahip olan işletme”*, olarak da tanımlanmaktadır⁴.

ÇUI'ler faaliyet gösterdiği devletlere bağlı olmayan, küresel olarak faaliyet gösteren, teknolojinin ortak geliştirildiği ve kullanıldığı, üretim araçlarının verimli olarak geliştiren işletmelerdir. Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Olaylar Departmanı'nın yapmış olduğu ve akademik çevreler tarafından genel kabul gören bir tanıma göre ÇUI, *“iki ya da daha fazla ülkede varlıkları, fabrikaları, madenleri, satış ofislerini vb. kontrol eden girişimlerdir”* olarak ifade edilmiştir⁵.

ÇUI'ler organizasyon yapıları, genellikle, ana şirket ve bağlı şirketlerden oluşmaktadır. Esas olarak yönetimin amaçları ve organizasyonu ana

¹ Kaçar, Y. 2013. "Çok Uluslu Şirketlerin Gelir Ve Kazançlarının Kavranmasında Uygulanan Düzenlemelere Toplu Bir Bakış", Tekirdağ SMMMO, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2, Temmuz: s. 1-19.

² Bozdemir, E. 2014. "KOBİ'ler İçin Türkiye Finansal Raporlama Standardının Uygulama Sürecine İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl:6, Sayı:12, S.86.

³ Aksoy, S. 2006. "Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmeler Çerçevesinde Türkiye'de Özelleştirme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos, s.23.

⁴ Çürük T., Doğan, Z. ve Türk, Z. 2005. "Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri Ülkelerde Karşılaştıkları Muhasebe Sorunları", I.Ü. **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:32, Mart, s. 55.

⁵ Yelkikalan, N ve Pazarcık, Y. 2005. "İşletme Eğitiminde Global Perspektif: ÇOMÜ Biga İ.İ.B.F. Örneği", Selçuk Üniversitesi, **Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:2, Cilt:5 / Aralık, s. 2.

işletmeden koordine edilmektedir. Ülke tercihi, üretim hedefleri, bağlı şirketlerin hangi ürünü üreteceği, bağlı şirketler arasındaki fiziki değişimler, bağlı şirketlerin hedef pazarları gibi önemli kararları ana işletme belirlemektedir⁶.

2.2.Dünya’da Tarihsel Gelişimi

Küreselleşme, ülkeler arasındaki gelişen bir ticari yapı ile sermaye yatırımlarından oluşan uluslararası ekonominin dünya ticaret sistemine etkisi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmektedir. Ülkeler arası ekonomik gelişimin geçmişi, sanayi devrimine kadar uluslararası ticarete devletlerin belirleyici olduğu görülmektedir⁷. Teknolojik gelişmenin ve doğrudan yabancı sermayenin önündeki engellerin azalmasıyla; mal ve hizmetler, hisse senedi ve tahvil, döviz piyasalarında gerçekleştirilen uluslararası işlemlerde belirleyici ve yönlendirici etkiler oluşturmuştur. ÇÜİ’leri sınırlandıran bir toprak parçasının olmaması, kamuoyuna hesap vermek mecburiyeti ve ideoloji ya da rejimlere karşı önyargılı tutumlarının olmaması çok uluslu işletmeleri birçok noktada devletlerden daha avantajlı bir duruma getirmiştir⁸.

İletişim araçlarının kullanılmaya başlanması ve gelişen bilgi teknolojisi 1930 yılından sonra bilginin depolanması ve serbest dolaşımını sağlamıştır. E-ticaretin gelişimini hızlandıran olay ise Elektronik Veri Değişimi (EDI)’dir. İşletmelerin ticari bilgilerin değişimi amacıyla kullanılan sistem, Elektronik Fon Transferi (EFT) ilk defa

elektronik ticaret ve internet uygulamalarıyla başlamıştır. 21. Yüzyıl; ticari açılımın sadece üretim faktörleriyle izahının yapılamadığı, “bilginin” insanları ve işletmeleri yönlendirmesi olarak ortaya çıkmıştır⁹.

2.3.Küresel Ekonomiye Olan Katkıları

ÇÜİ’lerin öneminin artmasından dolayı, ekonomik duvarların etkisinin azalması sonucunda artan ticari etkileşim küresel pazarın bir parçası haline gelmektedir. İşletmelerin iç piyasada azalan ekonomik etkinliği küresel ticaretle; uluslararası iş alanlarına yönelik gerçekleşen başarılı katılımlar, yaşam kalitesini ve daha iyi bir toplum yaşamını düzenlemektedir¹⁰.

2.3.1.Dış Ticaretin Gelişmesine Olan Katkısı

Ödemeler dengesinde olumsuz dış ticaret açığı olan ekonomilerde, çok uluslu dış kaynak girişleri ödemeler dengesini rahatlatmıştır. Üretimdeki artış ile birlikte, önceden ithal edilen ürünleri yerel üretim unsurlarıyla birlikte kullanarak üretmesiyle, dışarıdan sağlanan ürünler yerine, üreten ve ihraç eden hale geldikleri görülmektedir¹¹. Ülke dışındaki maliyeti düşük işgücü ve zengin tabii kaynaklardan yararlanma isteği, firmaların üretim tesislerini bu kaynakların bulunduğu yerlerde kurmalarına sebep olmaktadır¹².

Küresel iş yapan şirketlerden birkaç örnek; Du Pont 1863’de, Çin’de iş yapmaya başlamıştı. J. Heinz Company 1905 de İngiltere de gıda ürünleri

⁶ Karaköy, Ç. 2006. “Orta Asya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Politikaları, Stratejileri ve Teşvikler Üzerine Değerlendirme”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bışkek, s. 50-51.

⁷ Temizel, H., Turan, E. ve Temizel, M. 2008. “Küresel İşletmecilikte Ülkelerin Sos yo-Kültürel Yapılarından Kaynaklanan Sorunlar”, Selçuk Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı.19, s. 463.

⁸ Aksoy, a.g.e.s.31-32.

⁹ Barışık, S. Yirmibeşçik, O. 2006. “Türkiye’de Yeni Ekonominin Oluşum Sürecini Hızlandırmaya Yönelik Uyum Çabaları” ZKÜ, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 4: 42-43.

¹⁰ Czinkota, M. R.,Ronkainen, I. ve Moffet, M. H. 2002. **International Business**, John Wiley&Sons, 2011, s. 4.

¹¹ Balkanlı, A. Osman, “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, Uludağ Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXI, Sayı: 1, s. 15.

¹² Erkutlu, H. ve Eryiğit, S. 2001. “Uluslararasılaşma Süreci”, **G. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi**, 3, s. 152

imalatı yapıyordu. Ford Motor Company, 1908 yılında Fransa’da ilk yurtdışı satış şubesini kurar. 1920’lerin ortalarına gelindiğinde, Fiat, Unilever ve Royal Dutch/Shell de dâhil olmak üzere diğer şirketler, uluslararası alana girdiği görülmektedir. Tarihsel gelişimine bakıldığında 1960’ların ortalarında uluslararası şirketler oldukça yaygın halde bulunmamaktaydı¹³.

2.3.2. Küresel Ekonomiye ve Bilimsel Gelişime Katkısı

Ülkeler arasında ticaretin artışı ile sermaye yatırımlarının gerçekleşmesi sonucunda uluslararası ticari faaliyetlerle küresel şirketlerin ortaya çıkması ticari faaliyetlerin hızla gelişmesini sağlamıştır. Bir ülkeden farklı ülkelere gerçekleşen yatırımların işletmelere sağlayacağı kazançlar ve getireceği risklerin analiz edilmesi gerekmektedir¹⁴.

Ticaretin gelişiminde ülkelerin mal ve hizmet değişimlerindeki sınırlamaların azaltılmasıyla 1947 kurulan Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması’nın (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) hedefi özellikle sanayi ürünlerindeki ticaretin küresel ölçekte engelsiz yapılabilmesinin serbestleştirilmesiydi. Bu süreç 1994 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve sonrasında Avrupa Birliği’nin çalışmalarıyla hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan sanayileşmiş ekonomiler arasında çok sayıda bölgesel iktisadi oluşumlar meydana getirmiştir¹⁵.

Teknolojinin gelişmesiyle beraber birçok bilgiye hızlı ulaşım sağlanmasından sonra, ticari oluşumlar ekonomilere yön vermektedir¹⁶. ÇÜİ kanalıyla sağlanan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY) büyüme, verimlilik, tasarruf ve yatırım, istihdam, teknoloji ve yönetim bilgisi ile gittikleri ülkelerde etkiler oluşturmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler aldıkları DYSY yatırımlarıyla sermaye birikimine ve üretim kapasitesine önemli katkı sağlamakta ve kazanılan gelirin belli bir kısmı yeniden yatırımlara dönmesiyle de faaliyet gösterdikleri ülkenin üretimine katkı sağlamaktadır¹⁷.

2.4. Literatür Araştırması

Çankaya ve Dinç (2012) çalışmalarında, finansal rapor hazırlamada belli bir tekdüzeliğin sağlanması, raporların daha şeffaf ve karşılaştırılabilir özellikte olması ve ortak bir muhasebe dili oluşturulması amacıyla, finansal raporlama standartlarının uygulama başarısını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Türkiye’deki bağımsız denetçiler üzerinde yapılan anket çalışması analiz edilmiş ve yapısal eşitlik modeli aracılığıyla değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, sosyal ve kültürel faktörler ile uygulama başarısı arasında ters ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum, muhasebedeki alışkanlıkların standartlara uyumu zorlaştıracağı veya mevcut alışkanlıkların, standartların uygulanmasında sorunlara sebep olacağını tespit edilmiştir¹⁸.

¹³ Robbins, S. P. ve Coulter, M. 2010. **Management**, Prentice Hall, 11. Baskı, s. 78.

¹⁴ Temizel, vd. a.g.e. s.463-466.

¹⁵ Seydioğlu, H. 2003. “Uluslararası Mali Krizler, İmf Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4 (2) 2003:142.

¹⁶ Çalık, T. ve Sezgin, F. 2005. “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Mart*, Cilt:13 No:1, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, s. 57.

¹⁷ Şen, A. ve Karagöz, M. 2010. “Türkiye’deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi”, **İ.U.Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**:1069–70.

¹⁸ Çankaya, F. Dinç, E. 2012. “Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Uygulama Başarısını Etkileyen Faktörler: Bağımsız Denetçiler Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.17, S.1, s.81-102.

Zeghal ve Mhedhbi (2006) çalışmalarında, gelişmekte olan ülkelerin muhasebe standartlarının uluslararası ekonomilerde kabul görmesi için açıklayabilir faktörleri belirlemek amacıyla 32 ülke incelenmiştir. Çalışmada, gelişmekte olan ülkeler tarafından UMS/UFRS'lerin benimsenmesi veya benimsememesini etkileyen faktörler olarak; büyüme, eğitim düzeyi, ekonomik dışa açıklık derecesi, belirli bir ülke grubuna kültürel aitlik ve sermaye piyasalarının varlığını belirlemiştir. Elde edilen sonuçlar, bu çalışmanın sonucu destekleyen çalışmalarda; eğitim seviyesi, muhasebe geleneği açısından belirli bir ülke grubuna kültürel yakınlık ve ülkede sermaye piyasasının varlığı gibi faktörlerin UFRS uygulamalarını etkilediği tespit edilmiştir¹⁹.

Chand (2005) çalışmasında, Fiji de UMS/UFRS'nı kabul etme veya bunları uyum sürecinde etkili olan veya hızlandıran beş stratejik faktörü belirlemiş ve incelemiştir. Ulaşılan sonuçlar, Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS) gelişmekte olan ülkeler muhasebe uygulamaları uyumlu hale getirmek için gerekli kaynak, beceri ve sermaye uygun referans noktaları ve diğer pazarlara etkisi değerlendirilir. Bu çalışmada farklı muhasebe uygulamalarını benimseme yerine UMS standartlarını uyum için gerekli olan beş stratejik faktörün kullanılması (profesyonel uzmanlık, eğitim ve öğretim, hukuki destek, çok uluslu şirketler ve yerli firmaların pay oranı ve IAS'lerin belirli değişikliklerle kabul görmesi) durumunda uyum sürecinde başarı sağlanacağı tespit edilmiştir²⁰.

Kargı ve Karayılmazlar (2009) çalışmalarında, küreselleşmeyle birlikte sermayenin mobilitesinin artması özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında bu sermayeyi çekme yönünde hızla artan bu rekabet, vergi oranlarının düşürülmesi sonucunda, ulus devletleri vergi gelirlerinin azalması sorunuyla karşı karşıya bırakması teorik olarak araştırılmıştır. Çalışma sonucunda yapılan çıkarımlar ise; bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler de ticaretin sanal alana kaymasına sebep olarak vergi gelirleri açısından önemli belirsizliklerin olacağı, küresel ekonomiye dâhil olan devletlerin hareket alanı giderek daraldığı, devletin sermayeyi vergilendirme yeteneği azalmakta ve finansal piyasaların para ve maliye politikaları üzerindeki denetimi ise giderek arttığını tespit etmişlerdir²¹.

Kaçar (2013) çalışmasında, gelişmekte olan ekonomiler ÇUI'leri bir taraftan teşvik ederken öbür taraftan ülkelerinden elde ettikleri gelirlerini vergilendirmek istemeleri teorik olarak araştırılmıştır. Çalışmada çıkarımda bulunan sonuçlar ise; ÇUI'lerin yatırımlarının teşvik edilmesini savunan ve karşı çıkan görüşler bulunmaktadır. Teşvik edilmesini savunun görüşlere göre, yatırımlarının verimlilik ve hizmetlerin kapsamı artırdığı ve taşma etkisi yaptığı, karşı olan görüşlere göre ise; rekabeti önleyici girişimlerde bulunmaları, vergiden kaçınma ve suistimal nitelikli transfer fiyatlandırması yönündeki davranışları olduğunu tespit etmiştir²².

Kaaya (2015) çalışmasında, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS), kaliteli ve ilke

¹⁹ Zeghal, D. ve Mhedhbi, K. (2006); "An Analysis of the Factor Affecting the Adoption of International Accounting Standards by Developing Countries" by K. Mhedhbi and D. Zeghal, The International Journal of Accounting , 41, 373-386.

²⁰ Chand, P. (2005). "Impetus to the Success of Harmonization: The Case of South Pacific Island Nations", **Critical Perspectives on Accounting**, Vol: 16, No: 3, 209-226. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1045235403001291>, (Erişim Tarihi, 20.04.2016).

²¹ Kargı, N. ve Karayılmazlar, E. 2009. "Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.14, S.3, s.21-37.

²² Kaçar, Y. 2013. "Çok Uluslu Şirketlerin Gelir ve Kazançlarının Kavranmasında Uygulanan Düzenlemelere Toplu Bir Bakış", Tekirdağ SMMMO, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2, Temmuz, 1-19.

tabanlı raporlama standartlarını kullanarak bu konuda muhasebe alternatiflerini azaltarak yönetimin takdir yetkisini sınırlamak ve kazanç yönetimi üzerine uygulamalarını azaltarak raporlamaların sunulması araştırılmıştır. Ulaşılan bulgulara göre ampirik çalışmaları Crams ve çıkan sonuçların genelleştirilmesinin, tutarsız ve zor olduğunu ve ülkeye özgü ampirik test çalışmaları yapılması gerekmektedir. Araştırma ayrıca, uygun ve etkili uygulama ortamlarında UFRS standartları gelişmiş ve gelişmekte olan pazarların yararlanacağı aynı zamanda UFRS kritik bir kalite raporlama için belirleyici değil kalite raporlama için bir 'ilk bakışta' güvencesi olduğunu tespit etmiştir²³.

Bekçioğlu ve Köroğlu (2008) çalışmalarında, Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS-21) ve Türkiye Muhasebe Standardı (TMS-21) ile ilgili genel bilgiler verilip, yabancı paralı finansal tabloların çevrimi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi konuları teorik olarak incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlar kur değişim etkileri standardı, yabancı paraya dayalı finansal tabloların çevrimi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Standartta finansal tabloların çevrilmesinde kapanış kuru yöntemi benimsenmiş olup, yabancı paraya dayalı işlemlerin muhasebeleştirilmesinde işlemin gerçekleştiği tarihteki geçerli kur esas alındığı tespit edilmiştir²⁴.

Çankaya (2007) çalışmasında, uluslararası muhasebe uyumlaştırması ve uyumlaştırma süreci

ile ilgili ülkelerin ulusal muhasebe standartlarının uluslararası muhasebe standartlarına uyum derecelerinin ölçülmesine yönelik bir uygulama yapılmıştır. Çalışmada Gray tarafından geliştirilen muhafazakârlık indeksi kullanılarak Türkiye, Rusya ve Çin'de faaliyette bulunan ve NYSE'e kote edilmiş 3 büyük şirket verileri analiz edilerek bu ülkelerde yapılan IFRS'ye uyumlaştırma çalışmalarında geline nokta hakkında genel bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre Türkiye ve Çin'de uygulanan ulusal muhasebe standartları ile IFRS arasında genel bir benzerlik olduğu aynı zamanda Türk ve Çin muhasebe standartlarının IFRS'ye göre daha koruyucu bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir²⁵.

Aksoy (2005) çalışmasında, finansal muhasebe ve raporlama standartlarında uyumlaştırma ve küresel muhasebe standartlarına yönelik eğilimi bağlamında bu doğrultuda gelişmeler teorik olarak araştırılmıştır. Ulaşılan sonuçlar UFRS, bu standartları kullanacak ülkelerde, muhasebeci ve denetçi niteliklerinin de profesyonel olarak AB müktesebatına tüm boyutlarıyla uyum gösterebilecek şekilde yükseltilmesini gerekli kılmaktadır. Kural esaslı muhasebeden ilke esaslı muhasebeye geçiş zorlukları, vergi mevzuatında net ayırım gereği, vergi odaklılıktan kurtulma, müktesebata ilişkin çeviri güçlükleri, eğitim ihtiyacı, UFRS'nin karmaşıklığı vb gibi hususları tespit etmiştir²⁶.

²³ Kaaya, Daniel, I. (2015). "The Impact of International Financial Reporting Standards (IFRS) on Earnings Management: A Review of Empirical Evidence", **Journal of Finance and Accounting**, Vol. 3, No.3, pp 57-65

²⁴ Bekçioğlu S. ve Köroğlu Ç. 2008. "UMS-21, TMS-21 Kur Değişim Etkileri Standardına Göre Finansal Tabloların Çevrimi Finansal Tabloların Çevrimi ve Kur Farklarının ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi" İSMMM Yayınları, **Mali Çözüm Dergisi**, Mart - Nisan Yılı: 2008 Sayı: 86, 29-40.

²⁵ Çankaya, F. 2007. "Uluslararası Muhasebe Uyumunun Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama: Rusya, Çin Ve Türkiye Karşılaştırması", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, 2007, ss.127-148.

²⁶ Aksoy, Tamer (2005), "Finansal Muhasebe ve Raporlama Standartlarında Uyumlaştırma ve UMS/UFRS Bazında Küresel Muhasebe Standartları Setine Yöneliş Eğilimi", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 71, Nisan – Haziran, 2005, ss.182-199

3. ÇOK ULUSLU İŞLETMELERİN ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ GELİŞİMİNE ETKİSİ

ÇÜİ'lerin önemli bir kısmının anavatanı olan ABD'nin, Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) gelişimine olan katkısına bakıldığında; bu konuda en etkin kuruluşun Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Birliği (The American Institute of Certified Public Accountants AICPA) olduğu görülmektedir. ABD'de muhasebe standartları oluşturulmasına ilişkin gelişmelerde etkili olan öncü kuruluşlar yönünden üç döneme ayrılmaktadır. Bunlar; AICPA'nın (American Institute of Certified Public Accountants) etkin olduğu '1939-1959 AICPA Muhasebe Prosedürler Komitesi (The AICPA's Committee on Accounting Procedure CAP), 1959-1973 Muhasebe Prensipleri Kurulu (Accounting Principles Board APB) dönemleri, 1973 yılında kurulan ve halen ABD'de muhasebe standartları oluşturulması görevini yürüten Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board- FASB) dönemleridir²⁷.

Uluslararası düzeyde muhasebe standartlarına olan ihtiyacın karşılanması 1966'da Uluslararası Muhasebeciler Çalışma Grubu'nun (Accountants' International Study Group) Amerika, Kanada ve İngiltere arasındaki muhasebe farklılıklarını analiz etmek ve gidermek amacıyla kurulmasıdır. Bu çalışma grubu 1972 yılında, muhasebe standartları oluşturmak amacıyla uluslararası bir örgütün ku-

rulmasını önermiştir. Bunun neticesinde International Accounting Standards Comitee (IASC) 1973 yılında ABD, İngiltere, Hollanda, Almanya, Japonya, Meksika, İrlanda, Kanada, Avustralya'nın katılımıyla kurulmuştur. IASC'nin tüm dünyada kabul görecektir ve uygulanabilecek temel standartlar oluşturacağı kabul edilmiştir²⁸.

Ekonomik, sosyal ve politik gelişmelerde meydana gelen eğilimlerin iyi anlaşılması Mart 2001'de IASC Delaware-ABD'de kamu yararına çalışan bir vakıf olarak kurulmuştur. IASC'in standart oluşturma sorumluluğunu yerine getirmek amacıyla Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu oluşturulmuştur. Dünya kongrelerinde alınan kararlarla, 1973 yılında IASC'in kurulmasıyla birlikte muhasebe mesleği küresel muhasebe standartlarını uygulamaya başlamıştır. IASC'nin amacı bütün dünyada uygulanacak muhasebe standartları oluşturmak ve uygulama alanını geliştirmektir²⁹.

ÇÜİ'ler birden fazla ülkede faaliyet gösterdiğinden dolayı ülkeden ülkeye değişen muhasebe standartlarına göre hazırlanmış olan finansal raporlar karar vericiler için yatırımların ve kazançların değerlendirilmesinde ve yeni yatırım kararlarının alınmasında sorunlar ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ortaya çıkan bu sorunları azaltmak için ÇÜİ'ler iş yaptıkları ülkelerde ki muhasebe standartlarının benzer olmasını istemektedir. Bu bağlamda uluslararası alanda kabul görmüş finansal raporlamalarda uyum sağlamayı amaç-

²⁷ Elitaş, C. Karakoç, M. Özdemir S. 2011. "Muhasebe Meslek Mensupları Perspektifinden Türkiye Muhasebe Standartları", Ekim, <http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11499/129/Meslek%20Men%20Muh%20Stand.pdf>, ss.1-14. (Erişim Tarihi, 20.04.2016).

²⁸ Çankaya, F. 2007. "Uluslararası Muhasebe Uyumunun Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama: Rusya, Çin Ve Türkiye Karşılaştırması" **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, 2007, s.131

²⁹ Aysan A.M. 2008. "Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Ulusal Uyum: Türkiye Örneği", 20-24 Temmuz 2008 Tarihleri Arasında İstanbul'da Yapılan 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresinde Sunulan Bildiri, ss.44-53. <http://journal.mufad.org.tr/attachments/article/272/4.pdf>. (Erişim Tarihi, 20.04.2016).

edinen standartlar setinin oluşturulması için Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) gibi kurullar muhasebe meslek örgütlerince meydana getirilmiş ve hükümetlerce desteklenmiştir³⁰.

ÇUI yatırımları; gereksiz bürokrasi, mülkiyet edinmedeki zorluklar, kârın transferinin zor olması, uluslararası muhasebe standartlarının uygulamasının az olması gibi etkenlerin varlığı durumunda yabancı sermayeyi olumsuz yönde etkilemektedir³¹.

Az gelişmiş ekonomiler dış sermaye yatırımlarını çekmek için kurumlar ve gelir vergisini uygun oranlara düşürmektedir. ÇUI'ler yatırımlarını vergi oranlarının düşük olduğu avantaj sağlayacak ülkelerde yapması, sanayi yatırımlarını rahat yapılabilmesi, ekonomik ve siyasi istikrarın olması ve yatırım yapılan ülkede vergi oranlarında değişiklik olmayacağına dair güvence verilmesi gibi etkenlere bakarak yatırım kararı almaktadır³².

Muhasebenin ölçme ve değerlendirme ve açıklama (disclosure) gereklerinin ülkeler arası farklılık göstermesi küresel ekonomilerde sermaye sağlamak için rekabet eden işletmelerin maliyetlerini arttırdığı görülmektedir. Ayrıca yatırımlarda küresel fırsatlar neticesinde mali piyasalarının etkileşimi tüm dünya için ortak muhasebe ilkelerine olan talebi daha da belirgin hale getirmiştir. Diğer taraftan ekonomilerdeki farklı muhasebe standartları yatırımcıların küresel fırsatları değerlendirmelerini ve finansal kararlar alabilmelerini zorlaştırarak maliyetleri yükseltmektedir³³.

4. ÇOK ULUSLU İŞLETMELERİN FAALİYETLERİNDE ORTAYA ÇIKAN FİNANSAL RAPORLAMA SORUNLARI

Uluslararası ticarete ortaya çıkan finansal raporlama verilerinin doğru yorumlanması ve anlaşılması amacıyla Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'nce (IFAC) "Uluslararası Muhasebe Standartları" hazırlanarak ve uluslararası ticaret yapan şirketlerin uygulamada ortaya çıkan finansal raporlama sorunlarını gidermek için ilgili olan ülkelere taslaklar sunulmuştur. Ekonominin küreselleşmesiyle özellikle ÇUI'lerin muhasebe bilgisini kullanan taraflar, çok uluslu muhasebe ve denetim işletmeleri, yatırımcılar ve yatırım uzmanları birtakım problemlerle karşılaşmışlardır. Uluslararası muhasebe alanında araştırmacıların pek çoğu meydana gelen sorunların arkasında ülkelerin muhasebe uygulamalarındaki farklılıkların olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. ÇUI'lerin faaliyet gösterdiği ülkelerin muhasebe yapıları, ölçme teknikleri, bilgi açıklama usulleri ve denetim yöntem ve uygulamaları hususunda değişik uygulamalar bulunmaktadır³⁴.

ÇUI'lerin faaliyet gösterdikleri ülkelerde finansal raporlamanın oluşumunu etkileyen sosyal, siyasal ve ticari gerçekler muhasebe bilimi araştırıldığında muhasebeyi etkilemiş olan çok sayıda unsur görülmektedir. Muhasebe uygulamalarının değişkenlik arz etmesi her ülkenin kendisine özel şartlarına göre farklılaşmayı oluşturan bu faktörlerin sıralanmasında belirlenmiş olan herhangi bir önem sırasının olduğu hususunda görüş birliği

³⁰ Elitaş, C., Yıldız, F. ve Üç, M. 2011. "Muhasebe Biliminin Çevresi: Anglo-Sakson ve Kıta Avrupa Karşılaştırması", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11 - Sayı/No: 2 : 12.

³¹ Karaköy, a.g.e. 93.

³² Murtezaoğlu, D. M. 2008. "Çok Uluslu Şirketler ve Finansal Raporlama Sorunları-Bir Uygulama", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul:15.

³³ Kaya, İ. "FASB-IASB Anlaşması ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru" İSMMMO Sempozyumu. <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/4Oturum/IdilKaya.pdf>. (Erişim Tarihi, 27.11.2015).

³⁴ Güneş, R.D.,Fethi,A.ve Solak,B. 2012. "Küreselleşmenin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi" **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, s. 62.

bulunmamaktadır. Aşağıdaki tablo 1’de literatürde yer almış olan muhasebe ile ilgili olan faktörlerin hepsi gösterilmiştir.

Tablo 1. Muhasebe’de Uluslararası Farklılaşmaya Neden Olan Faktörler

1	Finansman Sistemi (Yapısı) ve İşletmelerin Mülkiyet Durumu
2	Kolonisel Miras ve İşgaller
3	Vergileme ve Enflasyon
4	Eğitim Seviyesi ve Hukuk Sistemi
5	Kültür ve Tarih
6	Kazalar (Tesadüfi Sebepler)
7	Muhasebe Mesleğinin Büyüklüğü ve Geçmişi
8	Ekonomik Gelişmişlik Seviyesi
9	Coğrafya-Dil ve din
10	Politik Sistem Ve Sosyal İklim
11	Teorinin Etkisi

Kaynak: Nobes, C. (1998). Towards a General Model of the Reasons for the International Differences in Financial Reporting, *Abacus*, 34 (2):162-187’den, Elitaş, vd. a.g.e. 2011, s.4.

ÇÜİ’lerin finansal raporlamalarını etkileyen önemli sorunlardan bir kısmı ise; transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç ve örtülü sermaye, finansal raporların başka bir para birimi üzerinden düzenlenmesi, finansal raporların enflasyona göre yeniden düzenlenmesi, farklı vergi politikaları, elektronik ticaret kaynaklı etkenlerin finansal raporlama sonuçlarını değiştirebilmektedir. ÇÜİ’ler finansal raporlamalardan herhangi bir nedenle yönetsel kararlarda kullanılması gerektiği durumunda yukarıda işaret edilen sorunların da hesaba katılıp, finansal raporlamaların tekrar hazırlanması gerekmektedir. Bu nedenle, ÇÜİ’ler sadece mali tabloların yeniden düzenlenmesi du-

rumunda karşılaşmış olduğu sorunlardan önemli olarak kabul edilenlerini aşağıda sırayla incelemesi yapılmıştır.

4.1. Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye Sorunu

Şirketlerin finansman ihtiyaçlarının sermaye yerine ortaklardan temin edilen borçlarla giderilmesi literatürde örtülü sermaye olarak ifade edilmektedir. Şirketlerin hissedarlarından temin edeceği finansal kaynaklar; hissedarların işletmeye verdikleri sermaye veya hissedarların işletmeye verdikleri borçlar şeklinde iki durumda olmaktadır.

Şirkete sermaye olarak konulabilecek bir kaynağın borç olarak verilmesi sayesinde sermayenin kesintisiz bir kar oluşturma garantisi bulunmazken, sunulan borç vesilesiyle kesintisiz olarak faiz geliri oluşturularak bu riskten hissedarlar kaçınmış olmaktadır. Vergi matrahının oluşturulmasında, kar payının aksine faizlerin indirilebilir gider olması, hissedarların işletmeye sunacakları finansın transferi borç ilişkisine dayandırarak karı, faiz olarak işletmeden transfer edilmesini sağlamaktadırlar. Örtülü sermaye mevzusunda ÇUI'ler yerel işletmelere göre daha kolayca ülke dışındaki ana merkezinden farklı ülkelerdeki bağlı işletme ve şubelerine kullandıkları sermayeleri borç gibi muhasebeleştirmeleri mümkün olmaktadır³⁵.

Transfer fiyatlaması kavramı; fiyatlama yoluyla ÇUI'lerin merkezi ile bağlı kuruluşlarına vergisiz kar aktarılması, değişik ülkelerde bulunan bağlı işletmeler arasındaki işlemlerin yerine getirildiği değeri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bir işletmenin fiziki ve gayri maddi ürünlerini bağlı işletmelere aktarırken transfer veya hizmet sunarken yansıttığı fiyat olarak tanımlanmaktadır. Örneğin merkezi Japonya da olan ÇUI'nin Çin deki bağlı işletmesinde imal ettiği TV parçalarını, ABD de bağlı işletmesinde montajını yaparak satması durumunda mamullerin Çin den ABD ye transferinde uygulanan fiyatlar transfer fiyatları olacaktır. Fakat aynı işletmenin ABD deki vergilerin daha yüksek olması neticesinde transfer fiyatlarını göstermelik olarak yüksek gösterip Çin de daha çok ABD de ise daha az gelir beyan etmesiyle toplam vergi yükünü düşürmesi ise transfer fiyatlarını olumsuz olarak değerlendirmiş olduğunu ortaya koyacaktır³⁶. ÇUI'lerin

OECD Model Vergi Anlaşmasının 9. Maddesinin 1. bendinde bulunan hükme göre transfer fiyatlaması: “İki ilişkili kuruluş arasındaki ticari ve finansal ilişkilerde belirlenen ya da kabul ettirilen koşulların, birbirinden bağımsız kuruluşlar arasında uygulanan koşullardan farklı olması durumunda, bu koşulların bulunmadığı durumda tahakkuk etmesi gereken, ancak bu koşullar nedeniyle kuruluşlardan biri lehine tahakkuk etmeyen kârlar; o kuruluşun kârlarına dâhil edilir ve vergiye tabi kâr olarak vergilendirilir” şeklinde ifade edilmektedir³⁷.

ÇUI'ler vergilerini düşük göstermek için karlarını yüksek vergi uygulamaları olan ülkelere düşük oranlı vergi uygulayan ülkelere transfer ederek fiyatları manipüle etmeleri, bu gaye ile şirket içi ticareti ve transfer fiyatlarını kullanmaları sıkça uygulanan bir yöntemdir. Gelişmekte olan ekonomilere için mevzunun ayrıca önemli bir yönü ise; ÇUI'lerin transfer fiyatlamasını döviz kontrollerini atlatmak ve vergisiz bir biçimde kârlarını ana ülkeye aktarmak için kullanmasıdır. ÇUI'lerin transfer fiyatlamasıyla imkânlarını ülkeler arasında ve bazı ülkeler aleyhine olacak şekilde tekrar dağıtması, öncelikle vergi kayıpları olmak üzere ilgili ülkelerde milli gelir azalması, işsizliğin artması, tüketici fiyatlarına olumsuz yansımaları, üretim girdi fiyatlarının artması ve ödemeler dengesinin bozulması gibi ekonomik parametreler üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır³⁸.

Transfer fiyatlandırması; 5520 sayılı KVK'nın 13. Maddesi göre, Türkiye'nin de üyesi olduğu OECD'nin ÇUI'ler ve vergi idareleri için 1995 yılında bir rehber şeklinde yayımladığı ilkeleriyle

³⁵ Işık, H. 2005. **Çok Uluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye**, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 2005/370, Ankara, s.39.

³⁶ Kaçar, a.g.e. s. 5-6.

³⁷ İstanbul YMM Odası, 2007. **Çok uluslu İşletmeler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlaması Rehberi II**, Rapor, 6-15 Şubat, s.22. <http://istanbulymmoo.org.tr/resimler/dosyalar/989.pdf>, (Erişim Tarihi, 10.01.2016).

³⁸ Kargı, N. ve Karayılmazlar, E. 2009. “Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.14, S.3, s.21-37.

uyumludur. Transfer fiyatlandırmasıyla örtülü kazanç dağıtımını düzenlemesinin esasları şu şekilde özetlenebilir³⁹:

- ✓ İşletmelerin ilişkili kişilerle emsaline uygun olmayan fiyat/bedel/ücret üzerinden ürün veya hizmet alım ya da satımda bulunmaları veya benzeri yollarla örtülü olarak kazanç dağıtımaları önlenmek istenmiştir. Kiralama ve kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması ve verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler her hâl ve şartta mal veya hizmet alım ya da satımı olarak değerlendirilir.
- ✓ Örtülü kazancın yapıldığı ülke vergi sisteminin Türk vergi sisteminin oluşturduğu vergilendirme kapasitesiyle aynı seviyede bir vergilendirme imkânı oluşturup oluşturmadığı ve bilgi değişimi mevzuu dikkate alınarak Bakanlar Kurulu tarafından duyurulan ülkeler veya bölgelerde olan kişilerle yapılmış tüm işlemler de ilişkili kişilerle yapılmış kabul edilir.
- ✓ Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç aktarımı yapıldığında, öncesinde gerçekleşmiş olan vergilendirme çalışmalar taraf olan mükellefler nezdinde düzeltilir. Örtülü kazanç dağıtılan işletmede düzeltme olması için dağıtımda bulunan işletme adına tarh edilen vergilerin kesinleşmiş ve ödenmiş olması gerekir.

4.2. Finansal Raporların Başka Bir Para Birimi Üzerinden Düzenlenmesi Sorunu

ÇUI'ler işlem yaptıkları ülkelerde döviz kurlarının devamlı değişmesi, finansal tabloların bulunulan

ülke para birimi türünden ifade edilmesi gereği ve ticari faaliyetler neticesinde meydana gelen kur farklarının nasıl muhasebeleştirileceği konuları önemli sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunları önlemek için uluslararası ve ulusal boyutlarda çeşitli muhasebe düzenlemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. UMSK, “Kur Değişim Etkileri” standardını yayınlamak, yabancı paraya dayalı işlemlerde ortaya çıkan sorunlara çözümler üretmiştir. Ülkemizde de bu konuyla ilgili en kapsamlı çalışma TMSK tarafından yapılmış olup, UMS-21 standardının aynısı Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır. Standartta finansal tabloların çevrilmesinde kapanış kuru yöntemi kabul edilmiş olup, yabancı paraya dayalı işlemlerin muhasebeleştirilmesinde işlemin gerçekleştiği tarihteki geçerli kur esas alınmaktadır⁴⁰.

Finansal piyasalar serbestleşirken, bununla birlikte sağlam mali çalışmalar ve kontrollerin yapılması önem kazanmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde finansal uyumu artırmak için en doğru yöntem, değişik yatırım alternatiflerini geliştirmede, yerel borç piyasalarının gelişmesini sağlamaktır. Gelişmekte olan ekonomilerdeki yatırımcılar, yenilenemeyen finansal raporlama bilgi kaynaklarıyla yerel finansal sistemi takip etmekte dirler. Finansal bilgi eksikliği ise firmaların yatırım süreçlerini yavaşlattığı görülmektedir⁴¹.

4.3. Finansal Raporların Enflasyona Göre Yeniden Düzenlenmesinden Kaynaklı Sorunlar

Para biriminin istikrarlı olduğunu varsayımına dayanan birçok ülkede muhasebe “Tarihi Maliyet İlkesi”ne göre raporlandığı görülmektedir. Uzun bir dönem yüksek enflasyonun olduğu Güney Amerika ülkeleri ise bu ilkeyi uygulayamamış-

³⁹ Açar, S.2011. “Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımında “İlişkili Kişi” TBB Dergisi, (94):194.

⁴⁰ Bekçioğlu S. ve Köroğlu Ç. 2008. “UMS-21, TMS-21 Kur Değişim Etkileri Standardına Göre Finansal Tabloların Çevrimi Finansal Tabloların Çevrimi ve Kur Farklarının Ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi” İSMMM Yayınları, **Mali Çözüm Dergisi**, Mart - Nisan Yıl: 2008 Sayı: 86, s. 38.

⁴¹ Miynat, M., Kömürcüler, E. Ve Uğur, A. 2010. “Bir Küresel Dışsal Maliyet Örneği Olarak Finansal İstikrarsızlıklarla Mücadele Yöntemleri”, **Maliye Dergisi**, Sayı:159 Temmuz-Aralık, S.131-132.

lardır. Bu ülkelerde yüksek enflasyon dönemlerinde finansal raporlamaların genel fiyat düzeylerindeki artışa göre düzeltilmesini kanunlarla düzenlemiştir⁴².

Enflasyon, finansal tablolarda gösterilen rakamsal değerleri, işletmenin varlık ve kaynaklarını faaliyetlerinin neticelerini tam ve düzgün olarak ortaya koymasına engellemektedir. Enflasyon varken para, değer ölçüsü vasfını yitirirken, finansal raporların bilhassa parayla ölçülme ve maliyet esaslı kavramları esas alınarak hazırlanmasıdır. Fiyatların yükseldiği zamanlarda finansal raporların farklı tarihlerde gerçekleşmiş işlemler neticesinde gerçekleşen bilgiler, farklı satın alma gücündeki para birimleri ile ifade edilmiş olacağından bu tablolardaki bilgileri manasız bir duruma getirmektedir. Fiyat oynamaları finansal raporlamalara aktarılmazsa, şirketin değişik zamanlardaki faaliyet neticeleri doğru değerlendirilmemekte ve çeşitli hesap veya hesap grupları arasında yapılan kıyaslamalar yanlış sonuçlar vermektedir⁴³.

4.4. Farklı Vergi Politikalarından Kaynaklanan Sorunlar

ÇUI'ler ile ulus devlet kavramı zayıflaması neticesinde ülkelerin vergi politikalarındaki değişimle kendini göstermektedir. Küreselleşmeyle beraber ekonomiler, rakipleri veya ticari faaliyet yapmış oldukları diğer ülkelerin vergi uygulamalarındaki farklılıkları iyi takip etmeleri gerekmektedir. Küreselleşmenin etkisi vergilemede ulusal politikaların gücünü azaltmaktadır. Dünya ekonomisinde ÇUI'lerin etkisinin artmasıyla, ti-

carette serbestleşme ve sermaye üzerindeki denetimin kalkmasıyla, iletişim ve ulaşımdaki hızlı gelişmeler, sadece ülke sınırları içerisinde mal, hizmet, sermaye ve iş hareketliliğini kolaylaştırmamakta, bu faktörlerin ulusal vergilemeye tabi tutulmasını da zorlaştırmaktadır⁴⁴.

Ülkelerin kanuni mevzuatlarının farklı olmasından dolayı muhasebe uygulamalarında farklılık ÇUI'lerde muhasebe sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. Finansal tabloların doğrudan değişimini gerektiren muhasebe işlem ve uygulamalarının dayanağı olan vergi yasalarıdır. Vergi hukukundaki değişiklikler muhasebe sistemleri yasalara sıkı bağlı ülkelerde finansal tabloların sonuçlarını etkileyecektir. Neticede küresel muhasebe sorunları öncelikle finansal muhasebe alanında meydana gelecektir. Bununla birlikte şirket karlarının vergilendirilmesi ve tekrar vergiyi önleyici kuralları barındırması yönünden vergi kanunları ÇUI'ler için önemli kabul edilen bir konu olmaktadır⁴⁵.

ÇUI'lerin yoğun bulunduğu ABD'de yaşanan şirket skandallarının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek için 2002'de Sarbenas-Oxley Kanunu uygulamaya sokularak Menkul Kıymet ve Döviz Komisyonu (Securities and Exchange Commission-SEC)'nda tüm firmalarda uygulanmasına başlanmıştır. Bu kanuna göre doğru ve güvenilir finansal veri sağlamak için; bilanço dışı işlemler, genel kabul görmüş muhasebe standartlarıyla uyumlu olmayan mali bilgi sunumu, iç kontrol ve etik kuralları kapsamı dışı uygulamaları ise⁴⁶;

⁴² Kaya, İ. "FASB-IASB Anlaşması ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru" İSMMMO Sempozyumu. <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/40turum/IdilKaya.pdf>. (Erişim Tarihi, 27.11.2015).

⁴³ Açık, S. 2006. "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi Ve Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler", Atatürk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.348.

⁴⁴ Giray, F. 2005. "Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (9), s.102-104.

⁴⁵ Sağlar, J. ve Tuan, K. A. 1998. "Çok Uluslu Şirketlerin Muhasebe Yapıları ve Muhasebe Uygulamalarını Etkileyen Yapısal Faktörler", Çukurova Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 5

⁴⁶ Erdönmez, A. P. 2003. "Kurumsal Yeniden Yapılandırma", *Bankacılık Dergisi*, Sayı:44. s. 25-26.

- ✓ Şirketin finansal raporlamalarında denetçilerin tespit ettiği bütün maddi düzeltmeler ifade edilmeli ve denetçi komisyonunun dış denetçileri belirlemesi ve denetimi yapması aşamasında özel denetim yetkisini kullanması mecburi kılınmıştır.
- ✓ Şirketin hesaplarını kontrol eden muhasebe şirketi Amerikan patentli olmasa bile, yeni oluşan kamu kurumu niteliğinde muhasebe gözetim kuruluna kayıt yaptırmak ve onun denetimine tabi olmak zorundadır.

4.5. Elektronik Ticaret Kaynaklanan Sorunlar

İnternet kullanımının yaygınlaşması ve güvenlik teknolojilerinin gelişmesi elektronik ticaretin hızla gelişmesiyle; fiziki ürünlerin imalatı ve satışından, otomasyon üretimine doğru geçiş olmaktadır. Bunun sonucunda vergi yönetimi mükellefin kimliğinin ve vergilemeyi yapacak idarenin belirlenmesi, vergi konusu ve mükellefle alakalı kayıtların takibi ve verginin toplanması gibi konularda önemli problemler meydana gelmektedir.

Ülkelerde, meydana gelen gelir ve karların meri vergi yasaları doğrultusunda ne şekilde sistemle bütünleşeceği ve meydana gelecek gelir kayıplarının etkisinin nasıl giderileceği konuları önem kazanmaktadır⁴⁷.

ÇUI'lerin elektronik ticaret vasıtasıyla oluşan gelirlerin vergilendirilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bilişim teknolojilerinde hızlı gelişmelerin sonucunda elektronik ödeme sisteminin ilerlemesi elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunu daha da zorlaştırmaktadır. Bilişim teknolojilerindeki önemli

ilerlemelerin sonucunda mevcut vergi yasaları yetersiz kalmaktadır. Bunun en önemli sebepleri arasında elektronik ticaretin ülkelerin sınırlarını ortadan kaldırmasından dolayı, ülkelerin resmi düzenlemelerinin yeni ekonominin etkisiyle ivme kazanan küresel ticaretin ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kalmalarıdır. Elektronik ticaret ile biçim değiştiren ürün teslimi ve ödeme biçimleri vergi idaresi tarafından vergiyi doğuran olayın tespit edilmesini güçleştirmiş, yükümlülerin vergiden kaçınma ve vergi kaçırma imkânları artmıştır⁴⁸.

5. SONUÇ

ÇUI'ler faaliyetlerini yürüttükleri ülkelerdeki muhasebe yapısını etkileyen unsurlar; ekonomik, sosyal, politik, yasal ve kültürel ve ülkeler arası yapısal farklılıklar muhasebe uygulamalarını etkilemektedir. Muhasebe sistemleri ülkelerin ticari anlayışlarına göre uyguladıkları yasalara dayanmaktadır. Bu gelişme öncelikle çifte vergilendirme ve varlıkların değerlendirme yöntemlerine kadar birçok muhasebe sistemini etkilemektedir. ÇUI'lerin finansal raporlamalarını etkileyen önemli sorunlara bakıldığında; “*transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç ve örtülü sermaye, finansal raporların başka bir para birimi üzerinden düzenlenmesi, finansal raporların enflasyona göre yeniden düzenlenmesinden, farklı vergi politikaları ve elektronik ticaret*” gibi sorunlar finansal raporlama sonuçlarını değiştirmektedir.

Bu çalışma çerçevesinde ortaya konulabilecek öneriler:

- ÇUI'ler finansal raporlamalardan herhangi bir nedenle yönetsel kararlarda kullanılması gerektiği durumunda yukarıda işaret edilen sorunların da hesaba katılıp, finansal raporlamaların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

⁴⁷ Kargı ve Karayılmazlar, a.g.e., s. 21-37.

⁴⁸ Ferhatoğlu, E. 2006 .“Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri”,Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı:1: 79-96.

- ÇÜİ'ler mali tablolarını yeniden düzenlenmesi durumunda faaliyet göstermiş oldukları ülkelerde karşılaşılabileceği sorunları önceden tespit etmeli ve en az hatalı finansal raporlar hazırlanmalıdır.
- ÇÜİ'lerin hazırlamış oldukları finansal raporlamalarından tarafların etkin ve yeterince yararlanabilmeleri için uluslar arası muhasebe standartları konusunda uzman bir mali danışmanlık birimi kurulmalıdır.
- Uluslararası muhasebe standartlarının ÇÜİ'lerde en iyi şekilde uygulanması için mali personelin eğitime önem verilmeli; eğitim hedef, politika ve planları oluşturmalıdır.
- ÇÜİ'lerin rekabet güçlerinin artırılması ve verimliliklerinin yükseltilmesi için ortak muhasebe bilgi sistemleri oluşturulmalı bilgiye kolay ulaşılabilecek bilgisayar destekli mali bilgi bankaları oluşturulmalıdır.
- Uluslararası muhasebe standartlarındaki yeni gelişmeler ve değişiklikler ÇÜİ'lere zamanında duyurulmalı, bunun için iletişim kanalları etkin olarak kullanılmalı ve mali bilgi ağı kurulmalıdır.
- ÇÜİ'lerin karşılaştıkları finansal sorunların çözümünde aralarındaki işbirliği geliştirilmeli, ortak çözüm yolları geliştirilmiştir.

- Muhasebede sistem karmaşıklığının azaltılmasında ortak dilin kullanılmasının geliştirilmelidir. Ortak dil, girişimcilerin ÇÜİ'lerin finansal raporlamalarını araştırmada değişik gayelerle incelemeleri rahatça yapmalarını sağlayacaktır.
- Farklı ülke muhasebe uygulamalarının eksik anlaşılmasından ortaya çıkan yatırım risklerinin azaltılarak ekonomik yatırım kazanımları için yeni imkânlara ortaya çıkartacaktır.

Sonuç olarak muhasebe raporlarının öneminin artmasıyla hazırlanacak olan ÇÜİ finansal raporlarının sonuçlarını değiştiren; vergi yasaları, mali tabloların değişik bir para birimi üzerinden hazırlanması, transfer fiyatları, enflasyon gibi etkenlerin olduğu finansal raporların neticelerini etkilemektedir. ÇÜİ'ler finansal raporlarının yönetsel kararlarda kullanılması durumunda yukarıda işaret edilen sorunların da hesaba katılıp, finansal raporlamaların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, ÇÜİ'ler sadece finansal raporların yeniden düzenlenmesi durumunda pek çok sorunla karşılaştıkları görülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda farklı bölgelerdeki ÇÜİ'ler dikkate alınarak muhasebe sorunlarının tespitine yönelik saha çalışmaları yapılarak finansal raporlamaların sağladığı katkılar konusunda daha kapsamlı bir araştırma yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Açık, S. 2006. "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi ve Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 8, Sayı:2, 346-360.
- Ağar, S. 2011. "Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımında "İlişkili Kişi", TBB Dergisi, 2011 (94):194, 188-234.
- Aksoy, S. 2006. "Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmeler Çerçevesinde Türkiye'de Özelleştirme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos.
- Aksoy, T. (2005), "Finansal Muhasebe ve Raporlama Standartlarında Uyumlaştırma ve UMS/UFRS Bazında Küresel Muhasebe Standartları Setine Yöneliş Eğilimi", Mali Çözüm Dergisi, Sayı 71, Nisan -Haziran 2005, ss.182-199
- Aysan A.M. 2008. "Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Ulusal Uyum: Türkiye Örneği", 20-24 Temmuz 2008 Tarihleri Arasında İstanbul'da Yapılan 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresinde Sunulan Bildiri, ss.44-53. <http://journal.mufad.org.tr/attachments/article/272/4.pdf>. (Erişim Tarihi, 20.04.2016).
- Barışık, S. ve Yirmibeşçik, O. 2006. "Türkiye'de Yeni Ekonominin Oluşum Sürecini Hızlandırmaya Yönelik Uyum Çabaları", ZKÜ, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, 39-62.
- Balkanlı, A. Osman, 2002. "Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine", Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt XXI, Sayı: 1, 13-26.
- Bekçioğlu S. ve Köroğlu Ç. 2008. "UMS-21, TMS-21 Kur Değişim Etkileri Standardına Göre Finansal Tabloların Çevrimi Finansal Tabloların Çevrimi ve Kur Farklarının ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi" İSMMMO Yayınları, Mali Çözüm Dergisi, Mart - Nisan Yıl: 2008 Sayı: 86, 29-40.
- Bozdemir, E. 2014. "KOBİ'ler İçin Türkiye Finansal Raporlama Standardının Uygulama Sürecine İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler", Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:6, Sayı:12, 86-108.
- Czinkota, M. R.,Ronkainen, I. ve Moffet, M. H. 2002. International Business, John Wiley&Sons, 2011.
- Çalık, T. ve Sezgin, F. 2005. "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim", Kastamonu Eğitim Dergisi, Mart, Cilt:13 No:1, 55-66.
- Çankaya, F. 2007. "Uluslararası Muhasebe Uyumunun Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama: Rusya, Çin Ve Türkiye Karşılaştırması", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, 2007, ss.127-148.
- Çankaya, F. Dinç, E. 2012. "Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Uygulama Başarısını Etkileyen Faktörler: Bağımsız Denetçiler Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.1, s.81-102.
- Çürük T., Doğan, Z. ve Türk, Z. 2005. "Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri Ülkelerde Karşılaştıkları Muhasebe Sorunları", I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:32, Mart, 53-79.
- Elitaş, C., Yıldız, F ve Üç, M. 2011. "Muhasebe Biliminin Çevresi: AngloSakson ve Kıta Avrupa Karşılaştırması", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11 - Sayı: 2 : 1-18.
- Elitaş, C. Karakoç, M. Özdemir S. 2011. "Muhasebe Meslek Mensupları Perspektifinden Türkiye Muhasebe Standartları", Ekim, <http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11499/129/Meslek%20Men%20Muh%20Stand.pdf>, ss.1-14. (Erişim Tarihi, 20.04.2016).
- Erdönmez, A. P. 2003. "Kurumsal Yeniden Yapılandırma", Bankacılık Dergisi, Sayı: 44: 23-42.
- Erkutlu, H. ve Eryiğit, S. 2001. "Uluslararasılaşma Süreci", G. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi, (3), 149-164.
- Ferhatoğlu, E. 2006. "Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri",Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı:1: 79-96.

- Giray, F. 2005. "Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (9), 93-122.
- Güneş, R. D., Fethi, A. ve Solak, B. 2012. "Küreselleşmenin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, 57-66.
- Işık, H. 2005. Çok Uluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 2005/370, Ankara.
- İstanbul YMM Odası, 2007. "Çok uluslu İşletmeler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlaması Rehberi II", Rapor, 6-15 Şubat, s.22. <http://istanbulymmoo.org.tr/resimler/dosyalar/989.pdf>, (Erişim Tarihi, 10.01.2016).
- Kaçar, Y. 2013."Çok Uluslu Şirketlerin Gelir ve Kazançlarının Kavranmasında Uygulanan Düzenlemelere Toplu Bir Bakış", Tekirdağ SMMM, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2, Temmuz, 1-19.
- Kargı, N. ve Karayılmazlar, E. 2009. "Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:14, S:3, 21-37.
- Karaköy, Ç. 2006. "Orta Asya'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Politikaları, Stratejileri ve Teşvikler Üzerine Değerlendirme", Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bişkek.
- Kaya, İ. "FASB-IASB Anlaşması ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru" İSMMM Sempozyumu. <http://archive.ismmmoo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/4Oturum/IdilKaya.pdf>,(ErişimTarihi,27.11.2015).
- Kaaya, Daniel, I. (2015). "The Impact of International Financial Reporting Standards (IFRS) on Earnings Management: A Review of Empirical Evidence", Journal of Finance and Accounting, Vol. 3, No. 3, pp 57-65.
- Miynat, M., Kömürçüler, E. ve Uğur, A. 2010. "Bir Küresel Dışsal Maliyet Örneği Olarak Finansal İstikrarsızlıklarla Mücadele Yöntemleri", Maliye Dergisi, Sayı:159 Temmuz-Aralık, 119-136.
- Murtezaoğlu, D. M. 2008. "Çok Uluslu Şirketler ve Finansal Raporlama Sorunları-Bir Uygulama ", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Nobes, C. 1998. Towards a General Model of the Reasons for the International Differences in Financial Reporting, Abacus, 34 (2):162-187.
- Robbins, S. P. ve Coulter, M. 2010. Management, Prentice Hall, 11. Baskı.
- Sağlar, J. ve Tuan, K. A. 1998. "Çok Uluslu Şirketlerin Muhasebe Yapıları ve Muhasebe Uygulamalarını Etkileyen Yapısal Faktörler", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 5, 25-43.
- Seydioğlu, H. 2003. "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (2), 141-156.
- Şen, A. ve Karagöz, M. 2010. "Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi", İ.U.Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi.
- Temizel, H., Turan, E. ve Temizel, M. 2008. "Küresel İşletmecilikte Ülkelerin Sosyo-Kültürel Yapılarından Kaynaklanan Sorunlar", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:19, 460-474.
- Yelkikalan, N ve Pazarcık, Y. 2005. "İşletme Eğitiminde Global Perspektif: ÇOMÜ Biga İ.İ.B.F. Örneği", Selçuk Üniversitesi, Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:2, Cilt:5, Aralık, 1-20.
- Zeghal, D. ve Mhedhbi, K. (2006); "An Analysis of the Factor Affecting the Adoption of International Accounting Standards by Developing Countries " by K. Mhedhbi and D. Zeghal, The International Journal of Accounting, 41, 373-386.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAYIN KOŞULLARI

- 1- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2- Dergide basılması önerilecek yazılar, derginin biçim kurallarına kesinlikle özen gösterilerek hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere Yayın Kurulu'nun yazışma adresine gönderilmelidir. Dergide yayınlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır. Bu kurallara uygun olan yazılar, Yayın Kurulu'nca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hakeme / hakemlere gönderilecek, hakemden / hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yayınlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.
- 3- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazılar, Microsoft Windows Word veya Mac OS programla yazılmalı ve CD - DVD veya Flash diske kaydedilerek yada e-mail ile dergiye gönderilmelidir.
- 2- Yazılar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne 1.5 aralıkla, Times karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
 - i. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.
 - ii. Başlığın sağ alt tarafında yazarın ünvanı ve adı gösterilmelidir.
 - iii. Yazarın bağlı bulunduğu kuruluş, varsa yazarın e-posta adresi sayfanın dipnotunda gösterilmelidir.
 - iv. İlk sayfada, makelenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) Öz'leri yer almalıdır.
 - v. Öz'lerin altında anahtar sözcükler (keywords) bulunmalıdır.

- 4- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır.
- 5- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
- 6- Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynakça bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
- 7- Kaynakça gösterilmesinde, yayın bilgileri metnin sonunda, KAYNAKÇA başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir.

Lucey, Terry, Costing, 4th Edition, DP Publications Ltd. London, 1993.

Gavens, John J. ve Robert W. Gibson, “An Australian Attempt to Internationalize Accounting Professional Organizations”, The Accounting Historians Journal, December 1992, Volume19, Number 2, s. 79-103.

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No: 3568, 13 Haziran 1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete.

- 8- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
- 9- Makale başlangıç sayfasında gönderim tarihi gün-ay-yıl olarak yazılmalıdır.
- 10- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın yazı için “basıla” verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
- 11- Çalışma bir dilekçe ile birlikte gönderilmelidir. Dilekçe de iletişim adresi, T.C.Kimlik no, telefon bilgileride yer almalıdır.

Yazışma Adresi

Ali E. DOĞANOĞLU

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi

Şehit Gönenc Şk. No:28/3 06570 **Anıttepe/ANKARA**

Tel : (0.312) 230 04 51 - 52

Faks : (0.312) 230 04 97

e-posta : alid@turmobil.org.tr

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ Dergisi, yılda dört sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir.

Dergide yer alan yazılarda öne sürülen fikirler, yazarların kişisel görüşleridir.

Copyright ©

Dergide çıkan yazılar, diğer gerçek ve tüzel kişiler tarafından kısmen dahi olsa çoğaltılamaz ve yayınlanamaz. Yazıların başka yayın organlarınınca yayınlanması ancak Yayın Kurulu'ndan alınacak yazılı izin ve kaynak gösterilmesi koşulu ile mümkündür.

